

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**О.А. Туркот**

**ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ  
АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ  
ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО**

УДК 346.2:334.722.8  
Т 88

Рецензенти:

|                                 |                 |
|---------------------------------|-----------------|
| доктор юридичних наук, проф.    | С.М. Грудницька |
| кандидат юридичних наук, доцент | Л.Д. Руденко    |
| кандидат юридичних наук, доцент | Г.В. Смолин     |

*Рекомендовано до друку вченою радою Львівського державного університету  
внутрішніх справ (протокол № 8 від 28.03.2018 р.)*

**Туркот О.А.**

**Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно:**  
монографія / О.А. Туркот; МВС України, Львівського державного університету  
внутрішніх справ. – Львів: ЛДУВС, 2018. – 196 с.

У монографії комплексно досліджено правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно. Було наведено погляди вчених щодо шляхів захисту акціонерних товариств від «рейдерських» посягань. Розглянуто судовий та досудовий захист при протидії посяганням на майно суб'єктів господарювання. Проаналізовано захист акціонерних товариств органами державної влади, органами управління та акціонерами від посягань на майно товариства. Запропоновано на законодавчому рівні закріпити поняття «рейдерство», визначити ознаки, форми посягань для ефективної протидії вказаному явищу і формування повноцінної системи захисту вітчизняної економіки. Також, запропоновано збільшити міру кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних, економічних і педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів, юристів-практиків, органів державної влади та місцевого самоврядування, усіх тих, хто цікавиться проблематикою захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно.

ISBN

© О.А. Туркот, 2018

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                          |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ</b>                                                                                                         | <b>5</b>   |
| <b>ВСТУП</b>                                                                                                                             | <b>7</b>   |
| <b>РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХИСТУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО</b>                                 | <b>10</b>  |
| 1.1. Історія розвитку законодавства та формування практики правового захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно              | 10         |
| 1.2. Поняття «правового захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно»                                                          | 33         |
| 1.3. Досвід зарубіжних країн у протидії посяганням на майно акціонерних товариств                                                        | 43         |
| <b>РОЗДІЛ 2. ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ САМОЗАХИСТУ ТА ЗАХИСТУ ВІД ПОСЯГАНЬ НА МАЙНО АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ</b> | <b>54</b>  |
| 2.1. Господарська компетенція акціонерних товариств під час самозахисту від посягань на їх майно                                         | 54         |
| 2.2. Захист органами державної влади акціонерних товариств від посягань на їх майно                                                      | 70         |
| 2.3. Правовий режим майна акціонерних товариств та його захист від посягань                                                              | 89         |
| <b>РОЗДІЛ 3. ДОСУДОВИЙ ТА СУДОВИЙ ЗАХИСТ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО</b>                                              | <b>111</b> |
| 3.1. Здійснення технічних заходів для протидії посяганням на майно акціонерних товариств                                                 | 111        |
| 3.2. Захист акціонерних товариств від посягань на їх майно у судовому порядку                                                            | 123        |

|                                   |     |
|-----------------------------------|-----|
| <b>ВИСНОВКИ</b>                   | 139 |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> | 149 |
| <b>ДОДАТКИ</b>                    | 175 |

## ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

| №<br>з/п | Скорочення                                  | Значення                                                                                                       |
|----------|---------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1        | АМК України                                 | Антимонопольний комітет України                                                                                |
| 2        | АРК                                         | Автономна республіка Крим                                                                                      |
| 3        | АСПУ                                        | Антирейдерський союз підприємців України                                                                       |
| 4        | АТ                                          | Акціонерне товариство                                                                                          |
| 5        | ВГСУ                                        | Вищий Господарський суд                                                                                        |
| 6        | ВРУ                                         | Верховна Рада України                                                                                          |
| 7        | ВСУ                                         | Верховний Суд України                                                                                          |
| 8        | ГК України                                  | Господарський кодекс України                                                                                   |
| 9        | ГПК України                                 | Господарський процесуальний кодекс України                                                                     |
| 10       | ЄДРСР                                       | Єдиний державний реєстр судових рішень                                                                         |
| 11       | ЗАТ                                         | Закрите акціонерне товариство                                                                                  |
| 12       | ЗМІ                                         | Засоби масової інформації                                                                                      |
| 13       | ЗУ «Про АТ»                                 | Закон України «Про акціонерні товариства»                                                                      |
| 14       | ЗУ «Про ГТ»                                 | Закон України «Про господарські товариства»                                                                    |
| 15       | ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав»   | Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»                          |
| 16       | ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб» | Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань»   |
| 17       | КК України                                  | Кримінальний кодекс України                                                                                    |
| 18       | КМУ                                         | Кабінет Міністрів України                                                                                      |
| 19       | Комісія                                     | Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств |
| 20       | КпАП України                                | Кодекс про адміністративні правопорушення України                                                              |
| 21       | КПК України                                 | Кримінальний процесуальний кодекс України                                                                      |
| 22       | КУ                                          | Конституція України                                                                                            |
| 23       | МВС                                         | Міністерство внутрішніх справ України                                                                          |

|    |                      |                                                                                |
|----|----------------------|--------------------------------------------------------------------------------|
| 24 | МКАС при ТПП України | Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України |
| 25 | НКЦПФР               | Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку                        |
| 26 | НПА                  | Нормативно-правовий акт                                                        |
| 27 | ОВС                  | Органи внутрішніх справ                                                        |
| 28 | Пленум ВСУ           | Пленум Верховного Суду України                                                 |
| 29 | РФ                   | Російська Федерація                                                            |
| 30 | СБУ                  | Служба безпеки України                                                         |
| 31 | СНД                  | Співдружність незалежних держав                                                |
| 32 | СПД                  | Суб'єкт підприємницької діяльності                                             |
| 33 | США                  | Сполучені Штати Америки                                                        |
| 34 | УНК МТП              | Український національний комітет Міжнародної торговельної палати               |
| 35 | ЦК України           | Цивільний кодекс України                                                       |
| 36 | ЦПК України          | Цивільний процесуальний кодекс України                                         |

## ВСТУП

Незаконні поглинання та силові захоплення майна АТ сьогодні стали звичним явищем в Україні. Саме організаційно-правова форма АТ виявилася найбільш вразливою перед нападами зловмисників, яких в економічній та публіцистичній літературі звать «рейдерами». Будь-яке АТ може стати об'єктом «рейдерської» атаки або економічного шантажу. Демократичний характер управління АТ (1 акція – 1 голос), позитивні процедури емісії, купівлі-продажу акцій та їх пакетів приваблюють до себе шахраїв і злочинців. У протиправних діях зі встановлення контролю над АТ або завдання йому збитків можуть брати участь конкуренти. В результаті таких дій економіка країни позбавляється інвестиційної привабливості, а недержавні суб'єкти господарювання – впевненості у майновій безпеці в майбутньому. Незаконні поглинання та силові захоплення майна АТ, протиправне встановлення над ними контролю руйнують вітчизняний бізнес, зупиняють розвиток виробництва, стимулюють зростання рівня корумпованості владних та комерційних структур, знижують інвестиційну привабливість української економіки.

На захист АТ спрямовані норми ГК України та ЦК України, Законів України «Про ГТ», «Про АТ» та ін. Однак велика кількість законодавчих норм лише стимулює потенційних та реальних нападників продукувати нові способи їх порушення. Тому пошук правових шляхів захисту АТ від посягань на їх майно повинен бути перманентним і постійно пропонувати доповнення законодавства способами захисту від нових потенційних загроз. Визначення поняття «рейдерства», встановлення ознак та форм посягань на майно, визначення переліку дій, які застосовують «рейдери» при протиправному встановленні контролю над АТ потребують свого закріплення у законодавстві.

На сьогодні у законодавстві прописана мінімальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, яку необхідно підвищити. Внаслідок цього у КК України присутні статті щодо правопорушень, які вчиняють «рейдери» при здійсненні посягань на майно АТ, а міра відповідальності є значно вищою, ніж за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Тому міру відповідальності за «рейдерство» необхідно збільшити та прописати у законодавстві відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу, закріпити вказане поняття, визначити ознаки, форми посягань для ефективної протидії вказаному явищу і формування повноцінної системи захисту вітчизняної економіки.

Питання протидії незаконним поглинанням та силовим захопленням майна АТ обговорюють на засіданнях круглих столів, конференціях, а також у науковій та публіцистичній літературі. Подоланню проблем протиправного встановлення контролю над АТ та/чи його майном присвячували роботи вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема П. Астахов, А. Берлач, Ю. Борисов, Д. Депамфіліс, Д. Зеркалов, А. Кіреєв, З. Тарханова, М. Фаєнсоєн. Наукові дослідження юристів, економістів та напрацювання практиків М. Арманова, В. Глушкова, О. Джужі, В. Захматова, В. Картавцева, А. Кінаха, А. Кушнарєва, В. Крутова, П. Орлова, П. Пригунова та інших, що присвячені питанням пошуку правових шляхів захисту від «рейдерства» містять певні результативні пропозиції. Дослідженню причин поширення корпоративних загарбань приділяли увагу такі українські дослідники, як О. Беліков, З. Варналій, Д. Зеркалов, О. Коваль, О. Медведько, О. Пащенко, І. Селіванова, С. Сімаков, С. Тюрін, В. Шахрай, І. Швайка, В. Шемчук, І. Шустік та інші. Окремі аспекти питань протидії «рейдерству» розкрито в публікаціях С. Анісімова, О. Белікова, В. Білошапки, Н. Гуторової, О. Добронравової, Д. Зеркалова, А. Каганця, Т. Мулікова, В. Полякова, М. Пустового, І. Тупика, Д. Черниха, М. Фаєнсоєна та інших. Більшість із них наголошує на окремих господарсько-цивільних проблемах протидії цьому явищу силами самих акціонерів.

Теоретичні засади господарсько-правового регулювання діяльності АТ визначили вчені-господарники, зокрема О.А. Беяневич, А.Г. Бобкова, С.С. Валітов, О.М. Вінник, О.П. Віхров, О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Б.В. Деревянко, Р.А. Джабраїлов, Д.В. Задихайло, Г.Л. Знаменський, О.Р. Кібенко, В.М. Кравчук, В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, О.П. Подцерковний, В.В. Рєзнікова, Б.Г. Розовський, І.А. Селіванова, Г.В. Смолин, О.В. Титова, І.В. Труш, О.А. Устименко, В.В. Хахулін, М.Л. Шелухін, В.С. Щербина, О.Х. Юлдашев та ін. Проте пошук нових способів господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно вимагає окремого комплексного дослідження.

Отже, для ефективної протидії посяганням на майно необхідно провести комплексне дослідження правового захисту АТ від посягань на їх майно з позицій господарсько-правової науки, і на основі якого обґрунтовати нові наукові положення і пропозиції до законодавства, покликані сприяти комплексному вдосконаленню відповідних норм і практики їх застосування.

Особливістю монографії є те, що у ній розкриті правовий захист АТ від посягань на їх майно засобами матеріального права та процесуальний

захист. У роботі надано пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері захисту АТ від «рейдерських» посягань.

У монографії проаналізовані законодавчі акти щодо захисту АТ від посягань на їх майно, виокремлено позитивні норми та запропоновано внести відповідні зміни для ефективного захисту суб'єктів господарювання.

## **РОЗДІЛ 1.**

### **ІСТОРИЧНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХИСТУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО**

#### **1.1. Історія розвитку законодавства та формування практики правового захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно**

Уже впродовж тривалого часу в Україні розвивається та набуває нових форм «рейдерство». Від нього не захищений ні малий, ні великий бізнес, ні підприємства державної, ані приватної форми власності. Способи захоплення постійно удосконалюють, таким чином керівництво фірми не має змоги підготуватись та бути захищеними від «рейдерських» атак. Варто зазначити, що вказане явище набуває все більших масштабів. Перш ніж розпочати дослідження, необхідно дати пояснення терміну.

«Рейдерство» – це протиправне захоплення підприємств, внаслідок посягання на їх майно, шляхом використання як законних так і незаконних способів встановлення контролю над підприємством. План нападу та захоплення розробляє велика кількість осіб, залучаючи експертів із різних сфер, таких як юридична, економічна, силова та інші.

О.В. Гарагонич справедливо вказує, що «рейдерство» у корпоративному секторі може бути охарактеризоване як сукупність протиправних дій, спрямованих на встановлення над корпоративним підприємством та його активами повного юридичного та фактичного контролю всупереч волі підприємства, його органів та посадових осіб [37, с. 104].

«Рейдерство» стоїть на заваді належному функціонуванню будь-якої держави, створює перешкоди нормальному розвитку економіки. Протиправне захоплення майна, акцій чи прав на них також характерне для країн зі складним законодавством та неефективними гарантіями недоторканності права власності, що надає багато можливостей для зловживань і використання корупційних зв'язків з метою протиправного захоплення суб'єктів господарювання. Відомо, що економіка майже усіх розвинених країн світу пройшла через практику «рейдерських» захоплень підприємств. Також «рейдерство» негативно впливає на економіку тих країн, які тільки знаходяться на початковому етапі розвитку, до цих країн необхідно віднести Україну. Держава не здатна швидко та ефективно вдосконалювати НПА та ухвалювати нові для протидії протиправному

поглинанню та захопленню підприємств. У нормативній базі існують прогалини, якими вдало користуються «рейдери» для вчинення протиправних дій. В Україні протидія протиправному поглинанню та захопленню підприємств є надзвичайно актуальною, оскільки об'єктами захоплень стають не лише малі та середні підприємства, а й потужні господарські товариства. За таких умов мінімізація цих захоплень можлива шляхом удосконалення законодавства, втілення в життя правових, організаційних і політичних механізмів захисту права власності суб'єктів господарювання та їх об'єднань.

Характеристика історії розвитку поняття «посягання на майно АТ» наведена в роботах таких вчених, зокрема А. Валер'євич, А.Ю. Кіреєв та інших. Вважаємо доцільним об'єднати та провести аналіз висловлених думок науковців про історію розвитку поняття «посягання на майно АТ» [204, с. 447-448].

Джона Рокфеллера можна назвати першим «рейдером», який проводив оборудки ще наприкінці XIX століття. Будучи засновником компанії Standart Oil, задля зміцнення свого бізнесу різними способами скуповував акції конкурентів. У той час сукупність способів для захоплення підприємств ще не мала назви «рейдерство». Поняття «рейдерство» у сучасному розумінні з'явилося в США у 60-70 роках XX століття, а лише у 80-х роках на законодавчому рівні було закріплено ефективні форми захисту від недружніх захоплень. У корпоративному праві США та Західної Європи «рейдером» визначають особу, яка активно скуповує акції чужої компанії з метою її поглинання шляхом отримання контрольного пакету акцій. У класичному розумінні «рейдер» діє всупереч волі керівництва та акціонерів, при цьому не порушуючи закон.

Поняття «рейдер» на Заході існує уже давно. В СНД цей термін виник з початку 90-х рр. минулого століття. В історії «рейдерства» на українських землях виділяють чотири перерозподіли власності, ініціатором яких був уряд. Перший перерозподіл власності був за правління Івана Грозного, другий – за Петра Першого. Третій ініціювали більшовики у 1917 році. Четвертий розпочався з 1990 року і триває до сьогодні. Четвертий перерозподіл можна умовно поділити на два, а саме на період з початку 1990 року до початку 2000 року та період від початку 2000 року і до сьогодні. У 1991 році Україна стає незалежною та відбувається перехід її на ринкові відносини. У цей час існувало багато прогалин в законодавстві, зростала корумпованість органів державної влади та погіршувалася криміногенна ситуація у країні. У зв'язку з відсутністю механізму протидії цим явищам впродовж 2-3-ох років на

ринку корпоративного контролю з'явилися десятки груп, основним видом діяльності яких було протиправне встановлення контролю над підприємством. З 2000 року розпочалося, з одного боку, незаконне встановлення контролю над підприємствами, а з іншого – активне протистояння «рейдерству» [61, с. 96].

А. Кіреєв виділяє три основні стадії розвитку «рейдерства» в РФ: зародження, «розквіту» і пошуку нових напрямків і форм [79, с. 14-15]. Стадія зародження «рейдерства» проходила у 1999-2001 роках. Сильно розпорошена структура власності російських компаній забезпечила стрімке поширення «рейдерства» у формі ворожих поглинань. А. Валерьевич зазначає, що у країні стрімко почали утворюватися неформальні союзи арбітражних керуючих та осіб, зацікавлених в дешевому відлученні активів компаній [25]. Інші форми «рейдерських» дій (шахрайство, примус до угоди, вступ у змову з посадовими особами компанії-мішені) не отримали широкого поширення на початковій стадії. «Рейдери» хотіли отримати прибуток при найменшому ризику. Стадія розвитку «рейдерства» в РФ проходила у 2002-2004 роках і характеризувалася А. Кіреєвим як стадія «розквіту рейдерства». У вказаний період значно знизилась кількість «рейдерських» операцій, але підвищилася ліквідність корпоративних активів і замість припинення своєї діяльності «рейдери» почали шукати альтернативні способи реалізації проектів. Як і на стадії зародження «рейдерства» невисокий ступінь концентрації акціонерного капіталу компаній став основною причиною висування на перший план ворожих поглинань. Істотне посилення позицій «рейдерів» внаслідок накопичення досвіду, значних фінансових коштів і зв'язків у державних і комерційних структурах дозволили перейти до більш складних схем отримання контролю над активами. «Рейдерські» дії почали проводитися у комбінованих формах: спроба ворожого поглинання плюс шахрайство; спроба ворожого поглинання плюс примус до угоди і т.п. Поява комбінованих форм «рейдерських» атак зробила можливим отримання під контроль активів компаній з високою концентрацією акціонерного капіталу і з державною участю [79, с. 15]. До кінця 2004 року «рейдери» значно зміцнили свої позиції в економіці й отримали готовність до реалізації більш витратних і більш тривалих проектів. Стадія пошуку нових напрямків і форм розпочалася у 2005 році. Прибутковість і ймовірність успіху для проектів, що припускають отримання активів через поглинання, знизилися. Почався період пошуку нових напрямків і форм інвестування.

Н.А. Кричевський зазначає, що деякі компанії припинили «рейдерські» акції, вважаючи для себе неприйнятним зниження

прибутковості і зростання ризиків. Частина з них зосередилася на керуванні та розвитку раніше придбаних активів. Частина почала розвивати партнерські відносини з бізнесом. Досвід «рейдерів» знайшов застосування в конкурентній боротьбі [92, с. 8]. Н. Лапина зазначає, що якщо в період становлення і «розквіту рейдерства» держава не брала участі у корпоративних конфліктах, то тепер вона в особі окремих політичних груп стала чи не найважливішим учасником «рейдерських» проектів [97, с. 5]. Відбувалося зниження прибутковості «рейдерських» атак і зростання ризиків.

Майже усі органи державної влади активно боролися з «рейдерством» впродовж п'ятнадцяти років. На законодавчому рівні було прийнято ряд НПА з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, а саме:

1. КУ. Відповідно до частин 1 і 3-5 статті 41 КУ, право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним [83].

2. ГК України. У ГК України міститься ряд статей, якими встановлено гарантії забезпечення прав суб'єктів господарювання, зокрема щодо захисту АТ від посягань на їх майно. Відповідно до статей 5, 20, 47, 66, 133, 147 ГК України, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів господарювання та недопущення протиправного позбавлення власності [43]. Держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця. Майнові права суб'єктів господарювання захищаються законом. Отже, у ГК України наявні статті, які забезпечують захист АТ від посягань на їх майно. ГК України у взаємодії з іншими законодавчими актами у повному обсязі здійснює забезпечення законних прав та інтересів суб'єктів господарювання. ГК України є вкрай важливим та доцільним НПА, оскільки регулює діяльність підприємств та забезпечує дотримання їх законних прав та інтересів. У разі відсутності ГК України стане некерованим та непередбачуваним значний шар суспільних відносин, зокрема відносини із забезпечення належного захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання [202, с. 156].

С.М. Грудницька зазначає, що у ГК України (стаття 5) закріплений у якості базового принцип оптимального сполучення ринкової саморегуляції економічних відносин суб'єктів господарювання і державного регулювання макроекономічних процесів, що став причиною суперечок прихильників повної ринкової саморегуляції, підтримуваних цивілістичною наукою, і законодавчих ініціатив по скасуванню ГК

України. Як видно, скасування ГК України на користь розробленого на міжнародні гранти ЦК України, який передбачає рівну приватну свободу громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства, розглядалося як ланка в ланцюгу дій, спрямованих на налагодження міжнародного співробітництва. У принципі позитивна тенденція налагодження міжнародного співробітництва, разом з тим, супроводжується невгамовним прагненням очистити вітчизняні правові інститути від публічно-правових норм, покликаних забезпечувати в процесі міжнародного співробітництва національні інтереси. Пропозиції по скасуванню ГК України продовжують звучати і зараз. Нападки на ГК України проте не обґрунтовані, тому що принцип сполучення державного регулювання і саморегуляції відповідає КУ, і він закріплений у статті 5 ГК України «Конституційна основа правопорядку у сфері господарювання» [49, с. 2-3]. Варто погодитись із науковцем, оскільки норми ГК України забезпечувати в процесі міжнародного співробітництва національні інтереси та врегульовують відносини у сфері господарювання.

3. ГПК України. У ГПК України міститься ряд статей, якими встановлено гарантії забезпечення прав суб'єктів господарювання, зокрема щодо захисту АТ від посягань на їх майно. Відповідно до частини 2 статті 4 ГПК України, АТ мають право звертатися із позовною заявою до господарського суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів, а також для вжиття заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. Суддя, приймаючи рішення, має право виходити за межі позовних вимог, якщо це необхідно для захисту прав і законних інтересів позивачів [44]. Отже, у ГПК України наявні статті, за допомогою яких АТ мають право звертатися до суду для захисту АТ від посягань на їх майно. ГПК України є вкрай важливим та доцільним НПА, оскільки встановлює можливі шляхи захисту, порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів АТ.

4. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року № 236/96–ВР. О. Берлач зазначає, що у главах 2-4 цього Закону [159] охарактеризовано протиправні заходи, які використовують «рейдери» при підготовці до незаконного поглинання та захоплення, а саме: схилення постачальника до дискримінації покупця; підкуп працівника, посадової особи постачальника; підкуп працівника, посадової особи покупця; поширення інформації, що вводить в оману; неправомірне збирання комерційної таємниці; розголошення комерційної таємниці; схилення до розголошення комерційної таємниці; неправомірне

використання комерційної таємниці. Їх визначено у цьому НПА в якості видів недобросовісної конкуренції. Також у Законі встановлено відповідальність за недобросовісну конкуренцію [11, с. 17-18]. Відповідно, вказаний НПА призначений для захисту законних прав та інтересів при незаконному поглинанні АТ.

5. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 року № 448/96–ВР [150]. НКЦПФР наділена широким колом адміністративних повноважень щодо виявлення та припинення порушень на ринку цінних паперів та фондовому ринку. Також НКЦПФР регулює відносини у сфері корпоративного управління.

6. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 23 березня 2001 року № 2210–ІІІ. Відповідно до статті 22 цього Закону, органи АМК України здійснюють державний контроль за концентрацією суб'єктів господарювання з метою запобігання монополізації товарних ринків, зловживання монополієм (домінуючим) становищем та обмеження конкуренції. Концентрацію у Законі визначають як:

1) злиття суб'єктів господарювання або приєднання одного суб'єкта господарювання до іншого; 2) набуття безпосередньо або через інших осіб контролю одним або кількома суб'єктами господарювання над одним або кількома суб'єктами господарювання чи частинами суб'єктів господарювання, зокрема, шляхом: а) безпосереднього або опосередкованого придбання, набуття у власність іншим способом активів у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, одержання в управління, оренду, лізинг, концесію чи набуття в інший спосіб права користування активами у вигляді цілісного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання, в тому числі придбання активів суб'єкта господарювання, що ліквідується; б) призначення або обрання на посаду керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особи, яка вже обіймає одну чи кілька з перелічених посад в інших суб'єктах господарювання, або створення ситуації, при якій більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів двох чи більше суб'єктів господарювання обіймають одні й ті самі особи; 3) створення суб'єкта господарювання двома і більше суб'єктами господарювання, який протягом тривалого періоду буде самостійно здійснювати господарську діяльність, але при цьому таке створення не призводить до координації конкурентної поведінки між суб'єктами господарювання, що створили цей суб'єкт господарювання, або між ними та новоствореним суб'єктом господарювання;

4) безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 % або 50 % голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання [160].

Ю.А. Берлач, аналізуючи положення цього Закону, зазначає, що природу злиття та поглинання підприємств можна визначити за допомогою сукупності антиконкурентних узгоджених дій, а саме – це дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції та дії, які стосуються обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над суб'єктами господарювання [11, с. 15].

Відповідно до частини 3 статті 6 Закону, антиконкурентними узгодженими діями вважається також вчинення суб'єктами господарювання схожих дій (бездіяльності) на ринку товару, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції у разі, якщо аналіз ситуації на ринку товару спростовує наявність об'єктивних причин для вчинення таких дій (бездіяльності) [160].

Отже, у Законі України «Про захист економічної конкуренції» встановлений перелік антиконкурентних узгоджених дій та передбачена відповідальність за їх вчинення. Але у статті 10 зазначено, що узгоджені дії можуть бути дозволені відповідними органами АМК України, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють: вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару; техніко-технологічному, економічному розвитку; розвитку малих або середніх підприємств та інше.

Ю.А. Берлач зазначає, що для АМК України визначено такі завдання, які реалізуються у сфері протидії негативним наслідкам недружніх злиттів і поглинань, зокрема: здійсненні контролю за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції; надання дозволів або заборона узгоджених дій, концентрації та інші [11, с. 17].

7. Закон України «Про холдингові компанії» від 15 березня 2006 року № 3528–IV. Законодавець у статті 4 та 5 Закону прописав механізм протидії «рейдерським» схемам, зокрема у статті 4 зазначив, що рішення про утворення холдингової компанії приймається власниками холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв) та оформлюється відповідним договором [172]. Відповідно до пункту 1 частини 2 статті 5 Закону, загальні збори акціонерів холдингової компанії, на яких розглядають питання про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств та/або ліквідацію холдингової компанії, визнаються правомочними за умови реєстрації для участі у них акціонерів

(їх представників), що мають відповідно до статуту холдингової компанії більш як 80 % голосів. Відповідно до пункту 2 частини 2 статті 5 Закону, рішення про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств або ліквідацію холдингової компанії належить до виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії; такі рішення приймаються більшістю у 3/4 голосів акціонерів (їх представників), які зареєструвалися для участі в загальних зборах [172]. На нашу думку, ця норма законодавства є позитивною. Проте краще, якщо б рішення про відчуження будь-яких пакетів акцій корпоративних підприємств або ліквідацію холдингової компанії належало б до виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії та наглядової ради. Це дало б можливість створити додатковий контроль за ухваленням вказаних рішень.

Відповідно до Закону «Про холдингові компанії», статутом холдингової компанії встановлюються обмеження щодо договорів, які мають право вчиняти органи управління компанії, а також випуску цінних паперів. Також господарське товариство не може мати у власності цінні папери холдингової компанії, корпоративним підприємством якої воно є [172]. Вважаємо вказану норму позитивною, оскільки холдингова компанія може ввести у статут обмеження щодо договорів, які мають право вчиняти органи управління. Таким чином, зможе забезпечити майно товариства від укладення договорів органами управління на користь «рейдерів». Або якщо «рейдери» входять до складу органів управління та укладають договори на власну користь, відповідно на випадок вчинення вказаних дій у статуті можуть бути встановлені обмеження щодо договорів, які мають право вчиняти органи управління компанії. Також у статуті може бути введено обмеження щодо випуску цінних паперів. Вказаною нормою теж може бути захищено майно АТ та встановлено обмеження щодо проведення емісії акцій.

С.М. Грудницька зазначає, що слід зазначити констатуюче значення не тільки законодавства, але і договору у формуванні правових інститутів. У науковій літературі визнається, що договір є універсальним способом саморегуляції суспільних відносин. У соціологічному аспекті він є способом узгодження інтересів його учасників – суб'єктів приватного та/або публічного права. Визнання договору засобом індивідуального регулювання означає, що в механізмі соціального регулювання він виконує роль не тільки і не стільки юридичного факту, скільки поряд з нормою об'єктивного права виступає регулятором суб'єктивних прав і обов'язків [49, с. 6].

Варто зазначити, що введення заборони господарському товариству мати у власності цінні папери холдингової компанії, корпоративним підприємством якої воно є, сприяє унеможливленню впливу на прийняття рішення «рейдерами».

8. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» від 15 грудня 2006 року № 483–V. Відповідно до цього Закону частину 1 статті 12 ГПК України доповнено пунктом 4 такого змісту: справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів підвідомчі господарським судам [44]; статтю 16 ГПК України (у редакції, що діяла від 29.12.2006 року до 15.12.2017 року) доповнено частиною наступного змісту: «Справи у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарського товариства, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням господарського товариства згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [140].

І. Швайка зазначає, що «рейдери» зможуть вибрати потрібний суд шляхом перереєстрації місцезнаходження суб'єкта господарювання [239, с. 39]. Варто погодитись із вказаним науковцем. Відповідно, необхідно внести зміни до законодавства відносно заборони перереєстрації або розгляду справи за місцем знаходження основної частини майна підприємства. На нашу думку, позитивним є те, що встановлено виключну підсудність для розгляду справ, що виникають із корпоративних відносин. Проте доцільно прописати у законодавстві, зокрема у частині 6 статті 30 ГПК України: «...розглядаються за місцезнаходженням основної частини майна юридичної особи». Також важливим є уникнення вказівки: «за місцезнаходженням юридичної особи згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», оскільки виникне можливість зловживань з боку «рейдерів». «Рейдери» можуть подати справу за одним місцем знаходження АТ відповідно до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, а

згодом здійснити перереєстрацію, та подати з тим самим предметом позову або частково змінивши його до іншого суду, за новим місцезнаходженням АТ. Відповідно, у суддів не має можливості постійно перевіряти місце реєстрації підприємства та у ЄДРСР не можливо відслідкувати справи з однаковими сторонами та однаковим предметом спору, які у нашому випадку подають «рейдери» для вибору потрібного для них суду.

Законом внесено зміни до ГК України. Зокрема стаття 167 доповнена частиною третьою, в якій зазначено, що під корпоративними відносинами маються на увазі відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав [43].

Але із внесенням змін до законодавства відповідно до цього Закону, все ще залишаються сфери, в яких недостатньо чітко розмежована компетенція судів та підсудність справ і це може використовуватися під час проведення «рейдерських» атак. Для того, щоб цього не було необхідно чітко розмежувати компетенцію судів та підсудність справ.

Суди загальної юрисдикції розглядають трудові спори між господарським товариством і його керівником про поновлення на роботі або оскарження керівниками господарських товариств чи членами виконавчих органів товариств, які уклали з цими товариствами трудові договори.

На нашу думку, наприклад, у разі якщо акціонерів звільнили з роботи і це у майбутньому посприяло прийняттю рішення про припинення діяльності АТ і т.п., то цю справу слід розглядати у господарському суді. Досліджувані відносини є комплексними, достатньо складними і переслідують публічні інтереси. Тому необхідно внести зміни до законодавства щодо виключної підсудності вказаних справ господарському суду.

В. Шахрай зазначає, що прийняття названого Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» не врегулювало відповідальності за «рейдерство», а встановлення лише виключної підсудності таких справ призвело до деякої зміни тактики «рейдерів» [238, с. 15]. Необхідно погодитись із названим науковцем, оскільки в законодавстві не достатньо чітко розмежована підсудність справ господарським судам. У зв'язку з цим, «рейдери» можуть змінивши способи і надалі розглядати справи у необхідних для них судах. На нашу думку, для усунення прогалин, які містяться у законодавстві, необхідно внести зміни у напрямку розгляду корпоративних справ господарським судом за місцезнаходженням основної частини майна підприємства.

9. ЗУ «Про АТ» від 17 вересня 2008 року № 514–VI [135]. Однією із найсуттєвіших проблем, яку покликаний вирішити ЗУ «Про АТ», є проблема протидії «рейдерству» та захисту права власності учасників акціонерних правовідносин. На нашу думку, ЗУ «Про АТ» потребує внесення змін та доопрацювання для усунення прогалин.

10. Закон України «Про внесення змін до статті 67 ГПК України щодо забезпечення позову» від 17 вересня 2008 року № 513–VI. У статті 67 ГПК України (у редакції, що діяла від 15.10.2008 року до 15.12.2017 року), зазначено, що не допускається забезпечення позову шляхом заборони: проводити загальні збори акціонерів або учасників господарського товариства та приймати ними рішення; надавати емітентом, реєстратором, зберігачем, депозитарієм реєстр власників іменних цінних паперів, інформацію про акціонерів або учасників господарського товариства для проведення загальних зборів товариства; участі акціонерів або учасників у загальних зборах товариства, визначення правомочності загальних зборів акціонерів або учасників господарського товариства [146].

11. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17 листопада 2009 року № 1720–IV [143]. Відповідно до цього Закону, ВРУ внесла зміни до таких законодавчих актів України: ГПК України, ЦПК України, Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 року № 448/96–ВР та Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 р. №755–IV. Ці зміни повинні сприяти боротьбі різними правовими, процесуальними, технічними способами із «рейдерством».

12. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» від 10 жовтня 2013 року № 642–VII [137]. Вказаним НПА внесено зміни до КК України у частині встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

13. Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 7 квітня 2015 року № 289–VIII [141], який за винятком окремих положень набрав чинності 1 травня 2016 року. Метою вказаного Закону є зробити АТ привабливими для інвестування. Хоча з іншого боку, у новій науковій літературі вказується, що на сьогодні українські підприємці стрімко втрачають капітали, тоді як занижений курс гривні сприяє інвестуванню

грошей іноземними компаніями, зокрема ТНК [56, с. 118]. Тому можливо головною метою Закону є не стільки сприяння залученню іноземних інвестицій через реалізацію економічних механізмів менеджменту, а скільки через захист від протиправних посягань внутрішнього керівництва АТ та сторонніх «рейдерів».

Інвестування у діяльність АТ здійснюється на основі корпоративної форми інвестування, яка передбачає: - вкладання коштів в акції або частки у статутному капіталі господарських товариств; - вкладання коштів в акції об'єднань підприємств; - вкладання коштів у майно АТ - учасників холдингової компанії. Предметом цих договорів є інвестиції – майно або грошові кошти чи нематеріальні активи, які вкладаються в акції чи майно корпоративних суб'єктів господарювання [63, с. 115]. Отже, будь-яке посилення захисту інтересів акціонерів (навіть міноритарних) сприятиме підвищенню інвестиційного клімату як в окремо взятому АТ, так і в державі в цілому.

Підвищення вимог до ПАТ посилить захист прав міноритарних інвесторів в Україні і суттєво наблизить Україну до виконання вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У вказаному Законі передбачено внесення змін до ЗУ «Про АТ» [135] в частині врегулювання введення інституту «незалежних директорів», які представлятимуть інтереси міноритарних акціонерів у ПАТ [142]. На нашу думку, це нововведення є позитивним, оскільки міноритарні акціонери тепер матимуть представника для захисту своїх законних прав та інтересів.

Вказаним Законом внесено зміни до статті 8 ЗУ «Про АТ» щодо встановлення для емісійних цінних паперів, що перебувають в обігу на фондових біржах, курсу – як середній біржовий курс таких цінних паперів на відповідній фондовій біржі, розрахований такою фондовою біржею за останні три місяці їх обігу, що передують дню, станом на який визначається ринкова вартість таких цінних паперів [141]. Таким чином, вказане нововведення унеможливить недобросовісним покупцям занижувати ціну акцій та забезпечить право викупу акцій за справедливою ціною.

Також, внесено зміни до статті 68 ЗУ «Про АТ» [135] щодо переліку підстав, внаслідок яких акціонери мають право вимагати здійснення обов'язкового викупу АТ їх акцій, якщо вони проголосували проти надання згоди на вчинення товариством значних правочинів, у тому числі про попереднє надання згоди на вчинення значного правочину та проти надання згоди на вчинення товариством правочину, щодо якого є заінтересованість. На нашу думку, це також позитивне нововведення, оскільки у випадку, якщо акціонери не погоджуються із укладенням

товариством значних правочинів, то в такому випадку АТ зобов'язане здійснити викуп акцій, які належать вказаним акціонерам [218, с. 210-212].

Необхідно зазначити, що в Україні необхідно удосконалити корпоративне управління відповідно до вимог ЄС та відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції. Це стосується зокрема дій, спрямованих на боротьбу із посяганнями на підприємства («рейдерством»), оскільки в Україні недостатньо розвинена корпоративна культура [222, с. 116]. Внаслідок останнього знижується інвестиційна привабливість держави та завдаються збитки державному бюджету. А це є значним негативом, оскільки придбання акцій є важливим способом корпоративної форми інвестиційної діяльності, затребуваної і поширеної у багатьох країнах світу [63]. У Стратегії вказано, що заходами, необхідними для удосконалення корпоративного управління, є наступні: підвищення рівня прозорості діяльності суб'єктів господарювання, узгодження інтересів керівництва та суб'єктів управління об'єктами державної власності, створення наглядових рад у суб'єктах господарювання та введення до складу таких рад незалежних директорів [195].

14. Варто зауважити, що 2 листопада 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» від 6 жовтня 2016 року № 1666-VIII [139], який отримав назву – Антирейдерський. Ще до прийняття вказаного закону вчені та практики обговорювали зміни, описуючи його позитивні та негативні аспекти. Одразу після його прийняття – обговорення було продовжено, та виокремлено основні шляхи, які можуть використовувати представники суб'єктів господарювання при захисті від посягань на їх корпоративні права та майно. Відповідно до Пояснювальної записки, метою вказаного закону є забезпечення захисту прав власності, економічних інтересів громадян та інвесторів, а також зменшення ризиків незаконного заволодіння майном. Вказаний закон було розроблено для захисту прав власності під час реєстраційних дій, посилення адміністративної та кримінальної відповідальності суб'єктів реєстраційних дій, учасників незаконної змови. Перший заступник Міністерства юстиції України П. Мороз зазначає, що у тісній співпраці з бізнесом здійснили ґрунтовний аналіз схем, що сьогодні застосовують «рейдери», та запропонували пакет нововведень, що унеможливляють застосування злочинних алгоритмів [109]. Документом передбачено комплексний підхід до вдосконалення системи державної реєстрації прав

на нерухоме майно [129]. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» внесено зміни у Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про державну реєстрацію речових прав» від 1 липня 2004 року № 1952–VI, ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб» від 15 травня 2003 року № 755-IV, Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22 травня 2003 року № 852–VI, ЗУ «Про ГТ» та інші [190, с. 40].

Варто звернути увагу на такі основні положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності», які сприяють суб'єктам господарювання при захисті від посягань на їх корпоративні права та майно:

1. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» внесено зміни у ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав» [151], зокрема визначено, що державний реєстратор при проведенні державної реєстрації обов'язково використовує відомості Державного земельного кадастру, Єдиного реєстру дозвільних документів (виконання підготовчих та будівельних робіт, засвідчення прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів та ін.) та ЄДРСР.

На нашу думку, вказані зміни є актуальними, тому що особи, які подають неправдиві відомості реєстратору не будуть мати змоги незаконно заволодіти майном та корпоративними права суб'єкта господарювання, оскільки для останнього встановлено обов'язок використовувати відомості із Державного земельного кадастру, Єдиного реєстру дозвільних документів та ЄДРСР.

2. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» визначено, що реєстраційні дії на підставі рішень судів проводяться виключно на підставі рішень, отриманих у результаті інформаційної взаємодії Державного реєстру прав та ЄДРСР, без подання відповідної заяви заявником [152].

Вважаємо, що вказані зміни є позитивними, оскільки власникам майна не потрібно самотійно звертатись до реєстраторів для внесення відомостей щодо набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав та сплачувати відповідний

адміністративний збір. Також вказані зміни захищають суб'єктів господарювання від використання «рейдерами» підроблених рішень.

З цього приводу М. Саєнко зазначає, що деякі судові рішення (пов'язані із правом власності на нерухомість) відсутні у вказаному реєстрі протягом кількох років [27]. Варто погодитись із вказаним практиком та передбачити у законодавстві відповідальність за неналежне виконання посадових обов'язків представниками судів у частині невнесення або за умисне затягування із внесенням рішень у ЄДРСР.

Вказане нововведення спричинить перешкоди «рейдерам» при вчиненні посягань на майно суб'єктів господарювання, зокрема при використанні підроблених судових рішень та при здійсненні реєстраційних дій на підставі таких. Проте, на нашу думку, також реєстраторам необхідно здійснювати перевірку у ЄДРСР щодо наявності ухвал про відкриття провадження у районних або апеляційних судах по вказаній справі за номером справи, або за назвою суб'єкта господарювання. Необхідно не забувати, що представники суб'єкта господарювання мають право переглянути рішення суду за нововиявленими обставинами або оскаржити його в апеляційному суді, продовживши строки для пред'явлення апеляційної скарги.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» внесено зміни щодо нотаріального засвідчення справжності підпису: на заяві про вихід із товариства, на рішенні щодо внесення змін до відомостей про юридичну особу, на установчому документі, передавальному акті та розподільчому балансі юридичної особи та ін. (ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб» [153]).

Вважаємо, що нотаріальне посвідчення підпису на документах нададуть можливість суб'єктам господарювання захистити їх власність та корпоративні права від «рейдерських посягань», оскільки особа повинна з'явитись до нотаріуса особисто. Ця вимога робить організаційно-правову форму АТ схожою із організаційно-правовою формою ТОВ, тому що у першому випадку установчі документи змінюються на основі рішення загальних зборів акціонерів, коли голоси підраховуються за принципом «одна акція – один голос», а в другому випадку майнові права учасників ТОВ захищені положеннями статуту, в якому може бути прописана обов'язкова особиста присутність певного учасника або усіх разом при внесенні змін реєстратором. Також, при утворенні великого об'єднання вищих навчальних закладів пропонується використовувати форму ТОВ з передбаченням у його статуті положень, що при ухваленні стратегічних

питань з організації діяльності усього великого ВНЗ чи навчального комплексу, потрібна односторонність або кваліфікована більшість. Якщо ці стратегічні питання закріпити у статуті, а також вказати, що внесення змін до статуту можливі лише після згоди усіх учасників, – то загроза «рейдерства» так само як і загроза майновим правам учасників даного ТОВ майже унеможлиблюється [55, с. 289]. Тут різниця у тому, що акціонер з'являється особисто не до державного реєстратора, а до нотаріуса, і форма АТ не змінюється на ТОВ чи іншу більш захищену від «рейдерства» організаційно-правову форму суб'єктів господарювання. Тому слід запропонувати внести зміни до законодавства щодо обов'язкового нотаріального посвідчення підписів: засновників на установчих документах як при заснуванні, так і ліквідації суб'єкта господарювання; голови, секретаря, учасників зборів на протоколі та установчих документах після внесення змін до них; осіб, які візують рішення органу.

3. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» внесено наступні зміни у ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб» та у ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав»: передбачено контроль за діяльністю, шляхом постійного моніторингу законності реєстраційних дій щодо нерухомості та суб'єктів господарювання в Єдиному державному реєстрі, з метою виявлення порушень порядку при здійсненні реєстрації, який проводить Міністерство юстиції України.

Вважаємо позитивними та підтримуємо внесення вказаних змін у законодавство, оскільки у суб'єктів господарювання наявний додатковий захист від незаконних дій реєстраторів.

4. Також Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» відмінено принцип екстериторіальності, зокрема внесено зміни у Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб», відповідно до яких державна реєстрація проводиться в межах області та м. Києва.

Вважаємо позитивними названі зміни, оскільки проведення державної реєстрації в межах області буде спричиняти перешкоди «рейдерам» із інших областей вносити зміни у реєстр щодо набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав.

А. Молчанов зазначив, що завдяки принципу екстериторіальності у віддалених населених пунктах незаконно реєструвалися права на

нерухомість чи бізнес на підставних осіб. Віддаленість таких реєстраторів суттєво ускладнювала процес захисту бізнесу від рейдерів [108].

5. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» внесено зміни у ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав», зокрема зазначено, що при виявленні невідповідності у Державному реєстрі та у документах, пріоритет надають відомостям, на підставі яких проведені реєстраційні дії. На нашу думку, це може ускладнити процедуру захисту прав суб'єктів господарювання.

Позитивний характер мають зміни щодо надання за бажанням заявника виписки та витягу з Державного реєстру прав у паперовій формі з проставленням підпису та печатки державного реєстратора [153], [151], оскільки у разі виявлення невідповідності в судовому порядку представники суб'єкта господарювання зможуть пред'явити письмовий документ із проставленим підписом та печаткою державного реєстратора. Вказаний документ буде належним письмовим доказом.

6. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» внесено зміни у ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав» щодо зупинення реєстраційних дій на підставі заяви власника об'єкта нерухомого майна про заборону вчинення вказаних дій. Також вказаним законом внесено зміни щодо відновлення відповідних дій на підставі заяви власника, що є позитивними, оскільки до набрання рішенням суду про заборону вчинення реєстраційних дій законної сили, суб'єкти господарювання зможуть зупинити проведення вказаних дій, шляхом подачі заяви реєстратору.

7. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» внесено зміни у ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав» щодо невідкладного повідомлення реєстратором власника об'єкта про відновлення реєстраційних дій, що є позитивними, оскільки одним із засобів захисту майнових прав від «рейдерських захоплень» є повідомлення власників про перереєстрацію прав. Якщо «рейдери» подають реєстратору рішення про скасування заборони вчинення реєстраційних дій, то власник майна зможе зупинити проведення вказаних дій.

При цьому, як зазначає С. Жіліч: «Для оперативного повідомлення реєстратор повинен використати телекомунікаційні технології:

електронну пошту, телефон, факс» [27]. Варто погодитись із вказаним юристом, оскільки за допомогою сучасних технологій реєстратор зможе невідкладно повідомити суб'єкта господарювання про вчинення незаконних дій щодо майна та корпоративних прав.

Також Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» внесено зміни у ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав» щодо прийняття реєстратором рішення про відновлення реєстраційних дій, якщо власником після подання заяви про заборону вчинення вказаних дій протягом 10 робочих днів, не подано рішення суду, що набрало законної сили. Рішення суду або заява власника об'єкта нерухомого майна про заборону вчинення реєстраційних дій реєструється у Державному реєстрі прав [153].

Вказані зміни носять позитивний характер, оскільки до заяви про заборону вчинення реєстраційних дій повинно бути обов'язково долучене рішення суду. Це може спричинити для «рейдерів» негативні наслідки, оскільки, подавши неправдиві відомості реєстратору щодо власності на майно, вони не зможуть долучити відповідне рішення суду.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» також передбачено невідкладне повідомлення власника реєстратором у випадку подання/отримання заяви на проведення реєстраційних дій щодо його майна [151].

На нашу думку, запропонована правова норма є позитивною, оскільки суб'єкт господарювання буде невідкладно повідомлений реєстратором про вчинення будь-яких дій щодо майна та корпоративних прав. Таким чином, представники зможуть зупинити проведення реєстраційних дій, які вчиняють «рейдери».

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» внесено зміни щодо зупинення реєстраційних дій, внесення запису про скасування державної реєстрації прав, запису про скасування рішення державного реєстратора, які здійснюються протягом 2-х годин з часу реєстрації відповідної заяви/рішення суду в Державному реєстрі прав [151]. Тобто через 2 години після подання реєстратору заяви або рішення суду буде зупинено проведення реєстраційних дій, що надасть суб'єктам господарювання у найкоротші строки припинити проведення незаконних дій «рейдерами».

Дії або бездіяльність державного реєстратора, суб'єкта державної реєстрації прав можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України та його територіальних органів протягом 60 календарних днів [151].

Вказані зміни є позитивними, оскільки продовження терміну до 60 днів надасть суб'єкту господарювання більш тривалий час для оскарження незаконних дій реєстратора, які здійснені на прохання «рейдерів».

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» встановлені вимоги щодо виконання Міністерством юстиції України протягом п'яти робочих днів рішень щодо: притягнення до адміністративної відповідальності державного реєстратора, уповноваженої особи суб'єкта державної реєстрації прав; надіслання до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату при Міністерстві юстиції України подання щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; скасування акредитації суб'єкта державної реєстрації прав [151].

Таким чином нотаріуси внаслідок проведення незаконних дій можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності, а їх свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю можуть бути анульованими.

Передбачена кримінальна відповідальність за зловживання своїми повноваженнями державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, державним виконавцем, приватним виконавцем, у вигляді позбавлення волі на строк до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна або без такої.

Нормативно-методичні матеріали щодо проведення державного контролю у сфері державної реєстрації визначені в Порядку здійснення контролю у сфері державної реєстрації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2016 року № 990 [131]. Міністерство юстиції України та його територіальні органи в межах території, на якій вони здійснюють свою діяльність, забезпечують організацію його виконання.

Вважаємо, що вказані зміни будуть позитивними та спричинять перешкоди «рейдерам» при вчиненні незаконних реєстраційних дій за участі реєстратора. Підвищення відповідальності знизить появу так званих «чорних» нотаріусів [189, с. 150-156].

15. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 21 березня

2002 року № 280/2002, згідно із яким з метою забезпечення належних умов функціонування АТ, підвищення ефективності їх діяльності, залучення інвестицій в економіку України тощо, Президент визнав за необхідне подальше вдосконалення правових засад корпоративного управління в АТ, яке б забезпечило: ефективний захист прав та законних інтересів акціонерів.

Зокрема, в Указі визначено, що ефективний захист прав та законних інтересів акціонерів повинен бути забезпечений через: забезпечення можливості представництва дрібних акціонерів у спостережній раді АТ шляхом запровадження процедури кумулятивного голосування під час формування цієї ради; установлення особливостей укладання товариством угод, які можуть суттєво вплинути на фінансовий стан товариства, а також недопущення укладання угод, які суперечать інтересам товариства; урегулювання порядку придбання товариством власних акцій, у тому числі визначення випадків обов'язкового викупу товариством у акціонера належних йому акцій товариства за ринковими цінами; забезпечення захисту прав акціонерів та кредиторів товариства в процесі реорганізації товариства; запровадження обов'язкового повідомлення особою про намір придбати контрольний пакет акцій відповідного товариства та визначення порядку такого повідомлення; установлення адміністративної відповідальності посадових осіб товариства за порушення прав акціонерів [163].

Врегулювання відносин між органами управління АТ з чітким визначенням компетенції кожного з них, у тому числі повинне бути забезпечене через: розширення кола повноважень, що належать до виключної компетенції загальних зборів акціонерів і не можуть бути передані іншим органам управління; подальше утвердження спостережної ради як органу управління товариством, який представляє та здійснює захист інтересів акціонерів; визначення порядку делегування окремих повноважень загальних зборів акціонерів іншим органам управління [163].

16. Указ Президента України «Про заходи щодо посилення захисту прав власності» від 12 лютого 2007 року № 103/2007. 12 лютого 2007 року Президент України видав Указ «Про заходи щодо посилення захисту прав власності», відповідно до якого доручив КМУ за участі ВСУ й Генеральної прокуратури України проаналізувати факти «рейдерства» та за результатами аналізу, з урахуванням міжнародного досвіду вирішення подібних завдань внести в установленому порядку на розгляд ВРУ проекти НПА, зокрема щодо встановлення кримінальної відповідальності за «рейдерство» [162].

17. Постанова КМУ «Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів» від 29 листопада 2006 року № 1673. КМУ зобов'язав НКЦПФР підготувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань організації та ведення ефективної боротьби з «рейдерством» [161].

18. Постанова КМУ «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств» від 21 лютого 2007 року № 257 [171]. Комісія є постійно діючим дорадчим органом КМУ. У цій постанові викладені основні її завдання, а саме: забезпечення координації дій державних органів з питань посилення протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств; підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств; розроблення комплексу заходів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. Ю.А. Берлач зауважує, що рішення Комісії мають лише рекомендаційний характер. Повноваження даного дорадчого органу не дозволяють реалізовувати дійсно необхідні функції, що могли б сприяти протидії рейдерству [13, с. 171]. Варто погодитись із названим науковцем та змінити обсяг повноважень, надати Комісії право приймати рішення щодо захисту АТ від посягань на майно, надати вказаним рішенням обов'язковий характер та встановити відповідальність за недотримання та невиконання.

19. Постанова КМУ «Про підсумки соціально-економічного розвитку України у 2006 році та основні завдання на 2007 рік» від 21 березня 2007 року № 544 [165]. У цій постанові зазначено необхідність забезпечення реального захисту права приватної власності, недопущення незаконного відчуження приватної власності, ефективної протидії «рейдерству».

20. Постанова Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22 грудня 2006 року № 9 [166]. Хоча ця постанова і не є актом права, а актом, що роз'яснює правила застосування актів права, проте в силу зближення романо-германської та англо-саксонської правових родин, що особливо наглядно проявляється у господарському та господарсько-процесуальному праві, вона може використовуватися суб'єктами господарювання в якості акта права.

Відповідно до пункту 5 цієї постанови, Пленум ВСУ встановив, що при розгляді справ, предметом яких є оскаржене рішення загальних

зборів господарського товариства, судам необхідно враховувати, що заборона проводити такі збори порушує право на участь у них та управлінні товариством тих його учасників, які не оскаржили це рішення, і суперечить змісту заходів забезпечення та меті їх застосування, яка полягає в захисті інтересів учасника процесу, а не в позбавленні (порушенні) прав інших осіб. Суд не повинен вживати таких заходів забезпечення позову, які пов'язані із втручанням у внутрішню діяльність господарських товариств (наприклад, забороняти скликати загальні збори товариства, складати список акціонерів, що мають право на участь у них, надавати реєстр акціонерів та приміщення для проведення зборів, підбивати підсумки голосування з питань порядку денного тощо). Накладений на акції арешт не зупиняє та не обмежує інші права учасників товариства, у тому числі право на участь в управлінні останнім, на одержання інформації про його діяльність і дивідендів [166].

21. Постанова Пленуму ВСУ «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25 лютого 2016 року № 4 [155] щодо роз'яснень для забезпечення однакового і правильного застосування законодавства під час вирішення господарськими судами спорів.

22. Лист-доручення Генеральної прокуратури України на виконання розпорядження Генерального прокурора України від 21 березня 2007 року № 26 з питань нагляду за дотриманням законодавства, спрямованого на протидію «рейдерству». У цьому Листі-дорученні були визначені основні напрямки протидії «рейдерству».

23. Лист-зауваження Генеральної прокуратури України до підпорядкованих прокуратур від 17 вересня 2007 року.

Науковці вказують, що на основі аналізу недоліків при здійсненні прокурорського нагляду за розслідуванням кримінальних справ, порушених за фактами протиправного поглинання та захоплення підприємств, 17 вересня 2007 року Генеральною прокуратурою України до підпорядкованих прокуратур було направлено Лист-зауваження, в якому зазначалося, що всупереч вимогам частини 2 статті 9 КПК України [90], всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, обставини не розслідуються, слідчі дії у справах проводяться несвоєчасно, неякісно, що призводить до втрати доказової інформації [75, с. 154]. Це є однією із причин та умов, що спонукають порушників до нападу на АТ.

24. Комітет ВРУ з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств 17 вересня 2008 року провів комітетські слухання. Депутати, Перший віце-прем'єр-міністр, керівники МВС,

прокуратури України, ВСУ, провідні вчені і спеціалісти, представники громадських організацій розглядали шляхи подолання «рейдерства», а саме: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів і виконавців. Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності та Комісія провели комітетські слухання та опублікували матеріали комітетських слухань під назвою: «Шляхи подолання «рейдерства»: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів та виконавців». Зміни і доповнення, внесені до чинного законодавства, позитивно вплинули на ситуацію у країні, значно зменшилась кількість захоплень підприємств у результаті «рейдерських» атак. Проте змін до кримінального законодавства внесено не було [227].

25. Проект Закону України «Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти України про встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» № 3300 від 13 березня 2007 року [147]. 13 березня 2007 року народні депутати зареєстрували в парламенті проект закону «Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти України про встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» (Проект). Відповідно до Проекту, у КК України [89] запропоновано внести значні зміни, які повинні доповнити 4 діючі статті КК України, а також увести додатково статтю 224 «Захоплення підприємства – рейдерство». У проекті також пропонується визначити «рейдерство» як замовлення та/або організацію нападу на підприємство, організацію, установу з метою його захоплення, що потягли порушення його нормальної роботи, а так само напад на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, вчинений організованою групою.

Історія виникнення поняття «рейдерства» становить не одне сторіччя. Надавши характеристики етапам розвитку «рейдерства» від зародження і до пошуку нових напрямків і форм, можна зробити висновок про те, що вказане явище перебуває у безперервному розвитку. За тривалий час існування протиправних посягань на майно АТ «рейдери» постійно вдосконалюють способи захоплення.

Провівши аналіз законодавства з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, яке було сформоване органами державної влади впродовж останніх п'ятнадцяти років, можна зробити висновок, що незважаючи на те, що у законодавстві встановлено відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, відсутність єдиного визначення поняття

«рейдерства» не сприяє охопленню різних аспектів протиправних захоплень та встановленню чітких ознак, які б характеризували дії, що вчиняються при «рейдерській» атаці. За умови чіткого встановлення ознак поняття «рейдерства», зважаючи на конкуренцію вказаних дій у диспозиції статті з іншими нормами КК України, при зазначенні механізмів з реалізації ефективних шляхів протидії протиправному захопленню майна АТ та внесення відповідних змін до законодавства буде можливо сформувати повноцінну систему захисту вітчизняної економіки. Коли будуть на законодавчому рівні встановлені форми і види протиправного захоплення майна та акцій, тоді й ефективною буде протидія протиправним захопленням загалом та забезпечення захисту підприємства уже при перших спробах захоплення.

У законодавстві України містяться прогалини, якими вдало користуються «рейдери» для вчинення протиправних дій. Держава не здатна швидко та ефективно вдосконалювати НПА, які уже прийняті та створювати нові для протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств. На нашу думку, для ефективної протидії протиправним посяганням на майно АТ необхідно вдосконалити чинне законодавство для усунення прогалин, якими вдало користуються «рейдери».

## **1.2. Поняття «правового захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно»**

«Рейдерство» є реальною загрозою економіці в цілому, воно посилює напругу в економічному просторі країни. Проблематика протиправного захоплення підприємств в Україні є надзвичайно актуальною, адже ставить під загрозу інтереси як вітчизняних, так і іноземних суб'єктів господарювання та інвесторів. Питання протидії незаконним поглинанням та силовим захопленням господарських товариств обговорюють на засіданнях круглих столів, конференціях, а також у науковій та публіцистичній літературі.

Необхідно зазначити, що в Україні передбачено кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. У 2013 році набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» [137], яким внесено відповідні зміни до КК України. У статті 206.2 КК України встановлено відповідальність за протиправне

заволодіння майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їхніх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації. Переконані, що встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у такому вигляді не здатне забезпечити належного захисту від «рейдерів». Вважаємо, що відповідальність «рейдерів» за протиправне заволодіння акціями чи майном суб'єктів господарювання – завдяки названому Закону – буде більш м'якою, ніж це зараз передбачено на основі різних статей КК України. Можна висловити сумнів з приводу скерування названого Закону на боротьбу із «рейдерством». Тому запропоновані зміни потребують внесення поправок, спрямованих на посилення відповідальності та визначення у запропонованій статті КК України інших ознак, притаманних «рейдерству» [214, с. 101-102].

У нашій державі все частіше трапляються випадки протиправного встановлення контролю над АТ («рейдерства»), незважаючи на внесення змін до КК України у частині встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Вказане визначення поняття у статті 206.2 КК України потребує доопрацювання та уточнення з метою усунення колізій між ним та нормами різних актів господарського законодавства.

На нашу думку, слід визначити що саме варто розуміти під протиправним встановленням контролю над АТ («рейдерством»), запропонувати та внести відповідні доповнення і зміни до законодавства. Визначення поняття повинно надати можливість для встановлення ознак та форм протиправного встановлення контролю. Також повинен бути чітко прописаний перелік дій, які застосовують «рейдери» при протиправному встановленні контролю над АТ. При чітко встановлених ознаках та визначенні поняття «рейдерства» буде можливо сформулювати повноцінну систему захисту вітчизняної економіки. Коли будуть на законодавчому рівні названі можливі форми протиправного захоплення, тоді й ефективною буде протидія протиправним захопленням загалом та забезпечення захисту підприємства уже при перших спробах такого захоплення [219, с. 1008].

Аналіз різних визначень понять «рейдерства» проводили Н.О. Гуторова, Д.В. Зеркалов, О. Коваль, С.М. Москаленко, В. Самойленко, І.А. Селіванова, А.В. Смітюх, І. Швайка, О.Ю. Шустік та інші вітчизняні і російські економісти та юристи. Проте, незважаючи на наявність наукових робіт єдине поняття досліджуваного явища у науці

відсутнє. Усі твердження науковців необхідно взяти до уваги та узагальнити для внесення необхідних змін до законодавства, а саме для визначення поняття «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», яке міститься у статті 206.2 КК України.

Поняття «господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно» складається з кількох слів, що ускладнює завдання. Тому спочатку необхідно дослідити походження та тлумачення кожного зі складових. Після цього можна буде поєднати ключові складові в єдине загальне поняття, яке буде доктринальним. Визначити досліджувані поняття можна на основі розгляду довідкових джерел, результатів наукових досліджень, а також положень НПА.

Слово «захист» означає – заступництво, охорона, підтримка. Захист прав власності – заходи, направлені на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника [28, с. 432]; різні речі, предмети, охороняючі, відгороджуючі; оборона, охорона; заступництво [52, с. 691].

О.В. Титова визначає захист майнових інтересів учасників як введення в дію системи правових заходів, спрямованих на запобігання, ослаблення та усунення несприятливих наслідків для таких інтересів [197, с. 7].

На нашу думку, найбільш вдалою категорією, що характеризує захист, є охорона певних інтересів, відносин, майна. Охорона може забезпечуватися різними способами. У сфері господарювання такими способами є засоби регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання. За їх посередництва держава може запобігати порушенням або мінімізувати їх шкідливий вплив на АТ та акціонерів. При цьому перше виглядає пріоритетним, оскільки дозволяє попередити порушення або і взагалі унеможливити діяльність на ринку неякісних суб'єктів (наприклад, завдяки застосуванню процедури ліцензування на ринку освітніх послуг залишаються працювати дійсно якісні університети, академії та інститути, а ті навчальні заклади, які лише мають такі назви, не допускаються на ринок [57, с. 168]). Так само завдяки ліцензуванню можуть бути не допущені на ринок цінних паперів фірми, що планували здійснювати «рейдерські напади» або інші протизаконні операції на ньому.

У статті 24 ЗУ «Про ГТ» визначено АТ як товариство, що має статутний (складений) капітал, розділений на певну кількість акцій рівної номінальної вартості, і яке несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства [149].

Також визначення поняття «АТ» міститься у ЦК України [232],

ГК України [43] та ЗУ «Про АТ» [135]. У статті 152 ЦК України та статті 3 ЗУ «Про АТ» визначено АТ як господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями.

С.Н. Грудницька зазначає, що з точки зору правової інституційної теорії, підприємство є основним, первинним правовим інститутом, що представляє собою систему приватно-публічних відносин у сфері господарювання [46, с. 59].

Слово «посягання» означає дію за значенням дієслова «посягати». Дієслово «посягати» означає – намагатися захопити, привласнити щонебудь; зазіхати. // намагатися завдати якоїсь шкоди кому-небудь [28, с. 1086].

Слово «майно» необхідно розуміти за значенням дієслова «мати». Дієслово «мати» означає – володіти [19, с. 414]; «майно» означає – речі, які комусь належать за правом власності [28, с. 432].

У Великому юридичному словнику наведено наступне визначення поняття «майна» – 1) сукупність речей і матеріальних цінностей, які є перш за все у власності особи (фізичної чи юридичної), держави або муніципальної освіти, або належить організації на праві господарського відання або оперативного управління. До складу майна входять також гроші та цінні папери; 2) сукупність речей та майнових прав на отримання речей чи матеріального заохочення від інших осіб (актив); 3) сукупність речей, майнових прав та обов'язків, які характеризують майновий стан їх носія (актив і пасив) [68, с. 200].

В Українському радянському енциклопедичному словнику слово «майно» в праві означає – матеріальні блага, які є об'єктом права. Під терміном розуміється не тільки речі і гроші, які належать особі, але і сукупність майнових прав і обов'язків [225, с. 681].

У статті 139 ГК України визначено майно як сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [43].

У ГК України більш точно визначено поняття «майна», ніж у ЦК України. Науковці, які розглядають визначення поняття та структури майна АТ з різних точок зору приходять до такого висновку [82, с.238].

Визначення поняття «органів управління» міститься у ЗУ «Про ГТ» [149]. Зокрема у статті 23 визначено, що управління товариством здійснюють його органи, склад і порядок обрання (призначення) яких

здійснюється відповідно до виду товариства. Посадовими особами органів управління товариства визнаються голова та члени виконавчого органу, голова ревізійної комісії, а у товариствах, де створена наглядова рада товариства, – голова та члени наглядової ради товариства.

Останнім часом все частіше доводиться зустрічати у науковій літературі думку про необхідність вибудовування сучасної ефективної системи державного регулювання господарської діяльності. Ринковий характер господарських взаємовідносин змушує замислитися над вибором найбільш адекватних засобів державного регулювання та впливу на сфери пересічення інтересів учасників державного, комунального та приватного секторів економіки України [226]. Також необхідно розробити відповідну систему захисту від протиправних «рейдерських» посягань на державний, комунальний та приватний сектор економіки України. Такий захист має здійснюватися на основі застосування механізмів господарського управління, яке О.П. Віхров справедливо визначає як діяльність, цілеспрямовану на організацію та створення умов ефективного господарювання відповідно до вимог правового господарського порядку, що здійснюється на всіх рівнях національної економічної системи органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією, а також громадянами, громадськими та іншими організаціями, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [30, с. 12]. Однією із центральних груп у середовищі суб'єктів господарювання є група АТ, які найчастіше потребують виконання державних гарантій та державного захисту. І саме акціонери, які часто самі не є суб'єктами господарювання, здійснюють організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності стосовно АТ.

Отже, за допомогою аналізу складових, наданих у довідковій, науковій літературі та НПА досліджуване поняття «господарсько-правовий захист АТ від посягань на їх майно» можна визначити як здійснення охорони АТ засобами регулюючого впливу, встановленими у господарському законодавстві, спрямованими на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника-акціонера від захоплення та привласнення майна, яке належить на праві власності чи на іншому речовому праві, та на захист органів і їх посадових осіб, які здійснюють управління товариством – голови і членів виконавчого органу, ревізійної комісії, наглядової ради товариства

В економічній, періодичній, деколи в юридичній літературі та на практиці посягання на майно АТ називають «рейдерством». Термін

«рейдерство» походить від англійського «рейдер» (raider) – «військовий корабель, що виконує самостійні завдання з метою знищення морських транспортних засобів» [110, с. 490]. Слово «raid» з англійської перекладається як напад, набіг, облава, відповідно «raider» – нападник, грабіжник. Як явище, «рейдерство» в Україні виникло пізніше, ніж в Європі і навіть РФ. У нас воно обумовлено наступними обставинами: набуттям в Україні власністю реального економічного значення та завершенням її розподілу офіційно шляхом приватизації.

Депутат ВРУ V скликання О.Ю. Шустік визначає «рейдерство» або «так звані агресивні поглинання» як «захоплення контролю над суб'єктами господарювання з використанням незаконних методів, що супроводжуються масовими порушеннями прав і законних інтересів акціонерів». Отже, незаконне поглинання це і є захоплення, тобто – «рейдерство» [243, с. 9].

З цією думкою можна частково не погодитися, оскільки при «рейдерстві» не обов'язково використовувати лише незаконні методи. Законні та незаконні способи встановлення контролю над підприємством можуть використовуватися у комплексі.

І.А. Селіванова розуміє термін «недружнє поглинання» як синонім терміна «загарбання», оскільки виділяє два можливих шляхи отримання корпоративного контролю: добровільне відчуження (так зване дружнє поглинання) і загарбання (так зване недружнє поглинання). При цьому авторка зауважує, що терміни «дружнє» і «недружнє поглинання» застосовуються у вітчизняній літературі зовсім в іншому сенсі, ніж за кордоном. В Україні під «недружнім поглинанням» мають на увазі ситуацію, коли власника контрольного пакету акцій різними методами змушують продати його пакет або взагалі встановлюють контроль над підприємством силою. Отже, з точки зору І.А. Селіванової, в Україні недружні поглинання фактично здійснюються як загарбання [184, с. 35].

Із поглядами названого вченого-господарника можна погодитися у тому, що справді за кордоном терміни «дружнє» і «недружнє поглинання» врегульовані в законодавстві, тому там розрізняють такі види встановлення контролю над підприємством. Незважаючи на те, що у нашій державі у КК України у статті 206.2 встановлена відповідальність за «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», проте у законодавстві відсутнє визначення поняття «рейдерство» та чітко не встановлені його види. Отож не варто розрізняти чи є поглинання «дружнім» чи ні.

Вітчизняний вчений Д.В. Зеркалов розуміє під «рейдерством» процес захоплення власності фірми або перехоплення оперативного

управління за допомогою спеціально створеного конфлікту. «Рейдерське» захоплення дійсно потребує значних інтелектуальних, грошових, владних, а також людських ресурсів, що повинні бути об'єднані у чітку спеціально створену систему. Потрібно також зосередити увагу на протиправній спрямованості такого захоплення, адже метою «рейдерської» атаки може бути не лише власність фірми, а і право власності на цю юридичну особу [72, с. 34]. Хоча з точки зору українського господарського права суб'єкт господарювання тому і є суб'єктом, а не сукупністю майна чи фіктивною особистістю – юридичною особою, що він не може бути об'єктом купівлі-продажу. Виходячи із українського законодавства цілком рейдера буде встановлення контролю над усім пакетом акцій атакованого підприємства. Проте в цілому з такими поглядами науковця варто погодитися, оскільки під посяганням на майно АТ («рейдерством») слід розуміти саме процес захоплення і встановлення контролю протизаконними способами. Відповідно до цього потрібно встановити відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу. При цьому потрібно також визначити мету «рейдерської» атаки.

С.М. Москаленко вважає, що «рейдерство» можна визначити як інструмент захоплення, який включає в себе комплекс юридичних, психологічних, економічних, військово-спортивних методик та технологій [111, с. 117]. Можна погодитися із С.М. Москаленком, бо насправді ці усі методики застосовують у сукупності при захопленні АТ.

Як зазначає В. Самойленко, цей термін має широке, економічне значення, відмінне від формально-юридичних форм реорганізації юридичних осіб згідно зі статтями 104-107 ЦК України: це досягнення особою або групою осіб, що діють спільно (поглиначами), корпоративного контролю над підприємством (цілком) у вигляді пакету акцій або частки статутного капіталу цілі, що забезпечує такий контроль. Кінцевою метою поглинання є опосередковане право розпоряджатися активами цілі в інтересах поглинача [183, с. 29]. Із викладеним можна в цілому погодитися, оскільки під терміном «рейдерство» справді потрібно розуміти не форми реорганізації суб'єктів господарювання, а отримання корпоративного контролю над підприємством. Також варто підкреслити, що цей контроль є протиправно встановленим шляхом застосування комплексу протизаконних дій.

Під корпоративним контролем нами розуміється здатність впливати на справи товариства через використання корпоративних прав, у першу чергу – права на участь в управлінні справами товариства. Отже, термін «поглинання» є нейтральним: поглинання не є обов'язково незаконним.

Так, наприклад, О. Коваль використовує для позначення «рейдерських» практик термін «жорстке поглинання», об'єднуючи, фактично, всі види корпоративного «рейдерства». Науковець також зазначає, що жорсткі поглинання можна розглядати як засіб розширення бізнесу: якщо на початку 90-х років необхідні активи, як правило, придбавалися в процесі приватизації державного майна, то на цьому етапі перевага надається іншим методам, суть яких полягає у перерозподілі власності шляхом добровільного або примусового приєднання активів інших підприємств [81, с. 1].

Можна погодитися з А.В. Смітюхом, який вважає, що термін «рейдерство» є настільки широко вживаним і популярним, що досліджуючи певні практики у сфері поглинань та загарбань, слід не уникати цього поняття, а навпаки, чітко визначати, чи є така практика «рейдерською». Науковець слушно вважає, що «напад на підприємство, організацію, установу з метою його захоплення» є лише етапом, складовою протизаконного загарбання [187, с. 95].

І. Швайка стверджує, що загальносвітове поняття «рейдерства» за можливості суперечок щодо моральності, є законним за змістом, однак, українська та російська практика протиправного захоплення підприємств надали йому дещо іншого змісту: «рейдерами» зазвичай стали називати людей, які маючи у своєму розпорядженні мінімум акцій товариства, навіть одну-дві, за допомогою формально правильних документів фактично захоплюють підприємство, миттєво продають його цінне майно (частіше за все нерухомість у привабливих районах) і так само раптово зникають [240, с. 20]. З цим автором можна не погодитися, оскільки «рейдерство» не є законним за змістом. При «рейдерстві» можуть бути використані як законні, так і незаконні способи встановлення контролю над підприємством. А швидкий продаж ліквідного майна може бути ефективним саме для «рейдерів - однокласників», які вчинили відвертий і неприхований злочин, а тому намагаються швидко припинити будь-яку діяльність і переховатися.

Н.О. Гуторова підкреслює, що термін «рейдерство» використовується «для позначення фактів протиправного захоплення підприємств» [51, с. 6]. Погоджуємося з такою думкою, оскільки при визначенні поняття «рейдерство» доцільно використовувати термін «протиправне захоплення підприємств». З іншого боку, слово «протиправне» тут може бути зайвим, оскільки слово «захоплення» навряд чи може застосовуватися по відношенню до правомірного явища чи процесу.

На нашу думку, найбільш вдалим є проект Закону України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)» від 13 березня 2007 року № 3300, внесений, народними депутатами України V скликання, який визначає наступне його поняття – це заволодіння та (або) організація нападу на підприємство, організацію, установу з метою його захоплення, що потягли порушення його нормальної роботи, а так само напад на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, вчинений організованою групою.

Поняття «рейдерства» не є новим для нашої держави. Історія його появи і подальшого розвитку показує, що проблема «рейдерства» виникла уже досить давно, але в нашій країні відсутня нормативна база для боротьби з цим явищем на високому законодавчому рівні. Науковцями підготовлено значну кількість робіт, в яких надається розуміння поняття «рейдерства» у теорії. Усі напрацювання науковців, на нашу думку, потрібно об'єднати і внести зміни та доповнення у законодавство та надати визначення поняття «рейдерство», яке б включало різні аспекти протиправних поглинань підприємств. При чітко встановлених ознаках «рейдерства» та внесенні необхідних змін у законодавство для встановлення ефективних механізмів протидії протиправному поглинанню, буде можливо сформувати повноцінну систему захисту АТ.

Поняття «протиправне встановлення контролю над АТ («рейдерство») є достатньо широким поняттям. Незважаючи на те, що у КК України наявне визначення поняття «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», яке міститься у статті 206.2 КК України, у цьому ж Кодексі наявні й інші статті, за допомогою яких можна кваліфікувати протиправні дії, які вчиняють «рейдери» при захопленні АТ. Зокрема, встановлено кримінальну відповідальність за шахрайство, вимагання, зловживання службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, підробку документів, підкуп, доведення до банкрутства, службове підроблення, протидію законній господарській діяльності, самоправство, погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження, порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно

небезпечні діяння, що є складовими «рейдерства» [89]. Чітке визначення єдиного складу злочину повинно спростити процес боротьби із ним. Єдиною перешкодою до цього може бути комплексність самого діяння. У зв'язку із цим, складно буде однозначно прописати санкцію за його скоєння. Тому, можливо, спочатку слід визначення досліджуваного поняття закріпити у спеціальному законодавстві, а пізніше вирішувати питання про його закріплення у КК України та КпАП України.

Провівши аналіз довідкових джерел, результатів наукових досліджень, а також НПА, можна дати наступне доктринальне визначення поняттю «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)» – це організація нападу на підприємство, організацію, установу незалежно від форми власності з метою його захоплення, заволодіння владними повноваженнями щодо розпоряджання майном з використанням погрози або насильства до посадової чи іншої особи; шантажу; шахрайства; вимагання; зловживання службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень; підроблення документів; підкуп; доведення до банкрутства; службового підроблення; протидії законній господарській діяльності; самоправства; примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови; незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно небезпечні діяння, що порушують права і законні інтереси акціонерів та завдають їм економічного та інших видів збитків.

У даному підрозділі на основі аналізу НПА та поглядів вітчизняних і російських економістів та юристів було надано визначення поняттю «протиправного встановлення контролю над АТ» («рейдерства»). Пропонуємо внести поняття «протиправне встановлення контролю над АТ» у наведеній нами редакції до ЗУ «Про АТ», ЗУ «Про ГТ», ГК України та КК України.

Крім цього, вважаємо важливою пропозицію щодо встановлення і застосування заходів відповідальності уже за саму організацію «рейдерського» нападу; у визначенні поняття пропонується визначити і прописати кримінально-карані діяння, які використовують порушниками при протиправному встановленні контролю над АТ.

Мінімізація протиправного встановлення контролю над АТ можлива шляхом активізації наукового дослідження цієї проблеми та окреслення організаційно-правових аспектів подолання протиправного захоплення

підприємств. Наукові дослідження з цього питання мають галузевий характер без визначення конкретних шляхів його подолання, визначення відповідальності. Отже, законодавцям та науковцям потрібно: 1. визначити дії, які застосовують «рейдери» при протиправному захопленні майна АТ та закріпити їх у законодавстві; 2. сформулювати визначення, яке б охоплювало різні аспекти протиправних захоплень та чітко визначити його ознаки; 3. прописати у законодавстві відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу.

### **1.3. Досвід зарубіжних країн у протидії посяганням на майно акціонерних товариств**

У будь-якій розвиненій країні «рейдерство» є невід’ємним елементом економіки. «Рейдери» захоплюють підприємство, змінюють його керівництво, що працює неефективно, і таким чином сприяють економічному розвитку. Вони є свого роду «санітарами економіки». Але не завжди вони діють у межах чинного корпоративного законодавства. Слід зауважити, що у більшості випадків вони використовують для своєї діяльності незаконні методи для посягання на майно АТ. Кожна країна має свої особливості у забезпеченні власної безпеки. Враховуючи недостатньо вдосконалену нормативно-правову базу в Україні з питань забезпечення безпеки підприємств, варто звернутися до вивчення досвіду зарубіжних країн у сфері протидії «рейдерським» захопленням. Аналіз позитивного зарубіжного досвіду варто проводити на прикладі країн, де недружні злиття та поглинання набули широкого розповсюдження ще в середині ХХ століття. Розглянемо законодавчі акти, які регулюють процеси злиття та поглинання у зарубіжних країнах.

Дослідженню досвіду зарубіжних країн у протидії протиправному встановленню контролю над АТ («рейдерству») приділяли увагу вітчизняні вчені, які називали різні способи захисту АТ від посягань на їх майно у зарубіжних країнах. На нашу думку, варто розглянути усі способи захисту АТ, які наводяться у наукових працях, та провести їх аналіз на предмет можливого використання в Україні.

Аналіз досвіду зарубіжних країн у протидії посяганням на майно АТ («рейдерству») варто провести на основі законодавства Великої Британії, США, Австралії та РФ із порівнянням НПА названих країн із законодавством України, зокрема ЗУ «Про АТ» [135].

У Великій Британії злиття та поглинання регулюють за допомогою

Companies Act (Акт про компанії), останню редакцію якого прийняли у 2006 році. Закон визначає рішення, які приймаються спеціальною резолюцією (не менше 75 %). До них відносять: зміну статуту компанії (секція 21 Акту про компанії); зміну найменування компанії (секція 77 Акту про компанії); перереєстрацію публічної компанії в приватну і навпаки (секції 90, 97 Акту про компанії); перетворення компанії з необмеженою відповідальністю в компанію з обмеженою відповідальністю (секція 105 Акту про компанії); відмову від застосування переважного права акціонерів на придбання акцій (секції 569-571 Акту про компанії); зменшення капіталу компанії (секції 626, 641 Акту про компанії); позаринкове придбання компанією власних акцій (секція 694 Акту про компанії); виплати з капіталу для погашення або придбання власних акцій (секції 713, 716 Акту про компанії). Зміну прав утримувачів певного класу акцій приймають теж спеціальною резолюцією на загальних зборах акціонерів даного класу або їх письмовою резолюцією трьома чвертями всіх існуючих голосів (секція 630 Акту про компанії) [253]. Якщо таке рішення буде визнано несправедливим, то власники 15 % акцій даного класу можуть звернутися до суду з позовом про анулювання зміни права. Також у статуті можуть міститися положення про рішення щодо інших питань, які потребують спеціальної резолюції. В Україні у частині 2 статті 33 ЗУ «Про АТ» теж прописано перелік питань, які вирішуються виключно на загальних зборах. У Великій Британії відповідно до статті 907 Акту про компанії, при злитті публічних компаній, а також при поглинанні публічною компанією іншої компанії, потрібне схвалення власників 75 % акцій кожного класу кожної компанії.

У законодавстві України, зокрема у статтях 80 та 83 ЗУ «Про АТ» теж прописані схожі норми із нормами Акту про компанії, відповідно до яких рішення про припинення товариства шляхом злиття, про створення комісії з припинення товариства, а також про обрання персонального складу комісії з припинення приймається загальними зборами (zareєстровані для участі у зборах акціонери, які сукупно є власниками не менш як 60 % голосуючих акцій) кожного АТ, що бере участь у злитті. Важливо, що у Законах прописаний кворум для прийняття рішення про злиття публічних компаній та поглинання однією публічною компанією іншої компанії. При цьому забезпечуються права дрібних акціонерів, а саме рівні права усіх акціонерів на прийняття рішення про злиття та поглинання публічних компаній.

Згідно із секцією 942 Акту про компанії, «фундаментальні» операції (пов'язані зі зміною контролю в компанії) з акціями публічних компаній

регулює і контролює особливий орган (Panel on Takeovers and Mergers). Цей орган існує у Великій Британії з 1968 року. Ним приймаються рішення з більшості питань, пов'язаних із «фундаментальними» операціями, зокрема, якщо міноритарні акціонери не задоволені умовами проведення такої операції. Такі рішення переглядає лише спеціальний апеляційний орган (Takeover Appeal Board), компетенцію якого визначено статтею 951 Акту про компанії. Якщо його компетенції недостатньо для вирішення певного спору або сторони не погоджуються, то спір розглядають у судовому порядку.

Характерною особливістю законодавчого регулювання злиття та поглинання у Великій Британії є максимальна публічність угоди, що дає змогу забезпечити захист інтересів як кожного акціонера, так і всього підприємства. Вся процедура злиття компаній має бути викладена у письмовому документі, який повинен містити всі необхідні для укладення угоди відомості (назву компанії, інформацію про структурний склад її акцій, умови перерозподілу власності після здійснення процедури злиття та поглинання, подальший розподіл відповідальності та прибутку компаній, ціна, що пропонується компанії, яка поглинається). Генеральний директор та відповідний експерт на загальних зборах акціонерів доповідають про необхідність та корисність проведення злиття. Відповідно до Акту про компанії, доповідь повинна бути належно обґрунтована з посиланням на бухгалтерську звітність, показники господарської діяльності підприємств. Схему злиття та поглинання (scheme) затверджують на загальних зборах акціонерів. Реєстратор перевіряє всі необхідні документи, зокрема документ, що визначає процедуру злиття, обґрунтування генерального директора й експерта щодо необхідності та можливості злиття, бухгалтерську звітність обох компаній за останні три роки. Після видання реєстратором офіційного дозволу можна затверджувати новий Статут підприємства.

У законодавстві України, зокрема у статті 65 ЗУ «Про АТ» зазначено, що оферта має містити відомості про: особу, яка стала власником контрольного пакета акцій товариства, ціну придбання акцій та порядок її визначення; строк, протягом якого акціонери можуть повідомити про прийняття пропозиції про придбання акцій відповідно до частини шостої цієї статті; порядок оплати акцій, що придбаваються; спосіб (способи) оплати акцій, що придбаваються [135].

Як зазначає А. Кіреєв, у Великій Британії імовірність поглинання не залежить від фінансового стану компанії та ефективності управління нею. Для економіки Великої Британії нехарактерна участь у протиправних поглинаннях спеціалізованих компаній, що займаються перерозподілом

активів усупереч інтересам і правам інших суб'єктів економіки [79, с. 141].

Законодавство Великої Британії про компанії захищає інтереси акціонерів шляхом вимоги прийняття рішень спеціальною резолюцією (кваліфікованою більшістю голосів). Відповідно до вимог Sixth Council Directive, оферент, що придбав за наслідками публічної пропозиції не менше 90 % акцій, повинен примусово викупити і решту акцій за тією ж ціною. Якщо ж за наслідками пропозиції оферент отримав контроль над 90 % всіх акцій компанії, міноритарні акціонери, що залишилися, зобов'язані продати свої акції оференту [258].

Аналіз законодавства Великої Британії, спрямованого на протидію посяганням на майно АТ, дозволяє запропонувати зміни до ЗУ «Про АТ». Зокрема, на нашу думку, потрібно збільшити кворум загальних зборів АТ, необхідний для прийняття рішення, оскільки в такому випадку рішення, які приймаються на загальних зборах отримують схвалення трьох четвертих голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій. Відповідно, якщо три четвертих голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій не підтримають ухвалення даного рішення, то рішення прийнято не буде. Ця норма буде спрямована на захист акціонерів від прийняття рішень не на їх користь та ухвалення їх простою більшістю голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій.

У зв'язку з цим частину 3 статті 42 ЗУ «Про АТ» необхідно викласти у такій редакції:

«Рішення загальних зборів АТ з питання, винесеного на голосування, приймається трьома четвертими голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій, крім випадків, встановлених цим Законом».

Також, на нашу думку, потрібно зазначити, що ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду. Дана норма захистить права та інтереси акціонерів при обов'язковому викупі АТ належних їм акцій та не дозволить купувати акції за нижчими цінами, ніж найвища ціна придбання протягом цього періоду.

Вважаємо, що частину 1 статті 69 ЗУ «Про АТ» слід викласти у наступній редакції:

«Ціна викупу акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду».

Наступною країною, корпоративне законодавство якої слід проаналізувати з метою виявлення ефективних норм у корпоративному законодавстві, є США. Їх позитивний досвід у протидії посяганням на майно АТ є достатньо великим. У США кожен штат має своє власне корпоративне законодавство. Розглянемо лише законодавство штату Делавер, як одне з найбільш розвинених та ліберальних до підприємців. У Делавері зареєстровано 50 % всіх публічних корпорацій США. С. Будилін зазначає, що аналіз положень акціонерного права штату Делавер особливо важливий для аналізу акціонерного законодавства США в цілому, оскільки корпоративне право Делаверу застосовують також в інших штатах [20].

Діяльність корпорацій Делавера регулюється Delaware Code (Кодексом Делавера) [255]. Розглядатимемо тільки норми про корпорації з акціями (stock corporation). Основним засновницьким документом корпорації є її сертифікат інкорпорації (certificate of incorporation). Це аналог засновницького договору. Якщо директори корпорацій у США неналежно виконують свої обов'язки, то акціонер має право на подання похідного позову від імені корпорації. Р. Кравченко вказує, що такий акціонер повинен під час подачі позову бути власником акцій, а не придбавати свої акції пізніше [85, с. 22]. Варто зазначити, що схожа норма також міститься у секції 42 Акту про компанії.

За законодавством штату Делавер кожній акції відповідає один голос, якщо інше не передбачено сертифікатом інкорпорації. У сертифікаті інкорпорації може бути передбачена можливість кумулятивного голосування при виборах директорів. Механізм кумулятивного голосування був вперше введений в корпоративне право у США (штат Іллінойс, 1870 рік). Акціонери штату Делавер вирішують питання більшістю голосів від присутніх на зборах і таких, що мають право голосу, за винятком виборів директорів, які здійснюються відносною більшістю голосів (plurality), якщо інше не передбачене сертифікатом інкорпорації або статутом. Законодавство не містить вимоги щодо прийняття рішення кваліфікованою більшістю голосів. Така вимога може бути передбачена засновницькими документами. При відчуженні або здачі в оренду активів корпорації у Делавері, рада директорів повинна отримати схвалення власників більшості випущених голосуючих акцій. Така процедура діє і при розпуску компанії за пропозицією ради директорів. Операції злиття і поглинання за рішенням директорів також повинні отримати схвалення власників більшості від

випущених акцій на зборах акціонерів кожної корпорації. При злитті та поглинанні може відбуватися викуп акцій міноритарного акціонера за грошові кошти або цінні папери. Акціонери, які не згодні з умовами проведення операції, мають право на викуп їх акцій за справедливою вартістю (fair value), яка визначається судом (appraisal right) [252].

У законодавстві України, зокрема у частині 2 статті 70 ЗУ «Про АТ», містяться схожі норми: якщо ринкова вартість майна або послуг, що є предметом значного правочину, перевищує 25 % вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності АТ, рішення про вчинення такого правочину приймається загальними зборами за поданням наглядової ради. А відповідно до частини 1 статті 80 вказаного Закону, злиття, приєднання, поділ, виділ та перетворення АТ здійснюються за рішенням загальних зборів.

Суди Делавера у США виконують правозастосовну та разом з органами представницької влади – правотворчу функцію. Суди сформулювали важливі принципи захисту міноритаріїв при примусовому викупі їх акцій (freeze-out) [256]. Стосовно «звичайного» поглинання Верховний Суд Делавера у 1983 році сформулював стандарт «контролю на повну справедливість» (entire fairness review) (Weinberger v. UOP, Inc., 457 A.2d 701 (Del 1983) [260]. Зокрема, директори повинні довести суду, що рішення було ухвалене по відношенню до дрібних акціонерів справедливо, з дотриманням процедури (fair dealing) та ціна, яку вони затвердили, також є справедливою (fair price).

У США у 1968 році було прийнято Williams Act (Акт Вільямса), в якому встановлено вимоги до відкритих тендерних пропозицій (tenderoffers) на поглинання публічних компаній. Сторона, яка здійснює відкриту тендерну пропозицію, повинна подати заяву до Комісії з цінних паперів і бірж США та компанії, що поглинається (target company). У заяві повинні міститися відомості про: умови тендерної пропозиції; характеристики сторони, що звертається з тендерною пропозицією; джерело готівкових коштів; плани щодо компанії, яку поглинають (target company). Протягом 10 днів особи або компанії, які купують більше 5 % акцій, повинні надати таку ж інформацію. У Акті Вільямса встановлено мінімальний період для розгляду пропозицій – 20 днів, а акціонери підприємства, відносно якого зроблено тендерну пропозицію, протягом 15 днів можуть змінити своє рішення [261].

У законодавстві України містяться схожі норми про публічну безвідкличну пропозицію (оферту) (зокрема у статтях 64 та 65 ЗУ «Про АТ») [135]. На нашу думку, вказані норми законодавства сприяють захисту прав акціонерів АТ, оскільки процедура подання публічної

безвідкличної пропозиції є «прозорою». Зокрема, НКЦПФР та кожна біржа, на якій товариство пройшло процедуру лістингу, можуть здійснити перевірку наявності підстав для подання вказаної пропозиції. Варто зазначити, що обов'язок опублікування пропозиції в офіційному друкованому органі сприяє винесенню пропозиції на широкий загал. Таким чином, «рейдери» не будуть мати можливості приховати незаконні аспекти захоплення АТ. Вказані норми унеможливають «рейдерам» здійснити протиправне заволодіння акціями АТ.

Законодавством США визначено, що акціонер має право на похідний позов від імені корпорації. У разі «звичайного» поглинання для здійснення операції у США потрібне схвалення акціонерів і директорів корпорації, що поглинається. У разі «спрощеного» поглинання (дочірніх компаній на 90 % корпорацій) таке схвалення не потрібне, рішення ухвалюється лише директорами материнської компанії. В обох випадках міноритарний акціонер має право на судову оцінку «справедливої вартості» акцій, які у нього викуповують. Таким чином, закон захищає права дрібних акціонерів. Значну роль в захисті акціонерів відіграють суди. Суди встановлюють певні вимоги до процедури примусового викупу акцій. У разі «звичайного» поглинання проводиться судовий контроль на «повну справедливість» операції, тобто на «справедливу процедуру» і «справедливу ціну». Для забезпечення «справедливої процедури» операція схвалюється комітетом незалежних директорів. Міноритарний акціонер, у свою чергу, має право на судову оцінку «справедливої вартості» своїх акцій та на продаж їх саме за цією вартістю. Також законодавство штату Делавер містить велику кількість пільг і привілеїв для корпоративних суб'єктів і передбачає спрощений у порівнянні із класичним порядок утворення корпоративних суб'єктів [20].

Провівши аналіз основного у законодавстві США акту про утворення і діяльність корпорацій у формі АТ, спрямованого на протидію посяганням на майно АТ та врахувавши позитивний досвід, варто запропонувати зміни до ЗУ «Про АТ». На нашу думку, потрібно вказати на право акціонерів звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій. Таке право акціонери мають, проте спеціальне додаткове нагадування виконуватиме роль попередження для мажоритарних акціонерів та інших осіб.

У зв'язку з цим статтю 69 ЗУ «Про АТ» доцільно доповнити частиною 5 наступного змісту:

«Акціонери вправі звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій».

Наступною країною, досвід регулювання захисту акціонерних прав якої заслуговує на увагу, є Австралія. Її позитивний досвід у протидії посяганням на майно АТ є значним та ефективним. Для його розуміння слід спочатку нагадати, що в Україні діє Комісія, яка є дорадчим органом і не має достатньої компетенції для протидії посяганням на майно АТ. У кожному АТ створено наглядову раду, яка здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, контролює та регулює діяльність виконавчого органу АТ. В Австралії діє Експертна група Австралії з питань поглинання (The Takeovers Panel). Вона здійснює контроль та нагляд у сфері злиттів та поглинань підприємств, а також урегульовує суперечності між учасниками, які виникають у процесі проведення цих операцій. Спір має бути розглянуто протягом одного місяця. Експертна група Австралії з питань поглинання у своїй діяльності керується Актом про корпорації (Corporation Act) [254] та Актом (законом) Австралії про комісію з цінних паперів та інвестицій (Australian Securities and Investments Commission Act) [251]. Експертна група Австралії з питань поглинання аналізує положення угоди про реструктуризацію та видає дозвіл на реорганізацію підприємства, видає розпорядження з метою захисту прав осіб при злитті чи поглинанні з метою забезпечення дотримання їхніх прав. Експертна група Австралії з питань поглинання керується спеціальною системою принципів – «Eggleston principles», названих на честь Річарда Іглстона – керівника парламентського комітету, який запропонував імплементувати ці ідеї до норм законодавства ще в 1969 році. Систему принципів сформовано у вигляді системи вимог стосовно захисту інтересів міноритарних акціонерів і підприємства при здійсненні злиттів чи поглинань [257]. Експертна група Австралії з питань поглинання видає нормативні документи та публікує їх на офіційному веб-сайті. Варто зазначити, що маючи повноваження видавати нормативні документи та здійснювати контроль за їх виконанням, Експертна група Австралії з питань поглинання таким чином контролює процеси злиття і поглинання [12, с. 265-266].

Перекладаючи досвід Австралії у сфері злиттів та поглинань підприємств на Україну, необхідно додатково дослідити статус Комісії в Україні на предмет розширення її функцій, оскільки ця комісія є лише дорадчим органом, що постійно діє при КМУ. Вона може одержувати від органів державної влади інформацію, а також вносити на розгляд КМУ

пропозиції з питань, що належать до її компетенції. Також пропонується наділити Комісію повноваженнями стосовно здійснення правотворчості, контролю та правозастосування [12, с. 265-266].

Враховавши позитивний досвід Австралії у протидії посяганням на майно АТ, варто запропонувати зміни до ЗУ «Про АТ». На нашу думку, потрібно надати наглядовій раді повноваження для здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів. Збільшення обсягу повноважень наглядової ради необхідне для того, щоб здійснювати контроль за рішеннями загальних зборів, зокрема чи дотримана процедура прийняття рішення, чи дане рішення не суперечить правам та інтересам акціонерів.

У зв'язку з цим частину 2 статті 52 ЗУ «Про АТ» необхідно доповнити пунктом 24 наступного змісту: «Здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів АТ».

Наступною країною, досвід якої заслуговує на увагу, є РФ. Її позитивний досвід у протидії посяганням на майно АТ також є достатньо великим. Базовий принцип, який покладається в основу корпоративного законодавства як РФ, так і більшості інших зарубіжних країн, полягає в тому, що кожна проста акція АТ (компанії, корпорації, товариства чи холдинга) надає її власникові однаковий обсяг прав. Здавалося б, такий пропорційний розподіл прав між акціонерами абсолютно логічний і не викликає сумнівів у справедливості.

Проаналізувавши основні положення Закону РФ, можна з впевненістю стверджувати, що більшість положень цього акту є аналогічними за своєю суттю положенням ЗУ «Про АТ» [206, с. 111]. У тому числі це стосується механізмів захисту прав дрібних акціонерів. Окремі положення є менш прогресивними з точки зору захисту прав міноритарного акціонера у порівнянні з українськими аналогами. А. Єфименко, зазначає, що прийняття ЗУ «Про АТ» було серйозним кроком у напрямі наближення України до належних стандартів розробки корпоративного законодавства [69, с. 29]. З цим науковцем можна погодитись, оскільки ЗУ «Про АТ» дійсно є важливим НПА, спрямованим на протидію посяганням на майно АТ. Він поряд із ГК України містить значну кількість прогресивних норм, спрямованих на захист інтересів акціонерів.

Провівши лише поверховий аналіз окремих норм Закону РФ, спрямованого на протидію посяганням на майно АТ та враховавши позитивний досвід, варто запропонувати зміни до ЗУ «Про АТ». Зокрема, в українському Законі є норми про обов'язковий викуп АТ акцій на вимогу акціонерів (стаття 68 ЗУ «Про АТ»), однак відсутня норма про

обов'язковий викуп акцій товариства у зв'язку з придбанням особою акцій товариства у розмірі 99 %. Вказана норма зобов'яже особу, яка стала власником акцій товариства у розмірі 99 %, запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства.

На нашу думку, це надасть акціонерам право отримати винагороду за акції, власниками яких вони є. Для мажоритарного акціонера це буде позитивним в тому аспекті, що міноритарні акціонери не будуть створювати перешкод при веденні діяльності. Для держави це сприятиме покращенню економічної ситуації. У випадку, якщо АТ неналежно працює, не має доходів, існує лише за документами, а при цьому з'явиться особа, яка зможе придбати акції та налагодити роботу АТ для отримання прибутку, останнє зможе повернутися у легальне правове поле суб'єктів господарювання України, що діють для досягнення приватних і публічних інтересів.

С.Н. Грудницька зазначає, що цільову функцію отримання прибутку все ж не можна назвати рудиментом. Вона є складовою комплексу цільових функцій підприємства, спрямованих на задоволення суспільних і особистих (приватних і публічних) потреб, перелік яких при інституціональному підході досить широкий [46, с. 60].

ЗУ «Про АТ» необхідно доповнити статтею 65<sup>7</sup> «Обов'язковий викуп акцій товариства» (текст статті повинен бути подібним до статті 65 ЗУ «Про АТ») з такими особливостями:

- замість слів «контрольного пакета» вказати «99 %»;
- замість слів «придбала контрольний пакет» вказати «стала власником 99 %»;
- частину четверту викласти у такій редакції: «Ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду» [216, с. 286].

Провівши аналіз досвіду окремих зарубіжних держав з правового регулювання протидії протиправному встановленню контролю над АТ («рейдерству») і порівнявши цей досвід з відповідним українським, можна зробити наступні висновки:

Враховуючи невеликий досвід правотворення України у цій сфері, можемо стверджувати, що вже зроблено кроки до його удосконалення (внесення змін до ЗУ «Про АТ»). У багатьох країнах діє ефективна система протидії «рейдерству». Держава і підприємці за тривалий період, який існує дане явище, створили дієві методи боротьби з ним. Зокрема, в зарубіжних країнах існує державний (правовий) захист від недружніх посягань та корпоративний (організаційний) захист від «рейдерства». Основні принципи правового регулювання злиттів і поглинань в Європі в

цілому збігаються з практикою захисту від «рейдерства» у США та Великій Британії.

Аналіз законодавчих актів зарубіжних країн свідчить про те, що при здійсненні злиття та поглинання не застосовують незаконні методи. Тому використання позитивного досвіду зарубіжних країн у сфері злиття та поглинання в Україні є засобом боротьби з «рейдерством». При формуванні державної системи протидії «рейдерству» потрібно вдосконалити нормативно-правову базу в частині укладення публічної угоди при злитті та поглинанні та встановити кримінальну відповідальність за вчинення злиття та поглинання незаконними способами [209, с. 137]. Можна створити умови, за яких «рейдерам» буде не вигідно протизаконно загарбувати акції та майно підприємств. Потрібно взяти до уваги зарубіжний досвід у сфері злиття і поглинання та удосконалити законодавство, спрямоване на протидію незаконним захопленням підприємств, на що повинні спрямовуватися найближчі дослідження компетенції АТ під час захисту від посягань на їх майно, мети і завдань державного регулювання під час протидії посяганням на майно АТ, правового режиму майна АТ та його захист від посягань.

## **РОЗДІЛ 2.**

### **ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ САМОЗАХИСТУ ТА ЗАХИСТУ ВІД ПОСЯГАНЬ НА МАЙНО АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ**

#### **2.1. Господарська компетенція акціонерних товариств під час самозахисту від посягань на їх майно**

Визначення господарської компетенції АТ під час захисту від посягань на їх майно є актуальним, оскільки у законодавстві не тільки не має визначення поняття «компетенції», але і не встановлений обсяг компетенції АТ під час захисту від посягань на їх майно. У зв'язку з цим у даному підрозділі необхідно розглянути питання компетенції на основі думок науковців та визначити обсяг компетенції АТ під час захисту від посягань на їх майно.

Господарську компетенцію можна визначити як сукупність встановлених законодавством і набутих у господарських правовідносинах прав та обов'язків. Господарські права й обов'язки розподіляються на два види: а) якими суб'єкт господарювання володіє в силу закону, і б) які прямо законом не передбачені [104, с. 61]. В.С. Щербина під компетенцією органів господарського керівництва розуміє сукупність повноважень, прав та обов'язків державного органу або органу місцевого самоврядування, які вони зобов'язані використовувати для виконання своїх функціональних завдань у сфері господарювання (господарської діяльності) [246, с. 111].

Господарська компетенція виникає з моменту створення суб'єктів господарювання, а її обсяг може змінюватися на основі положень норм різних НПА та з укладанням певних договорів. Компетенція різних суб'єктів господарювання має свої особливості, зокрема різниться за обсягами [59, с. 187]. Компетенція АТ як особливої організаційно-правової форми суб'єктів господарювання має свої особливості, що залежать від сфер та місця діяльності, категорії контрагентів, виду й обсягів майна тощо, а тому вимагає окремого аналізу.

Характеристика правової категорії «компетенція» наведена в роботах як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, які у своїх роботах переважно акцентують увагу на визначенні змістовного навантаження терміну «компетенція» із визначенням ступеня його співвідношення з

такими поняттями як «господарська правосуб'єктність», «правоздатність», «повноваження», «предмети відання» тощо. Незважаючи на те, що науковці досліджували правову природу категорії «компетенція», їх твердження часто мають суперечливий характер і потребують подальших наукових досліджень саме у частині визначення компетенції АТ, з метою визначення у майбутньому повноважень для ефективного захисту від посягань на їх майно.

Ю.А. Тихоміров пропонує розглядати компетенцію як комплекс легально встановлених засобів здійснення публічних функцій, що складається з елементів двоякого роду. До власне компетенційних елементів належать предмети відання як юридично визначені сфери та об'єкти впливу, а також владні повноваження як гарантована законом міра прийняття рішень. До супутніх елементів, – на думку вченого, – слід віднести передусім цілі, як довгострокову нормативну орієнтацію, яка відображається у безперервному вирішенні виникаючих завдань через здійснення компетенції [199, с. 24].

Аналіз вищенаведених наукових позицій свідчить про те, що в юридичній науці сформувався традиційний підхід до визначення поняття «компетенція», яке розкривається через висвітлення сутності, як правило двох складових – повноважень та предмету відання [200].

Погоджуємося із думкою В.С. Щербини, який вважає, що поняття «компетенції» є досить широким і застосовується в різних правових галузях. У ГК України йдеться саме про господарську компетенцію, якою позначається не лише сукупність прав та обов'язків суб'єктів господарювання (загальна і спеціальна господарська компетенція) [43], але і сукупність повноважень, прав та обов'язків органа державної влади або органа місцевого самоврядування при виконанні своїх функціональних завдань у сфері господарювання [247, с. 13]. АТ як суб'єкти господарювання мають загальну компетенцію, тобто права можуть набуватися ними на основі законодавства, установчих документів та господарських договорів, виходячи із принципу «дозволено усе, що не заборонено законом».

У юридичній літературі існують різні точки зору на визначення терміну «компетенція». Дану правову категорію визначають як: сукупну характеристику закріплених нормами права власних можливостей органу чи посадової особи державної (іншої публічної) влади [113, с. 16]; сукупність повноважень або прав органу [99, с. 88, 147, 386, 473, 508, 536]; сукупність прав та обов'язків [112, с. 8]; сукупність прав та обов'язків, встановлених законом [4, с. 35]; коло повноважень, наданих у законодавчому порядку конкретному суб'єкту (органу чи посадовій

особі) [26, с. 73]; передумову правоволодіння, що реалізується через суб'єктивні права [196, с. 53]; сукупність прав, обов'язків та предмету відання [24, с. 11]; сукупність повноважень та предмету відання [93; 72, с. 29-30]; можливість набувати права та обов'язки [105, с. 45-46]; можливість набувати майнові та немайнові права, обирати сферу господарської діяльності [18, с. 154] тощо.

Проаналізувавши надані науковцями визначення, можна визначити поняття «компетенція» як сукупність прав, обов'язків та предмета відання АТ, наданих у законодавчому порядку, конкретному суб'єкту (органу чи посадовій особі), а також здатність набувати права та обов'язки [259, с. 17].

Професор Б.М. Лазарєв визначає повноваження як комплекс конкретних прав і обов'язків, які надаються для реалізації покладених на орган функцій [96, с. 102]. Поняття «повноваження» близькі за змістом із поняттям «компетенція». Водночас вони різняться насамперед за повнотою елементів, що є складовими того чи іншого явища [41].

Беручи за критерій розмежування саме вказану вище ознаку, а також родові та видові розпізнавальні ознаки (тобто те, яке із цих понять родове і яке, маючи видові ознаки, входить до нього), спробуємо провести порівняльний аналіз цих понять. Визначаючи дані поняття, вчені не одностайні щодо їх розмежування. І.П. Голосніченко зазначає, що компетенцією органу є ті ж самі повноваження, однак відповідним чином встановлені для виконання конкретному органу [42]. Як вважає Ю.А. Тіхоміров, встановлення компетенції – це нормативне закріплення предметів відання, прав і обов'язків [198, с. 218]. Однак поняття «компетенції» вміщує у собі і юридичне закріплення цілей, завдань та функцій. В.Б. Авер'янов вказує, що компетенція органів виконавчої влади – це юридичне відображення (опосередкування) покладених на них функцій у спеціальних (так званих компетенційних або статутних) НПА, шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав і обов'язків, тобто державно-владних повноважень [2, с. 265]. Необхідно у більшій мірі погодитися із думкою І.П. Голосніченко, оскільки відповідно до даного визначення компетенцією АТ під час захисту від посягань на їх майно є юридичне відображення покладених на них функцій у спеціальних (так званих компетенційних або статутних) НПА, шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав та обов'язків. Тому компетенція органів виконавчої влади є явищем значно ширшим, ніж їх повноваження, адже воно включає не тільки права й обов'язки цих органів, але і предмет відання, юридичне закріплення призначення,

завдань та функцій органу. Повноваження разом із компетенцією органів складають правовий статус органу влади [40, с. 178].

Енциклопедичний словник визначає «повноваження» як сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових осіб та інших органів, закріплених за ними в установленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [250, с. 590]. Повноваження визначають як вид, так і міру владного впливу посадової особи учасника правових відносин для реалізації припису правової норми, досягнення визначеного соціально-корисного результату [186, с. 103-104]. Найбільш поширеним трактуванням поняття «відання» серед науковців є наступне: сфера (галузь) діяльності чи управління, а предмет «відання» – як конкретний зміст (вид або рід) такої діяльності чи управління [26, с. 69].

Термін «компетенція» отримав широке значення у другій половині ХХ століття. У дискусії щодо сутності цього поняття, прийняли участь найбільш відомі науковці того часу: А.Б. Годес, В.В. Лаптев, В.К. Мамутов, А.А. Пушкін, А.В. Венедиктов, Ю.Г. Басин, В.Ф. Яковлева та ін.

Досліджуючи питання господарської компетенції, російський академік В.В. Лаптев відзначав, що в умовах планової економіки сукупність прав і обов'язків суб'єктів господарського права характеризувалася поняттям «компетенція» [228, с. 51]. Тоді це поняття використовувалося до суб'єктів, які здійснюють управління (організацію) господарської діяльності, а стосовно правової характеристики суб'єктів, які безпосередньо здійснюють господарську діяльність, здебільшого використовувалося поняття «правоздатність» [31, с. 49].

Український академік В.К. Мамутов визначає господарську компетенцію як сукупність наявних прав та обов'язків, якими господарський орган наділяється державою, само володіння якими носить імперативний характер. У процесі розгляду всієї сукупності наявних прав та обов'язків державних органів, В.К. Мамутов виділяє в ній «статичну» частину, до якої відносять компетенцію, та «динамічну» частину, яка охоплює права та обов'язки державного органу, надбані в результаті реалізації правоздатності [103, с. 62; 104, с. 131-132]. З такими міркуваннями слід погодитися, оскільки до господарської компетенції слід відносити не лише сукупність прав та обов'язків, наданих у законодавчому порядку, конкретному суб'єкту (органу чи посадовій особі), а також права та обов'язки державного органу, надбані в результаті реалізації правоздатності.

А.А. Пушкін зазначає, що компетенція в галузі господарювання є одним із видів адміністративної правосуб'єктності і яка існує незалежно від цивільної правосуб'єктності [173, с. 10-11]. На погляд В.К. Андрєєва, до господарської компетенції належать усі права та обов'язки, встановлені законом (у тому числі надані вищим органом), а також цільова здатність мати права та обов'язки [4, с. 35]. Із цим науковцем також можна погодитися, оскільки господарська компетенція складається із сукупності прав та обов'язків, встановлених законом (у тому числі наданих вищим органом), а також здатності мати права та обов'язки. Господарська компетенція АТ крім обов'язків складається із прав, визначених корпоративним законодавством та вищим органом управління – загальними зборами акціонерів, який також умовно можна назвати представником власника або власником майна АТ.

С.М. Грудницька зазначає, що правосуб'єктність підприємства припускає участь інституту підприємства в безлічі інших правових інститутів, з якими підприємство вступає в системні правовідносини (починаючи з можливої участі в об'єднаннях підприємств і закінчуючи вступом, наприклад, у вексельне зобов'язання) [49, с. 9].

Поняття «господарської компетенції», що активно формувалося в юридичній літературі 60-80 років минулого століття і використовувалося на позначення сукупності прав та обов'язків суб'єктів господарювання, зокрема й АТ, на даний час у РФ застосовується в основному представниками наукової школи підприємницького (господарського) права, відновленої за участі В.С. Мартем'янова [120, с. 129]. Вітчизняна школа господарського права, одним із засновників якої є В.К. Мамутов, теж дотримується такого підходу. О.А. Бесянєвич вважає, що господарська правосуб'єктність як органів господарського управління, так і суб'єктів господарювання визначається через: 1) господарську компетенцію, тобто конкретні права та обов'язки щодо здійснення господарської діяльності та керівництва нею. Такі права й обов'язки є суб'єктивними правами та обов'язками, що існують в силу закону, тобто в рамках абсолютних (не персоніфікованих) правовідносин; 2) господарську правоздатність, тобто можливість своїми діями набувати прав і обов'язків, що відповідають предмету діяльності суб'єкта, не входять в конфлікт із цілями діяльності цього суб'єкта [9, с. 400]. В.С. Щербина зазначає, що категорія «правосуб'єктність» традиційно розкривається через «праводієздатність», у науці господарського права отримує вираз у понятті «компетенція», а саме – господарська компетенція [247, с. 11]. А.Г. Бобкова розуміє під господарською компетенцією (правосуб'єктністю) засновану на законі можливість

набувати майнові та немайнові права, обирати сфери господарської діяльності, партнерів у зобов'язаннях, визначати порядок розподілу чистого прибутку тощо з моменту створення суб'єкта господарювання до припинення діяльності [18, с. 154].

Г.В. Смолин описує потребу формування й іншого фонду, наприклад, фонду сплати дивідендів. На думку науковця, фонд сплати дивідендів формується з чистого прибутку, тобто прибутку, що залишається у розпорядженні товариства після сплати податків та інших платежів [191, с. 335]. Без сумніву, створення такого фонду, як фонд сплати дивідендів, забезпечить певні гарантії для акціонерів. Вважаємо, що доцільно встановити обов'язок АТ здійснювати щорічні відрахування до такого фонду, аналогічно як до механізму формування резервного (страхового) фонду [181, с. 141].

О.В. Гарагонич зазначає, що дефініція та розкриття сутності господарської правосуб'єктності АТ має базуватися на загальнотеоретичній базі, сформованій в юридичній науці, та враховувати специфічні риси господарських правовідносин, які виникають між відповідними суб'єктами [36, с. 131]. А отже, господарська правосуб'єктність АТ може бути визначена як здатність АТ бути учасниками господарських правовідносин, а саме брати участь у правовідносинах, що виникають у сфері господарювання, шляхом реалізації господарської компетенції та набутих суб'єктивних господарських прав і юридичних обов'язків. Господарська правосуб'єктність АТ існує безперервно впродовж діяльності товариства. Науковець зазначає, що найбільш вдалою є структуризація господарської правосуб'єктності АТ, яка в якості елементів включає господарську компетенцію і господарську правоздатність [36, с. 135]. Вважаємо за необхідне доповнити, що АТ не притаманні цивільно-правові конструкції правоспроможності та дієспроможності. АТ має певний обсяг господарської компетенції, яка складається із правосуб'єктності (стосовно прав АТ перед усіма можливими суб'єктами) і певного обсягу зобов'язань (стосовно обов'язків АТ перед у більшій мірі визначеною сукупністю суб'єктів).

Г.В. Смолин зазначає, що суб'єкт господарювання наділений господарською компетенцією (сукупністю господарських прав і обов'язків), яку реалізує при здійсненні господарської діяльності, набуваючи при цьому нових прав і обов'язків. Цю ознаку суб'єкта господарського права в літературі ще називають господарською правосуб'єктністю. Правосуб'єктність суб'єкта господарювання доктринально визначається як господарська компетенція, тобто

сукупність встановлених законодавством і набутих угосподарських правовідносинах прав і обов'язків [191, с. 97-98].

Суб'єкти господарювання реалізують свою господарську компетенцію на основі права власності, права господарського відання, права оперативного управління та права оперативно-господарського використання майна відповідно до визначення цієї компетенції в ГК України та інших законах. На жаль, регулювання діяльності суб'єктів на основі оперативно-господарського використання майна було не виправдано скасоване законодавцем.

Варто погодитися із поняттям господарської правосуб'єктності як визначеної законодавством за певним суб'єктом господарювання можливості бути суб'єктом права (мати і здійснювати господарські права і обов'язки, відповідати за їх належне виконання). Обсяг правоздатності визначається як законодавством, так і правовстановлюючими документами. Правоздатність дає АТ права на організацію конкретної господарської діяльності [191, с. 96].

С.М. Грудницька визначає господарську правосуб'єктність як абстрактну властивість суб'єкта господарського права, яке конкретизується в суб'єктивних правах і обов'язках двох видів: статусних правах і обов'язках (або компетенції) та похідних від них поточних правах і обов'язках [50].

Деякі дослідники сьогодні взагалі наполягають на тому, що категорію «господарська компетенція» можливо застосовувати лише до суб'єктів владних повноважень у сфері господарювання [1, с. 50]. З цим не можна погодитися, оскільки категорію «господарська компетенція» можливо застосовувати не лише до суб'єктів владних повноважень у сфері господарювання, а й до усіх суб'єктів господарювання, і в одну із перших черг, до АТ. Суб'єкти господарювання у своїй діяльності керуються досягненням як приватних, так і публічних інтересів, є представниками значної кількості осіб. А от по відношенню до окремих громадян - суб'єктів цивільного права дійсно цю категорію застосовувати не можна.

Достатньо чітко відмінність між компетенцією і правоздатністю була визначена В.К. Мамотовим, який звертав увагу на те, що правоздатність і компетенція – це явища, які знаходяться у різній площині: правоздатність – здатність правоволодіння; компетенція – сукупність конкретних прав і обов'язків, які має державний орган у силу закону, і їх обсяг не може бути змінений за волею правосуб'єктних осіб [103, с. 63].

Актуальним для нашого дослідження є наступне визначення – компетенція господарської організації – це сукупність тих прав та обов’язків, які безпосередньо закріплені за організацією чинним законодавством. Господарська компетенція має видовий характер, оскільки пов’язана з певним видом організацій (підприємств, господарських товариств, фінансових установ та ін.) [248, с. 203].

Визначення основних положень законодавства, які захищають визначають компетенцію акціонерів та самих АТ потребують додаткового аналізу. Акціонери наділені належними повноваженнями для захисту своїх законних прав та інтересів. Серед НПА, що визначають компетенцію АТ, є ГК України [43], ЦК України [232], ЗУ «Про ГТ» [149] та ЗУ «Про АТ» [135].

ЗУ «Про АТ» уперше в історії вітчизняного корпоративного законодавства у пункті 1 статті 64 ввів поняття «значний правочин» і надав правову регламентацію порядку його укладення. Особа, яка має намір придбати значний пакет акцій товариства, повинна: подати товариству письмове повідомлення про свій намір; оприлюднити його, шляхом надання ДКЦПФР, кожній біржі, на якій товариство пройшло процедуру лістингу; та опублікувати повідомлення в офіційному друкованому органі [135]. Така норма спрямована на захист АТ від протиправних дій при придбанні значного пакету акцій.

Для того, щоб не виникало зловживань (заниження вартості, укладення кількох, пов’язаних між собою, договорів, що відповідають за ціновим критерієм договору, що не вимагає згоди АТ, використання договірних або судових механізмів «примусового» відчуження активів (застава, відступне, звернення стягнення, поручительство, гарантія)) при укладенні значних правочинів у статуті АТ потрібно прописати додаткові критерії для віднесення правочинів до значних. У статуті також повинні бути чітко прописані дата проведення оцінки вартості майна або послуг, які є предметом значного правочину, та випадки, коли обов’язково потрібно залучити оцінювача.

У ЗУ «Про АТ» не прописано способу відчуження акцій АТ шляхом дарування, що унеможлиблює перехід акцій від колишнього акціонера до особи, яка має намір «рейдерського» захоплення товариства. Також, не вирішується питання про обов’язковість виплати дивідендів за простими акціями. Так, згідно з частиною 3 статті 30 ЗУ «Про АТ», рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями приймається загальними зборами АТ. Як наслідок, це зумовлює порушення інтересів міноритарних акціонерів в отриманні частини прибутку, оскільки,

фактично, відповідне рішення буде прийнято мажоритарним акціонером (акціонерами).

Згідно з частинами 1, 4, 5 статті 65 ЗУ «Про АТ», особа, яка придбала 50 % і більше простих акцій товариства, зобов'язана запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції та сплатити акціонерам, які приймуть запропоновану ціну, зазначену у ній [135]. На нашу думку, це важлива норма, яка дає можливість міноритарним акціонерам забезпечити свої матеріальні інтереси у випадку недовіри до власника контрольного пакету акцій, який щойно з'явився. Якщо раніше міноритарні акціонери мали можливість спільно утворювати ситуативну більшість при прийнятті рішень на загальних зборах акціонерів, то після появи власника контрольного пакету міноритарій таку можливість втрачає і повністю залежить від власника контрольного пакету. При цьому ціна акцій не може бути меншою за ринкову ціну.

О.Р. Кібенко вважає, що право викупу акцій міноритаріїв на вимогу власників 95 % акцій компанії дозволить скоротити кількість рейдерських атак на підприємства України [77]. Варто погодитись із О.Р. Кібенко, оскільки вказана норма надасть можливість захистити законні права та інтереси міноритарних акціонерів та запропонувати внести відповідні зміни у законодавство. При цьому і державі та контрагентам такого АТ буде зручніше працювати із АТ, акції якого належать мажоритарію.

У статті 68 ЗУ «Про АТ» є норми про обов'язковий викуп АТ акцій на вимогу акціонерів, однак відсутня норма про обов'язковий викуп акцій товариства у зв'язку з придбанням особою акцій товариства у розмірі 99 %. Вказана норма зобов'яже особу, яка стала власником акцій товариства у розмірі 99 %, запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства. Це забезпечить захист прав міноритарних акціонерів, сукупна частка яких становить менше 1 %.

Відповідно до статті 68 ЗУ «Про АТ», кожний акціонер - власник простих акцій товариства має право вимагати здійснення обов'язкового викупу АТ належних йому голосуючих акцій, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах та голосував проти прийняття загальними зборами рішення про злиття, приєднання, поділ і т.д.

Т.Є. Крисань вказує, що гарантія вимагати викуп товариством приналежних йому акцій у акціонера існує, але механізм такого викупу законодавцем не передбачений та через відсутність чіткості й прозорості досить часто тягне низку порушень, що має наслідком звернення до суду за захистом порушених прав. Науковець зазначає, що наявність чітко встановленого механізму здійснення корпоративних прав унеможливить зловживання ними з боку осіб, які у цьому заінтересовані [91, с. 163].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» внесено зміни до частини 2 статті 69 ЗУ «Про АТ» та зазначено, що АТ протягом не більш як п'яти робочих днів після прийняття загальними зборами рішення, що стало підставою для вимоги обов'язкового викупу акцій повідомляє акціонерів, які мають право вимагати обов'язкового викупу акцій, про право вимоги обов'язкового викупу акцій із зазначенням: ціни викупу акцій; кількості акцій, викуп яких має право вимагати акціонер; загальної вартості у разі викупу акцій товариством; строку здійснення акціонерним товариством укладення договору та оплати вартості акцій.

На відміну від законодавства України, у Федеральному законі РФ «Про акціонерні товариства» від 26 грудня 1995 року передбачено, що до обов'язкової пропозиції про придбання акцій додається банківська гарантія, яка забезпечує виплату банком вартості акцій їх відчужувачам у разі невиконання цього обов'язку набувачем акцій у встановлений термін. Науковець зазначає, що такий припис пов'язаний зі значними труднощами в отриманні гарантії, адже сума гарантії має становити не менше ринкової вартості усіх акцій, що залишилися (а це – до 50 %), однак вона хоча б якось забезпечує інтереси відчужувача акцій [67, с. 119]. На нашу думку, варто звернути увагу на вказані норми, оскільки економіка нашої держави повинна бути надійно захищена від посягань.

Відповідно до пункту 4 частини 1 статті 47 ЗУ «Про АТ», акціонери, які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 % і більше простих акцій товариства, мають право на висунення до наглядової ради у письмовій формі вимоги про скликання позачергових загальних зборів. Законодавець визначив випадки використання кумулятивного голосування (наприклад, обрання наглядової ради у публічному АТ, а також обрання ревізійної комісії, якщо кількість акціонерів товариства більше 100). Кумулятивне голосування з питання обрання членів органу АТ проводиться тільки з використанням бюлетенів для голосування. Також, у частині 4 статті 43 ЗУ «Про АТ» визначено підстави для визнання бюлетеня для голосування недійсним, а саме: якщо він відрізняється від офіційно виготовленого АТ зразка; на ньому відсутній підпис акціонера (представника); складається з кількох аркушів, які не пронумеровані; акціонер (представник акціонера) не позначив у бюлетені жодного або позначив більше одного варіанта голосування щодо одного проекту рішення [135].

Наявність чітко зазначеної у ЗУ «Про АТ» форми бюлетенів для голосування та наявність передбаченого порядку проведення загальних

зборів акціонерів захищає АТ від здійснення незаконних дій, зокрема із внесенням змін до порядку денного під час проведення загальних зборів акціонерів, проведення зборів не за місцезнаходженням товариства та недотримання форми у бюлетенях для голосування, оскільки при недотриманні форми, бюлетені для голосування вважаються недійсними.

В.С. Мілаш вказує, що чинне законодавство України не містить переліку підстав для визнання рішень загальних зборів АТ недійсними, однак аналіз його положень та узагальнення судової практики дозволяє виокремити серед них такі: 1) порушення передбаченого законом та внутрішніми документами товариства порядку скликання та проведення зборів (зокрема: порушення вимог закону щодо формування порядку денного, у тому числі внесення змін до опублікованого порядку денного; порушення порядку повідомлення акціонерів про проведення загальних зборів, у тому числі ненадіслання акціонерам персонального повідомлення або надіслання у спосіб, не передбачений статутом товариства, відсутність публікації у передбачених законом ЗМІ або опублікування повідомлення в інших ЗМІ, ніж передбачені статутом товариства, порушення строків повідомлення; ненадання акціонерам можливості ознайомитися з документами, пов'язаними з порядком денним; прийняття загальними зборами рішень із питань, не включених до порядку денного; відсутність кворуму, необхідного для проведення загальних зборів та прийняття ними рішень; порушення процедури реєстрації акціонерів та їх представників, у тому числі реєстрація представників акціонерів на підставі довіреностей, оформлених із порушеннями вимог законодавства); 2) невідповідність прийнятого рішення чинному законодавству, статуту товариства; 3) невідповідність прийнятого рішення інтересам самого товариства або інтересам його акціонерів чи кредиторів [107, с. 176].

У частині 1 статті 50 ЗУ «Про АТ» передбачено, що якщо рішення загальних зборів або порядок прийняття такого рішення порушують вимоги Закону, акціонер, права якого порушені таким рішенням, може оскаржити це рішення до суду протягом трьох місяців з дати його прийняття [135]. Тобто відповідна норма робить неможливою багаторічний судовий розгляд та сприяє нормальному функціонуванню товариства і, в той же час, забезпечує право на захист учасника акціонерних правовідносин. До того ж встановлено строк на оскарження рішень – 3 місяці.

М. Белкін зазначає, що ЗУ «Про АТ» не визначив як діяти акціонерам якщо значний правочин укладений взагалі без обговорення його на зборах акціонерів. Науковець вважає, що такий договір може (і

повинен) визнаватися недійсним як укладений всупереч вимогам Закону. Але питання полягає в тому, хто заявить відповідний позов до суду [13, с. 71].

На нашу думку, необхідно у ЗУ «Про АТ» передбачити право акціонерів для оскарження значного правочину або господарського договору, який було укладено без обговорення на зборах акціонерів. Це положення надасть акціонерам - власникам відносно великих пакетів акцій право для оскарження значного правочину, оскільки на даний момент у ЗУ «Про АТ» не визначено хто має право звертатись із позовом про визнання правочину недійсним до суду. Вважаємо, що надання такого права усім без винятку (тобто і міноритарним) акціонерам може слугувати підставою для блокування роботи АТ міноритарними «рейдерами» або особами, найнятими конкурентами. Тому таке право повинно залежати від розміру пакету акцій. А через це вважаємо, що статтю 72 ЗУ «Про АТ» необхідно доповнити частиною третьою наступного змісту:

«Право на звернення до суду надається наглядовій раді АТ, акціонерам, які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 і більше % простих акцій товариства або рішення про подання позову було ухвалено на загальних зборах акціонерів».

Відповідно до статті 78 ЗУ «Про АТ», АТ забезпечує кожному акціонеру доступ до документів та зокрема передбачено їх перелік [135]. О. Рогачов зазначає, що у списку документів та інформації, які публічне АТ зобов'язане розміщувати на своєму сайті згідно з частиною 3 статті 78 ЗУ «Про АТ», відсутні документи, з якими акціонери мали або мають можливість ознайомитися у зв'язку з підготовкою до загальних зборів акціонерів (пункт 7 частини 1 статті 77 ЗУ «Про АТ» там, із незрозумілих причин, опущено), а саме: текст повідомлення про скликання загальних зборів акціонерів; загальна кількість акцій і прав голосу на дату повідомлення; документи, які розглядатимуться на загальних зборах акціонерів; проекти рішень за пунктами порядку денного. Запропоновані акціонерами проекти рішень повинні викладатися на сайті компанії щонайшвидше після їх отримання компанією [177]. Варто погодитись із названим юристом, оскільки дана інформація є важливою для акціонерів, відповідно кожен із них повинен мати доступ до вказаних документів та можливість ознайомитися з ними під час підготовки до загальних зборів. Це положення надасть можливість акціонерам бути компетентними в усіх питаннях, які будуть розглядатися на загальних зборах, звертати увагу на недоліки, допущені в документах. Акціонерам необхідно бути ознайомленими із порядком денним та документами, які будуть

розглядатися на загальних зборах, оскільки це унеможливить «рейдерам» висунути на обговорення на зборах питання, які необхідні для них (переобрання директора і т.д.).

Частину 3 статті 78 ЗУ «Про АТ» необхідно доповнити наступними положеннями:

«... та наступна інформація:

- текст повідомлення про скликання загальних зборів акціонерів;
- загальна кількість акцій і прав голосу на дату повідомлення;
- документи, які розглядатимуться на загальних зборах акціонерів;
- проекти рішень за пунктами порядку денного. Якщо за

конкретними пунктами порядку денного проекти рішень не потрібні, то необхідні коментарі уповноважених органів товариства щодо необхідності їх прийняття. Аналогічно запропоновані акціонерами проекти рішень повинні викладатися на сайті компанії не пізніше наступного робочого дня після дня їх отримання компанією».

Варто зазначити, що не всі відносини у діяльності АТ можуть бути врегульовані законодавством та установчими документами. Тому актуальним для врегулювання відносин між акціонерами став акціонерний договір, в якому кожне АТ може закріпити необхідні саме для його діяльності положення. Абзац 7 частини 1 статті 29 ЗУ «Про АТ» регулює поняття акціонерного договору [201, с. 101].

У пункті 2.20 Постанови Пленуму ВГСУ «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25 лютого 2016 року № 4 зазначено, що відповідно до частини 1 статті 29 ЗУ «Про АТ» статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання [155].

На нашу думку, акціонери можуть укладати між собою договори саме з питань управління компанією. Але при цьому необхідно щоб договори були узгоджені з іншими положеннями законодавства та не суперечили нормам чинного законодавства. Також необхідно, щоб в акціонерному договорі була прописана відповідальність за порушення його умов.

Варто зазначити, у кожному АТ захист прав акціонерів повинні здійснювати:

#### I. Загальні збори акціонерів.

До їх компетенції можна віднести повноваження, які входять до виключної компетенції загальних зборів АТ, відповідно до пункту 22

частини 2 статті 33 ЗУ «Про АТ», а саме приймаючи рішення про вчинення значного правочину, вони таким чином не дають можливості «рейдерам» вчиняти вказані вище значні правочини. Також, відповідно до пункту 23 частини 2 статті 33 ЗУ «Про АТ», загальні збори АТ, приймаючи рішення про виділ та припинення товариства, ліквідацію товариства, обрання ліквідаційної комісії, затвердження порядку та строків ліквідації, порядку розподілу між акціонерами майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів, і затвердження ліквідаційного балансу, не дають можливості «рейдерам» приймати рішення із вказаних питань. Загальні збори АТ, обираючи комісію з припинення АТ, дозволяють уникнути будь-яких незаконних дій під час припинення АТ;

## II. Наглядова рада АТ.

Відповідно до статті 51 ЗУ «Про АТ», наглядова рада АТ є органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, визначеної статутом та ЗУ «Про АТ» контролює та регулює діяльність виконавчого органу.

В. Кравчук зазначає, що через обрання і відкликання членів наглядової ради та утворення і відкликання виконавчого та інших органів товариства реалізується найважливіший принцип діяльності загальних зборів акціонерів – принцип демократизму. Власники акцій самостійно, за власною ініціативою висувують кандидатів, здійснюючи таким чином своє право на участь в управлінні товариством [86].

До виключних повноважень наглядової ради, за допомогою яких можна здійснювати захист прав акціонерів, належать:

- прийняття рішення про проведення чергових або позачергових загальних зборів відповідно до статуту товариства; обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу; прийняття рішення про відсторонення голови або члена виконавчого органу від здійснення повноважень та обрання особи, яка тимчасово здійснюватиме повноваження голови виконавчого органу; обрання та припинення повноважень голови і членів інших органів товариства. Відповідно до цих положень «рейдери» не зможуть самостійно приймати рішення по вказаних питаннях, оскільки це компетенція наглядової ради АТ;

- прийняття рішення про вчинення значних правочинів у випадках, якщо ринкова вартість майна або послуг, що є його предметом, становить від 10 % до 25 % вартості активів за даними останньої річної фінансової звітності АТ, приймається наглядовою радою. У разі неприйняття наглядовою радою рішення про вчинення значного правочину, питання про вчинення такого правочину може виноситися на розгляд загальних

зборів. Відповідно до цього положення, «рейдери» не можуть самотійно приймати рішення про вчинення значних правочинів вказаних вище, оскільки це компетенція наглядової ради або загальних зборів АТ.

О.В. Гарагонич зазначає, що якщо відповідно до статуту товариства обрання та припинення повноважень голови колегіального виконавчого органу віднесено до компетенції загальних зборів, наглядова рада має право відсторонити від виконання повноважень голову колегіального виконавчого органу, дії або бездіяльність якого порушують права акціонерів чи самого товариства до вирішення загальними зборами питання про припинення його повноважень. На практиці траплялися випадки підробки «рейдерами» заяв голови та членів виконавчого органу АТ про звільнення і наказу (рішення виконавчого органу) про призначення потрібних зловмисникам осіб виконуючими обов'язки голови та членів виконавчого органу товариства. Науковець вказує, що припинення повноважень голови та членів виконавчого органу, і призначення «рейдерами» своїх управлінців може оформлятися рішенням загальних зборів АТ, наглядової ради або навіть рішенням виконавчого органу. Для використання у подальшому вказаних рішень «рейдерами» робляться нотаріальні копії, які при поданні до державних органів не викликають сумнівів щодо їх достовірності тощо [35, с. 307-308].

### III. Ревізійна комісія.

Відповідно до статті 73 ЗУ «Про АТ», для проведення перевірки фінансово-господарської діяльності АТ загальні збори можуть обирати ревізійну комісію (ревізора). Члени ревізійної комісії, маючи право дорадчого голосу, можуть впливати на рішення загальних зборів АТ, таким чином перешкоджаючи «рейдеру» прийняти рішення на його користь [135]. Члени ревізійної комісії мають право бути присутніми на загальних зборах та брати участь в обговоренні питань порядку денного з правом дорадчого голосу. Відповідно до цього положення, «рейдери» не мають права вносити пропозиції до порядку денного загальних зборів та вимагати скликання позачергових зборів, оскільки це компетенція ревізійної комісії АТ.

За допомогою положення про право членів ревізійної комісії бути присутніми на загальних зборах та брати участь в обговоренні питань порядку денного з правом дорадчого голосу останні можуть давати фахові поради щодо забезпечення захисту прав акціонерів та самого товариства безпосередньо перед голосуванням зі стратегічних питань. Члени ревізійної комісії також можуть перевіряти: чи дотримується порядок денний, чи немає порушень чинного законодавства під час проведення загальних зборів.

Члени ревізійної комісії, маючи право дорадчого голосу, можуть впливати на рішення загальних зборів АТ, таким чином перешкоджаючи «рейдеру» прийняти рішення на його користь.

Для захисту від посягань на майно АТ необхідний певний обсяг компетенції. Проте у ЗУ «Про АТ» не визначено поняття «компетенції». Шляхом проведеного аналізу варто дати визначення поняття «компетенції» – сукупність прав, обов'язків та предмету відання АТ, визначених у законодавчому порядку, необхідних для здійснення діяльності у власній сфері, а також здатність набувати права та обов'язки впродовж здійснення діяльності. Дане визначення слід використовувати у різних статтях ЗУ «Про АТ». Захист прав акціонерів повинен здійснюватися відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів АТ, а також захист від посягань на майно АТ зобов'язані здійснювати: загальні збори акціонерів, наглядова рада та ревізійна комісія.

Проаналізувавши ЗУ «Про АТ», можна зробити висновок про те, що акціонери відповідно до його положень мають достатньо повноважень для захисту своїх прав та законних інтересів при протиправному посяганні на їх майно. Наявність повноважень для захисту акціонерів від посягань на їх майно свідчить про позитивні сторони закону. Однак, ЗУ «Про АТ» містить також і окремі недоліки. Зокрема, на нашу думку, невдалим є обраний законодавцем спосіб судового захисту переважного права акціонерів АТ [205, с. 218]. Згідно з частиною 5 статті 7 ЗУ «Про АТ», у разі порушення зазначеного у цій статті переважного права на придбання акцій будь-який акціонер товариства та саме товариство, має право протягом трьох місяців з моменту, коли дізналися про таке порушення, вимагати у судовому порядку переведення на них прав та обов'язків покупця акцій. Відповідно до статті 50 ЗУ «Про АТ», суд має право з урахуванням усіх обставин справи залишити в силі оскаржуване рішення, якщо допущені порушення не порушують законних прав акціонера, який оскаржує рішення [135]. До недоліків також можна віднести забезпечення кворуму, необхідного для проведення загальних зборів акціонерів на рівні не менше 60 %. Так, згідно з частиною 2 статті 41 ЗУ «Про АТ», загальні збори АТ мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками більше 50 % голосуючих акцій. Слід позитивно оцінити останні зміни цієї норми (19 березня 2015 року). А до цього власники 40 % + 1 акції могли перешкоджати проведенню засідання, не з'явившись на нього або не пройшовши процедуру реєстрації.

Прийняття ЗУ «Про АТ», а також внесення у 2015 році змін до нього безперечно мають позитивне значення. Зазначені у Законі положення сприяють протидії «рейдерству» та захисту права власності учасників акціонерних правовідносин. Проте деякі положення ЗУ «Про АТ» потребують доопрацювання та узгодження з іншими НПА, які забезпечують належне функціонування відповідного виду суб'єктів господарювання. В юридичній практиці нашої держави є всі підстави для використання акціонерного договору для врегулювання відносин у АТ. Проте чинне законодавство України є недосконалим, воно містить неточності та колізії. Судові органи не в повному обсязі розуміють правову природу акціонерного договору. У зв'язку з цим існують суперечності при використанні для врегулювання відносин між акціонерами вказаного договору. Незважаючи на те, що чинне законодавство України містить прогалини у галузі корпоративного права, акціонерні договори мають стати одним із найефективніших регуляторів відносин між акціонерами з питань, які неврегульовані чи недостатньо врегульовані на законодавчому рівні.

Законодавство не містить чітко визначених і гарантовано ефективних шляхів захисту АТ від посягань на їх майно. Для покращення ситуації у підрозділі було проведено аналіз поглядів провідних вчених на поняття «господарської компетенції» як самих АТ, так і органів керівництва ними. На основі аналізу компетенції АТ при захисті від посягань на їх майно запропоновано внесення змін до ЗУ «Про АТ». Однак використовувати лише законодавство при захисті від протиправних посягань на майно АТ не достатньо. Варто також прописувати усі необхідні норми для захисту у статуті АТ, акціонерному договорі та інших документах, що регулюють діяльність АТ.

## **2.2. Захист органами державної влади акціонерних товариств від посягань на їх майно**

Держава крім визначення правил здійснення господарської діяльності і контролю їх виконання усіма учасниками повинна також і надавати певні гарантії суб'єктам господарювання – майнові, організаційні, інвестиційні тощо. Інакше пропадає сенс легітимації суб'єктів господарювання у правовому полі такої держави [203, с. 46].

Держава, виступаючи в ролі гаранта безпеки всіх учасників господарських правовідносин, встановлює способи і механізми захисту їх порушених прав та законних інтересів [230, с. 1].

АТ уже впродовж тривалого часу є незахищеними від «рейдерських» посягань. Незважаючи на норми, які встановлюють відповідальність за «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» у КК України, вказані товариства не завжди можуть звернутися за допомогою до державних органів. Також не завжди є можливість зупинити протиправне захоплення, оскільки представники АТ не дотримуються встановлених законодавством норм та правил функціонування.

Протиправне посягання на майно АТ становить реальну небезпеку для розвитку корпоративного сектору вітчизняної економіки, збереження його конкурентних позицій на внутрішньому та світовому ринках. З цього приводу М.Л. Шелухін зазначає, що українські підприємства та організації зазнають впливу численних внутрішніх і зовнішніх загроз, іноді кримінального характеру, що призводить до негативних наслідків для всієї господарської системи. Науковець вказує, що лише при неухильному дотриманні правових норм державою гарантується максимальний рівень захисту суб'єктів господарської діяльності від загроз різного рівня і різної природи [241, с. 17-19]. Тому боротьба з такими протиправними захопленнями повинна вестися не тільки на рівні окремих компаній (хоча тут АТ можуть самотужки захищати свої майнові права, використовуючи, наприклад, систему перехресного володіння невеликими пакетами акцій між учасниками зареєстрованого об'єднання підприємств у формі АТ або учасниками простого товариства на основі договору про сумісну діяльність. На позитиви таких форм захисту майнових інтересів АТ у Російській Федерації, ФРН і Японії вказували С.М. Грудницька та Б.В. Деревянко [64, с. 94-95]), а й на державному рівні за умов наявності чіткої програми дій та застосування дієвих механізмів. Проте вказаний захист необхідно здійснювати за умови неухильного дотримання АТ норм законодавства. І не в останню чергу забезпеченню захисту інтересів суб'єктів господарювання повинні сприяти партнерські відносини між громадянином, суб'єктом господарювання і державою. Тобто, АТ для забезпечення захисту власних інтересів необхідно бути активним учасником державно-приватного партнерства.

В.А. Устименко та Р.А. Джабраїлов вважають, що досвід правової регламентації соціальної відповідальності суб'єктів господарювання, безперечно, мав би користь для України у частині вдосконалення

правових засад здійснення соціального партнерства на загальнодержавному та місцевому рівнях. До позитивних досягнень вітчизняного законодавства у контексті досліджуваного питання, можна віднести закріплення у частині 5 статті 11 ГК України [43] положення про те, що суб'єктам господарювання, які не враховують суспільні інтереси, відображені в програмних документах економічного і соціального розвитку, не можуть надаватися передбачені законом пільги та переваги у здійсненні господарської діяльності. Втім недоліком такого прийому юридичної техніки виступає його бланкетний характер, який як раз у даному випадку позбавляє законодавчий припис конкретики. Негативний ефект такого формулювання посилюється ще й тим, що не кожен юрист, вже не говорячи про підприємця, володіє інформацією про передбачені чинним законодавством України пільги та переваги у разі здійснення господарської діяльності відповідно до програмних документів економічного і соціального розвитку [226]. У цьому випадку також не останню роль повинна відігравати діяльність юридичного підрозділу та керівництва АТ в межах господарсько-правової роботи у товаристві на користь державно-приватного партнерства.

Державно-приватне партнерство може проявлятися участю держави у діяльності АТ в якості акціонера з невеликим пакетом акцій. У науковій літературі усе частіше з'являються думки про необхідність підтримки саме державної власності (зокрема, пропонується у сфері освіти підтримувати саме державні навчальні заклади і захищати їх майнові інтереси [62, с. 58-59]). У випадку наявності майнових інтересів держави у діяльності АТ остання об'єктивно матиме зацікавленість у захисті таких АТ від можливих посягань «рейдерів». Крім цього, значна кількість публічних інтересів у діяльності АТ покладає на державу зобов'язання реалізовувати свої гарантії, надані АТ при їх реєстрації, укладанні певних договорів, реалізації певних проектів тощо.

В. Бурдак зазначає, що державний механізм захисту прав акціонерів має містити три складові: законодавчу, судову та організаційну. Перша передбачає прийняття законів та НПА. Судова складова механізму захисту прав акціонерів – це здійснення судового захисту порушення прав акціонерів; організаційна – утворення організаційних структур, покликаних кваліфіковано вирішувати проблеми захисту прав акціонерів [22, с. 7]. Усі три складові необхідно застосовувати АТ у взаємодії. У випадку, якщо представники АТ будуть застосовувати на практиці методи лише однієї складової, це у повному обсязі не захистить законні права та інтереси акціонерів при посяганні на майно АТ та у подальшому не призведе до позитивного результату.

Вважаємо за необхідне розглянути компетенцію різних державних органів, що можуть сприяти захисту майна АТ, провести аналіз їх діяльності, оскільки це потребує подальших наукових досліджень і розвитку [210, с. 73].

На нашу думку, основні способи державного управління із протидії посяганням на майно АТ являють собою: здійснення контролю за законністю відносин у сфері обігу цінних паперів, проведення перевірки та ревізії фінансово-господарської діяльності, здійснення моніторингу ЗМІ, у тому числі інтернет-видань, та організацію перевірки наведених у них фактів правопорушень, які містять ознаки «рейдерства», а саме: незаконних дій щодо скупки акцій у дрібних акціонерів, розголошення даних реєстрів власників акцій, винесення незаконних судових ухвал (рішень) у справах з вирішення виниклих конфліктів, неправомірних дій органів державної виконавчої служби та ОВС при виконанні таких судових ухвал (рішень) та співпраця з органами законодавчої влади, силовими та контролюючими організаціями у розробці ефективної нормативно-законодавчої бази, стосовно забезпечення захисту підприємця та інвестора від протиправних посягань.

Вважаємо, що завдання державного регулювання із протидії посяганням на майно АТ полягає у забезпеченні взаємодії органів державної влади, зокрема правоохоронних органів і органів державної виконавчої служби з питань посилення протидії протиправному поглинанню та захопленню майна підприємств; напрацюванні комплексу заходів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, накладенні штрафних та інших санкцій за порушення чинного корпоративного законодавства, зокрема щодо протиправного посягання на майно АТ, на суб'єкти господарювання та їх співробітників, аж до анулювання ліцензій на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів, а також удосконаленні механізму регулювання в сфері реалізації корпоративних прав учасників господарських товариств та інвесторів, а також запровадження ефективних механізмів реалізації цих санкцій.

В Україні уже протягом тривалого часу ВРУ та КМУ здійснюють прийняття законодавчих змін з метою захисту суб'єктів господарювання від посягань на їх майно. Законодавство необхідно оновлювати, оскільки «рейдери» постійно вдосконалюють способи посягань. Варто звернути увагу на те, що 1 вересня 2016 року відбулося засідання робочої групи щодо внесення змін до профільного законодавства у сфері реєстрації бізнесу та нерухомості, за участю заступника Міністра юстиції України – П. Мороза та заступника Міністра юстиції України Г. Гецадзе. На

засіданні було прийнято рішення щодо внесення змін до законодавства, що попереджатимуть випадки «рейдерства» [134]. Зокрема, було підтримано та прийнято положення щодо обов'язкового використання реєстраторами ЄДРСР при здійсненні державної реєстрації речових прав на нерухоме майно суб'єкта господарювання на підставі рішення суду.

8 вересня 2016 року КМУ прийняв Постанову «Про внесення зміни до пункту 12 Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» №594 [148]. Вказаною Постановою до пункту 12 Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, затвердженого постановою КМУ від 25 грудня 2015 року № 1127 внесено зміну щодо обов'язкового використання реєстраторами при здійсненні державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, ЄДРСР щодо наявності у ньому відповідного рішення, яке підтверджує набуття, зміну або припинення речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень.

Міністр юстиції П. Петренко, зазначає: «Одна зі схем, яка використовувалася рейдерами, – це підроблені судові рішення, коли рейдери фальсифікували печатки, або йшли на змову з суддею, який видавав рішення, однак не реєстрував його» [114]. На нашу думку, варто погодитись із Міністром юстиції та підтримати вказані нововведення, оскільки надзвичайно важливо перевірити рішення, яке подають реєстратору для здійснення набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, на наявність аналогічного у ЄДРСР. Вказане нововведення спричинить перешкоди «рейдерам» при здійсненні посягань на майно суб'єктів господарювання, зокрема при використанні підроблених судових рішень та при здійсненні реєстраційних дій на підставі таких.

Проте, на нашу думку, окрім перевірки рішення на наявність аналогічного у ЄДРСР, необхідно також реєстраторам здійснювати перевірку у вказаному реєстрі наявності ухвал про відкриття провадження у районних або Апеляційних судах по вказаній справі за номером справи, або за назвою суб'єкта господарювання. Необхідно пам'ятати, що представники суб'єкта господарювання мають право переглянути рішення суду за нововиявленими обставинами або оскаржити його в апеляційному суді, продовживши строки для пред'явлення апеляційної скарги. Таким чином, представники суб'єкта господарювання, дізнавшись про прийняте рішення щодо їх підприємства, з пропуском термінів на його оскарження мають право на поновлення строку для звернення до суду з апеляційною скаргою. Також у випадку, якщо представники суб'єкта господарювання дізнались про

обставини, які стали відомими після набрання чинності рішенням і не були враховані при його прийнятті, то вони мають право подати заяву про перегляд рішення за нововиявленими обставинами [220, с. 123-125].

На нашу думку, найважливішими органами, куди акціонери можуть звернутися за захистом та протидією посяганням на майно АТ, це – прокуратура, Фонд державного майна України, АМК України, НКЦПФР, Комісія, утворена при КМУ, та її регіональні робочі групи, Бюро протидії економічним злочинам та «рейдерству», АСПУ та ін.

А. Орлеан та Н. Якимчук вказують, що за допомогою заходів прокурорського нагляду, державного контролю та моніторингу у сфері корпоративних відносин контролюється законність відносин у сфері обігу цінних паперів, конкуренції та діяльності монополій, злиттів і поглинань. До основних контролюючих державних органів, що певною мірою протидіють «рейдерству», належать: Фонд державного майна України, АМК України, НКЦПФР, а до органів державного моніторингу – Комісія, утворена при КМУ, та її регіональні робочі групи, зокрема, Київська міськдержадміністрація створила таку групу розпорядженням «Про створення робочої групи з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», затвердженим розпорядженням Київської міської державної адміністрації від 25 червня 2007 року № 765 [168].

Захист прав акціонерів може здійснюватися через державні органи, на які покладені функції регулювання ринку цінних паперів. Повноваження з накладення санкцій за порушення законодавства, надання обов'язкових для виконання розпоряджень про усунення порушень, надсилання матеріалів у правоохоронні органи тощо, які має НКЦПФР в Україні, можуть використовуватися і для захисту прав акціонерів. Декілька років тому до ЗУ «Про ГТ» було внесено доповнення, що НКЦПФР може призначити свого представника для контролю за реєстрацією акціонерів для участі в загальних зборах [149]. Це допомагає забезпечити права власників акцій на участь в управлінні товариством. Водночас очевидно, що, наприклад, НКЦПФР не зможе забезпечити захист декількох мільйонів акціонерів 35 тисяч АТ України. Відповідно до пункту 51 частини 6 Положення про НКЦПФР від 23 листопада 2011 року № 1063/2011 [127], НКЦПФР для забезпечення виконання покладених на неї завдань і функцій має право проводити самостійно чи разом з іншими відповідними органами перевірки та ревізії фінансово-господарської діяльності професійних учасників ринку цінних паперів та саморегулювних організацій професійних учасників ринку цінних паперів, а також перевірки та ревізії діяльності емітентів щодо стану корпоративного управління та здійснення операцій з розміщення та

обігу цінних паперів.

Порядок проведення перевірок дотримання вимог законодавства про цінні папери щодо професійної діяльності на фондовому ринку та діяльності саморегулівних організацій професійних учасників фондового ринку визначений рішенням НКЦПФР від 12 лютого 2013 року № 161 [158].

О. Кальман та М. Погорецький вважають, що значну роль у протидії «рейдерству» відіграє прокуратура та інші правоохоронні органи України. Генеральна прокуратура України 21 березня 2007 року направила до прокуратур у районах лист-доручення № 26 на виконання розпорядження Генерального прокурора України з питань нагляду за дотриманням законодавства, спрямованого на протидію «рейдерству». У ньому були визначені основні напрямки протидії «рейдерству». Зокрема, зазначалося про необхідність: здійснювати моніторинг ЗМІ, у тому числі інтернет-видань, та організовувати перевірки, наведених у них фактів правопорушень, які містять ознаки «рейдерства», а саме: незаконних дій щодо скупки акцій у дрібних акціонерів, розголошення даних реєстрів власників акцій, винесення незаконних судових ухвал (рішень) у справах з вирішення виниклих конфліктів, неправомірних дій органів державної виконавчої служби та ОВС при виконанні таких судових ухвал (рішень), злочинних дій приватних охоронних структур та груп людей щодо захоплення підприємств тощо. При цьому особливу увагу звернуто на кримінальні справи, порушені стосовно службових осіб «захоплених» підприємств, а також практику погодження подань про проведення обшуків та виїмок документів на таких підприємствах, залучення до них спецпідрозділів ОВС тощо [75, с. 153-154].

А.М. Подоляка зазначає, що покладений в основу сучасної правоохоронної системи України принцип верховенства права передбачає, як відомо, підпорядкування діяльності суб'єктів державної влади потребам реалізації та захисту прав людини. Однак попри конституційну норму, роль держави щодо захисту прав людини зводиться переважно до відновлення порушених прав та відповідного покарання винних [124, с. 3]. На жаль, часто такий самий принцип застосовується й у сфері господарювання, коли на перше місце виходить не припинення «рейдерського» нападу, відшкодування збитків акціонерам і товариству, а застосування кримінального покарання безпосереднім виконавцям, що довели справу до прикінцевої стадії нападу. Боротьба із попередженням нападу законодавством майже не передбачається.

При УНК МТП створено Бюро протидії економічним злочинам та рейдерству. Головна мета роботи Бюро: розробка та координація

впровадження національних та міжнародних проектів протидії кримінальним комерційним злочинам та «рейдерству»: збір та розповсюдження інформації стосовно суб'єктів та об'єктів протиправних дій («рейдерів»), підтримка законодавчих реформ, які унеможлиблюють діяльність «рейдерів», надання консультативної та інформаційної підтримки вітчизняним учасникам УНК МТП, їхнім закордонним партнерам тощо. Пріоритетними завданнями Бюро є: співпраця з органами законодавчої влади, силовими та контролюючими відомствами у розробці ефективної нормативно-законодавчої бази стосовно забезпечення захисту вітчизняного та закордонного підприємця, інвестора від протиправних зазіхань у тому числі «рейдерства»; активне співробітництво з учасниками УНК МТП у напрямку протидії комерційним злочинам та «рейдерству»; координація та відпрацювання міжнародних заходів згідно з програмами ООН, Міжнародної торгової палати, Лондонської штаб-квартири Служби протидії комерційним злочинам і їх спрямування в напрямку інтеграційного пристосування національних стандартів безпеки бізнесу до норм світового формату; протидія всім видам «рейдерства» шляхом проведення масштабної інформаційної кампанії та профілактичної роботи серед учасників УНК МТП та їхніх партнерів на українському ринку.

21 лютого 2007 року КМУ видав Постанову № 257 «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств» [171]. Комісія при КМУ складається з представників Міністерства економічного розвитку і торгівлі, Міністра юстиції, Міністра внутрішніх справ, Міністра закордонних справ, Голови Фонду державного майна, Голови Держфінмоніторингу, Голови Національного антикорупційного бюро України та інши. Комісія є тимчасовим дорадчим органом КМУ.

Комісія організовує роботу із збирання і моніторингу інформації про порушення прав інвесторів, незаконного поглинання та захоплення підприємств, порушення земельного законодавства; проводить моніторинг стану виконання органами виконавчої влади заходів щодо протидії порушенням прав інвесторів, незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства; інформує громадськість про факти порушення прав інвесторів, незаконного поглинання та захоплення підприємств, порушення земельного законодавства. Варто також зауважити, що рішення Комісії не мають загальнообов'язкового характеру, а лише рекомендаційний, тому не можуть ефективно впливати на розвиток суспільних правовідносин.

Необхідно змінити обсяг повноважень та надати Комісії право приймати рішення щодо захисту АТ від посягань на майно, надати вказаним рішенням обов'язковий характер та встановити відповідальність за недотримання та невиконання. Внаслідок внесення вказаних змін у законодавство Комісія матиме необхідні повноваження щодо захисту АТ від посягань на їх майно та зможе оперативно реагувати на правопорушення.

О.Р. Кібенко вважає, що засоби захисту прав акціонерів поділяються на два види: правові та неправові. До числа перших належать судовий захист (судові рішення стосовно тих чи інших корпоративних конфліктів), адміністративний захист (звернення акціонерів із заявами про порушення їхніх прав до ДКЦПФР, до правоохоронних органів, до органів, що здійснюють контроль за господарською діяльністю – якщо мали місце порушення господарського законодавства), та корпоративний захист (захист своїх прав через органи управління товариством). До неправових заходів захисту прав акціонерів науковець відносить економічні засоби (продаж акцій, видача довіреності на участь в загальних зборах, укладення договору на управління акціями), публікація матеріалів у пресі, проведення прес-конференцій тощо), вплив саморегулювних організацій (складання рейтингів АТ, оприлюднення інформації про АТ, які порушують права акціонерів, встановлення стандартів поведінки на фондовому ринку) [77, с. 168-169]. Треба підтримати запропоновану класифікацію, проте не погодитися із запропонованими назвами, оскільки, на нашу думку, необхідно розрізняти юридичні та інші (неюридичні) заходи захисту прав акціонерів.

Також правовими засобами протидії посяганням на майно АТ є засоби громадянського суспільства, що передбачені законодавством і застосовуються організаціями, створеними шляхом об'єднання суб'єктів підприємництва. Завданням таких об'єднань є як самостійна протидія проявам «рейдерства», так і взаємодія з уповноваженими державними органами шляхом інформування про негативні тенденції в корпоративних відносинах, причини конфліктів тощо, здійснення громадського контролю за якістю їх діяльності. А. Орлеан та Н. Якимчук зазначають, що на сьогодні найвідомішою серед таких громадських організацій є АСПУ, зареєстрований Міністерством юстиції України 28 грудня 2006 року – організація самооборони власників, у тому числі промисловців і підприємців, завданням якої є надання допомоги власникам у здійсненні захисту від «рейдерських» посягань. Кількість таких громадських організацій постійно зростає, отож, як вбачається, їх

створення є перспективним напрямом формування безпечного середовища для розвитку економіки України [116, с. 39-40]. Варто погодись із науковцями, оскільки такі громадські організації відіграють велику роль у протидії «рейдерам», а також вони взаємодіють з уповноваженими державними органами шляхом інформування про «рейдерські» атаки.

Варто зауважити, що в Україні немає офіційної статистики «рейдерських захоплень» та відсутній реєстр, де б зазначали суб'єкти господарювання, на які вчинили посягання. На нашу думку, вказаний реєстр необхідний правоохоронним органам для здійснення захисту майнових та немайнових прав як суб'єктів господарювання, так і їх працівників та притягнення осіб, які вчинили посягання, до відповідальності. Отже, для захисту підприємств, їх працівників, та майна необхідно створити реєстр суб'єктів господарювання, на які вчинювалися посягання [190, с. 39].

Акціонери можуть захищати свої права через звернення до суду. Судовий захист вимагає витрат коштів та часу, а також має свої особливості. Так, акціонер може звертатися до суду в разі порушення товариством його прав. Законодавство України не містить обмежень чи умов для такого звернення.

Сучасна Україна розвивається відповідно до конституційно закріплених засад суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Існування такої країни без ефективної системи охорони прав людини та громадянина є неможливим. Як уявляється, одним із найважливіших показників рівня цивілізованості суспільства є реальність забезпечення прав і свобод людини. На тлі економічних, політичних та ідеологічних перетворень в Україні проблематика охорони прав і свобод людини і громадянина набуває особливої актуальності як в науковому, так і в практичному аспектах. Більше того, нагальною є потреба створення ефективної правоохоронної системи, яка б не тільки відповідала вимогам сучасності, але і враховувала останні здобутки юридичної науки. Характер відносин, який склався на сьогодні між людиною і державою також вимагає створення нових механізмів державного регулювання економікою, відповідної нормативної моделі, яка відповідала б завданням і потребам соціального розвитку, системі охорони прав і свобод людини, її законних інтересів. До того ж реалії державного будівництва останніх років переконливо свідчать, що без зміцнення правопорядку подолати негативні тенденції соціально-економічного розвитку країни, ефективно розв'язувати злочинні проблеми економіки, міжнаціональних відносин, протидіяти політичному

екстремізму, тероризму, корупції та злочинності неможливо [124, с. 3]. А максимальне забезпечення захисту АТ та їх майна можливе завдяки максимальному дотриманню якомога більшою кількістю учасників відносин у сфері господарювання положень правового господарського порядку в Україні.

Найбільш актуальним правом акціонерів і водночас правом, яке найчастіше порушують, є право на отримання частини чистого прибутку АТ, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу. Якщо акціонерам справно не виплачують дивіденди, то вони не зацікавлені у зберіганні інформації про товариство і можуть розголошувати відповідну інформацію «рейдерам». Також акціонери, яким не виплачують справно дивіденди, не є зацікавленими у зберіганні своїх акцій, вони у будь-який момент можуть їх продати «рейдерам», які їх будуть скуповувати.

Відповідно до статті 30 ЗУ «Про АТ», виплата дивідендів за простими акціями здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку на підставі рішення загальних зборів АТ у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів. Рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями приймається загальними зборами АТ [135].

У чинній редакції ЗУ «Про АТ» від 3 лютого 2011 року як і в первинній редакції даного Закону від 17 вересня 2008 року, право на одержання дивідендів має умовний характер, тобто виникає за умови наявності певного юридичного факту. Таким юридичним фактом є рішення загальних зборів про затвердження звіту за рік та виплату дивідендів. Тобто, загальні збори можуть не вносити до порядку денного рішення про виплату дивідендів, або не прийняти рішення про спрямування чистого прибутку на розвиток товариства. Зазначена норма не передбачає обов'язкової виплати дивідендів та їх мінімального обсягу. На практиці це часто призводить до зловживань з боку частини акціонерів, що мають контрольний чи блокуючий пакет акцій. Ухиляючись від виплати дивідендів міноритарним акціонерам, мажоритарні акціонери навмисно унеможливають розподіл прибутку АТ шляхом неухвалення справедливого рішення про виплату дивідендів на загальних зборах. Мажоритарні акціонери, повноправні власники майна товариства не зацікавлені у виплаті дивідендів, тому вони і приймають несправедливі рішення, відповідно до яких не виплачують міноритарним акціонерам дивіденди або виплачують їх не у повному обсязі.

Ще одним способом подолання проблеми невиплати дивідендів є кумулятивне голосування, коли міноритарні акціонери при обранні членів наглядової ради об'єднуються для голосування за своїх представників, які будуть лобіювати їх права. Відповідно до пункту 14 статті 52 ЗУ «Про АТ», наглядова рада визначає дату складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядок та строки виплати дивідендів у межах граничного строку, визначеного частиною другою статті 30 вказаного Закону.

Право акціонера на участь в управлінні АТ акціонер реалізує голосуванням на загальних зборах акціонерів. Акціонери мають право брати участь у загальних зборах акціонерів незалежно від кількості та класу акцій, власниками яких вони є. Оскільки рішення на загальних зборах приймаються простою (50 % + 1 голос), то для міноритарного акціонера, який володіє менш ніж 25 % акцій, це право має декларативний характер. Про це також свідчить пункт 21 Постанови Пленуму ВСУ від 24 жовтня 2008 року №13 – при вирішенні спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів господарського товариства з підстав недопущення до участі в них акціонерів (учасників) товариства судам необхідно з'ясувати, чи могла їх відсутність (або наявність) істотно вплинути на прийняття рішення, яке оскаржується [168]. Тобто, при недопущенні міноритарного акціонера до участі в загальних зборах, суд може залишити в силі оскаржуване рішення цих зборів.

У разі ліквідації платоспроможного АТ вимоги його кредиторів та акціонерів щодо майна задовольняються у порядку дев'яти черг (стаття 89 ЗУ «Про АТ»). Остання, дев'ята черга – це розподіл майна між акціонерами - власниками простих акцій товариства пропорційно до кількості належних їм акцій. Враховуючи, що вимоги кожної черги задовольняються після повного задоволення вимог кредиторів (акціонерів) попередньої черги, можемо резюмувати, що ліквідаційна частка міноритарного акціонера у багатьох випадках так і не виплачується.

Варто звернути увагу на ще один спосіб захисту АТ від посягань на їх майно. М. Белкін зазначає, що під час активного викупу акцій АТ може провести додаткову емісію акцій. Таким чином, це створить умови, що перешкоджатимуть масовому скуповуванню акцій. Переважне право акціонера при додатковій емісії акцій – це право акціонера - власника простих акцій придбавати розміщувані товариством прості акції пропорційно частці належних йому простих акцій у загальній кількості емітованих простих акцій. Відповідно до частини 2 статті 27 ЗУ «Про АТ», переважне право обов'язково надається акціонеру - власнику

простих акцій у процесі приватного розміщення. Не пізніше ніж за 30 днів до початку розміщення акцій з наданням акціонерам переважного права товариство письмово повідомляє кожного акціонера, який має таке право, про можливість його реалізації та публікує повідомлення про це в офіційному друкованому органі. Відповідно до статті 27 ЗУ «ПроАТ», акціонер, який має намір реалізувати своє переважне право, подає АТ в установленний строк письмову заяву про придбання акцій та перераховує на відповідний рахунок кошти в сумі, яка дорівнює вартості цінних паперів, що ним придбаваються. Заява та перераховані кошти приймаються товариством не пізніше дня, що передує дню початку розміщення цінних паперів. Товариство видає акціонеру письмове зобов'язання про продаж відповідної кількості цінних паперів. У разі порушення акціонерним товариством порядку реалізації акціонерами переважного права Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку може прийняти рішення про визнання емісії недобросовісною та зупинення розміщення акцій цього випуску, проте, враховуючи частку окремого дрібного акціонера, прийняття такого рішення є мало ймовірним [16].

Також, варто звернути увагу на можливість розголошення міноритарними акціонерами відомостей, які становлять комерційну таємницю на підприємстві.

Л.Д. Руденко зазначає, що комерційна таємниця виникає та існує в зв'язку зі здійсненням її власником підприємницької діяльності. Оскільки інформація, яка потенційно представляє комерційну цінність, повинна мати комерційну цінність, то є логічним припущення, що суб'єктами права на комерційну таємницю є перш за все суб'єкти підприємництва (у тому числі і фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності). Виходячи з ознак комерційної таємниці, вона не може існувати поза суб'єктом господарювання, тому особи, що не займаються господарською діяльністю, які самотійно та добросовісно отримали інформацію, яка потенційно здатна знаходитися у режимі комерційної таємниці, мають можливість використовувати її тільки для власних потреб або передати цю інформацію на оплатній основі суб'єкту господарювання. Для таких осіб інформація, яка може бути визнана комерційною таємницею, – це особливий об'єкт, який вони можуть використати як товар, але не як комерційну таємницю [180, с. 152-153].

«Рейдери», готуючи захоплення АТ, будуть шукати будь-яку можливість для отримання відомостей від міноритарних акціонерів, зокрема і тих, які становлять комерційну таємницю. Розголошення відомостей про АТ та відомостей, які становлять комерційну таємницю у

майбутньому спричинить шкоду та негативні наслідки для підприємства. У зв'язку з уникненням вказаних негативних наслідків, необхідно у статуті підприємства прописати Положення про комерційну таємницю і конфіденційну інформацію. У такому положенні необхідно передбачити можливість її надання третім особам тільки за рішенням загальних зборів (наглядової ради) і встановити відповідальність за її розголошення. Згідно із статтею 21 Закону України «Про інформацію», конфіденційна інформація – це відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов. Розголошення конфіденційної інформації про підприємство може завдати шкоди інтересам підприємства.

В.М. Кравчук вказує, що конфіденційною інформацією є будь-яка інформація, яка безпосередньо не стосується господарської діяльності, але може мати вплив на діяльність господарського товариства та його відносини з третіми особами (наприклад, стан здоров'я керівників, конфлікти між учасниками, особисті плани учасників та інша, так звана «інсайдерська» (внутрішня) інформація) [87, с. 315].

Відповідно до частини 1 статті 36 ГК України, відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці, визначений у постанові КМУ від 9 серпня 1993 року № 611. Такими відомостями є: установчі документи, документи, що дозволяють займатись підприємницькою діяльністю та її окремими видами; інформація щодо всіх установлених форм державної звітності; дані, необхідні для перевірки нарахування і сплати податків та інших обов'язкових платежів; відомості про чисельність і склад працюючих, про їх заробітну плату в цілому і за професіями та посадами, а також про наявність вільних робочих місць; документи про сплату податків та інших обов'язкових платежів; документи про платоспроможність; відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, що не займаються підприємницькою діяльністю; відомості, які відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню [164]. Проте окремі суб'єкти господарювання всілякими способами намагаються не передавати третім особам цієї інформації. І в першу чергу це стосується суб'єктів господарювання, що планують здійснювати протиправні дії. А оскільки

вони це роблять, то АТ як їх потенційні жертви також повинні максимально захищати будь-яку цінну для себе інформацію.

Слід зауважити, що за вчинення правопорушення щодо комерційної таємниці можуть бути застосовані міри адміністративної відповідальності за ГК України та згідно з частиною 3 статті 164<sup>3</sup> КпАП України [82]. Зокрема, отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця – тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [74, с. 57-58].

Відповідно до статті 162 ГК України, суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Умови збереження конфіденційності інформації та відповідальності за їх порушення можуть включатись також до трудових договорів (контрактів) з працівниками. Крім того, можуть застосовуватись будь-які законні засоби технічного захисту для охорони приміщень, запобігання прослуховуванню та іншого витоку інформації тощо. Суб'єкт господарювання, що є володільцем комерційної таємниці, має право на захист від незаконного використання її третіми особами. Незаконним використанням комерційної таємниці є задоволення потреб у ній третіх осіб внаслідок розголошення (передачі, витоку) її з вини особи, яка повинна охороняти цю таємницю, або іншого протиправного одержання її, зокрема прослуховування засобів зв'язку. Право на захист від незаконного використання комерційної таємниці реалізується через притягнення винної особи до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно з законодавством України. Зокрема, суб'єкт господарювання може вимагати від третіх осіб утримуватись від незаконного одержання його комерційної таємниці, а також подальшого застосування її в господарській діяльності, наприклад під час виробництва продукції чи застосування певної нової технології.

Особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями збитки відповідно до закону. Відшкодування збитків є основною формою компенсації заподіяної шкоди. На підставі статті 22 ЦК України збитками, завданими суб'єкту господарювання

протиправним використанням його комерційної інформації, є витрати, які цей суб'єкт зробив або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки), та доходи, які він міг би реально одержати за звичайних обставин, якби його право не було порушене (упущена вигода). Якщо особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодовуватися суб'єкту господарювання, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка протиправно використовує комерційну інформацію. Збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день відшкодування їх з ініціативи особи, яка протиправно використала комерційну інформацію. Відповідно до частини 3 статті 22 та частини 1 статті 1166 ЦК України, збитки, завдані суб'єкту господарювання протиправним використанням його комерційної інформації, відшкодовуються у повному обсязі [74, с. 190-191].

Відповідно до статті 38 ГК України, для нерозголошення конфіденційної інформації суб'єкти господарювання за сприяння заінтересованих організацій можуть розробляти правила професійної етики у конкуренції для відповідних сфер господарської діяльності, а також для певних галузей економіки. Правила професійної етики у конкуренції узгоджуються з АМК України та можуть використовуватися при укладанні договорів, розробці установчих та інших документів суб'єктів господарювання. Правила професійної етики можуть містити вимоги щодо питань, серед яких слід виділити такі: кваліфікація; надання необхідної правдивої інформації; розумні ціни, які звичайно встановлюються за цінами в регіоні за подібні товари чи послуги; конфіденційність інформації; збереження інтересів інших клієнтів. Мета створення правил професійної етики передбачає наявність добровільного їх виконання особами, на яких поширюється дія правил, з метою забезпечення виконання сторонами своїх обов'язків. Правила професійної етики розробляються різноманітними організаціями. Зокрема, такі повноваження покладено на торгово-промислові палати. Так, згідно з частиною другою статті 3 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 2 грудня 1997 року № 671/97-ВР, завданням торгово-промислової палати є сприяння розвитку торгових та інших чесних звичаїв у підприємницькій діяльності, участь у розробленні правил професійної етики у конкуренції для різних сфер підприємницької діяльності, галузей економіки, спілок та об'єднань підприємців [169; 74, с. 58-59].

На нашу думку, вказані норми законодавства слід відобразити у статуті з метою попередження щодо нерозголошення комерційної таємниці та конфіденційної інформації про підприємство.

В.М. Кравчук зазначає, що учасники господарських товариств зобов'язані:

1) дотримуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів. Рішення зборів учасників – це рішення самого суб'єкта господарювання. Тому учасник повинен підкорятися і виконувати рішення зборів, навіть якщо він з ним не згодний. Разом із тим учасник має право оскаржити рішення зборів учасників, якщо вважає, що воно порушує його права чи інтереси (стаття 117 ЦК України [232]);

Крім того, відповідно до статті 11 ЗУ «Про ГТ», учасник повинен виконувати рішення не тільки загальних зборів, а й інших органів управління, які прийняті в межах їх компетенції [149].

2) виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі ті, що пов'язані з майновою участю, а також робити вклади (оплачувати акції) у розмірі, в порядку та засобами, що передбачені установчим документом. Зобов'язання перед товариством виникають на підставі установчого документа або внаслідок інших договорів, укладених з товариством;

3) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства.

Учасники господарського товариства можуть також мати інші обов'язки, встановлені установчим документом товариства та законом [87, с. 313-315].

Проаналізувавши основні права міноритарія, варто зазначити, що дрібний акціонер значно обмежений у своїх правах через розмір своєї частки, деякі права мають умовний характер і не залежать від особи акціонера. А значний акціонер розраховує на доступ до безпосереднього управління в АТ для того, щоб збільшити свій капітал, вкладений в акції, при цьому не виплачуючи дивідендів міноритарним акціонерам. При цьому міноритарні акціонери можуть розголошувати інформацію про товариство «рейдерам». Варто зазначити, що такі акціонери у будь-який момент можуть продати свої акції «рейдерам», які їх будуть скуповувати. С. Бурбело вказує, що захоплення через акціонерний капітал свідчить про розпорошення акціонерного капіталу, або про недостатній його контроль. Початком атаки є скупка акцій. Як правило, «рейдери» планують скупити близько 10-15 % акцій. Ця кількість є достатньою, щоб ініціювати проведення зборів акціонерів з порядком денним, необхідним для «рейдерів», наприклад, зміною керівництва. АТ, власником якого є

трудоий колектив, найпривабливіший об'єкт для «рейдера». Одержуючи невисокі зарплати, працівники без особливих коливань продають свої цінні папери тому, хто пропонує ціну в 5-10 разів більше номінальної, але менше реальної вартості [21]. Варто погодитись з такими думками, оскільки працівники - міноритарні акціонери активно продають свої акції. І тим більш активно вони це роблять, чим гірше виконує свої зобов'язання перед ними АТ і мажоритарні акціонери. Тому потрібно справно виплачувати дивіденди акціонерам для того, щоб вони були зацікавлені у зберіганні інформації про товариство, не розголошували відповідної інформації «рейдерам», були зацікавлені у збереженні своїх акцій і не продавали їх «рейдерам», які будуть скуповувати за ціну, що більша за номінальну вартість.

При розробці механізмів охорони та захисту прав дрібних акціонерів слід піклуватися про механізми забезпечення збереження капіталу акціонера, а не про його вплив на управління. В такому разі, коли буде зміщено акцент уваги, зміниться і ставлення до захисту прав міноритаріїв. При вирішенні проблем позовів міноритарних акціонерів, які вважають порушеними свої права, варто зазначити, що цим акціонерам слід надати гарантії та забезпечення їхніх майнових та немайнових прав. Забезпеченням немайнових прав акціонерів (права участі в управлінні) буде слугувати забезпечення можливості для них: безперешкодно брати участь в загальних зборах; у разі небажання цього – заочно голосувати; у разі пасивного ставлення акціонерів до цього права й неможливості внаслідок цього прийняти рішення загальними зборами – передбачити альтернативний механізм вирішення питань, в яких існує нагальна потреба для всіх акціонерів. Це може досягатися або переданням цих питань на розгляд і вирішення іншим органам АТ, або можливістю прийняття рішення загальними зборами при меншому кворумі. Забезпеченням їхніх майнових прав має стати: вдосконалення механізму реалізації акціонером права на незгоду шляхом викупу їх акцій; розробки механізму викупу акцій дрібних акціонерів у випадку формування великих пакетів акцій, внаслідок чого для міноритаріїв втрачається сенс тримання акцій; можливість вільного продажу своїх акцій на ринку [192].

С. Бурбело зазначає, що з позицій самозбереження досвідчений керівник повинен приділяти достатню увагу профілактиці корпоративних захоплень, інформації про які у наш час достатньо. Джерелами інформації про реальні масштаби явища є ділова преса, різні електронні ЗМІ, канали прямого обміну відомостями між власниками і директорами підприємств, об'єднань підприємців тощо. Однак багато власників бізнесу і їх топ-менеджери не уявляють собі суть і гостроту проблеми, а тому часто

виявляються не здатними дати серйозну відсіч агресорові [21]. Варто погодитися з такою думкою, оскільки досвідчений керівник повинен приділяти достатню увагу профілактиці корпоративних захоплень шляхом моніторингу ситуації, але незважаючи на це керівники є невідповідними та не забезпеченими потрібними засобами захисту під час «рейдерського» захоплення підприємства.

В умовах виникнення та розвитку підприємництва сучасна Україна знаходиться у пошуках власного балансу ринкового господарства, яке повинне розвиватися на основі саморегулювання і державного регулювання економіки; погодження інтересів окремих осіб, колективів та всього суспільства [125, с. 75]. І такий баланс якраз і має забезпечити інтереси як приватних акціонерів, так і акціонера - державу. На жаль, події березня 2015 року із «Укрнафтою» вказують, що такий баланс лише починає формуватися в Україні. На жаль, приватні інтереси окремих мажоритарних акціонерів часто стоять вище інтересів держави...

Отже, можна зробити висновок про те, що в Україні на законодавчому рівні в цілому прописано систему заходів протидії посяганням на майно АТ. Зокрема встановлено, що державний механізм захисту прав акціонерів від протиправних посягань має містити три складові: законодавчу, судову та організаційну. Проте без взаємодії усіх вказаних складових не можливо одержати позитивний результат у боротьбі із «рейдерами». Необхідно зазначити, що при «рейдерській» атаці на АТ акціонери можуть звернутись не лише до органів державної влади та суду, але також до громадських організацій. Проте кожен керівник АТ повинен запобігти «рейдерським» атакам шляхом створення надійної системи захисту інформації про підприємство, справної виплати акціонерам дивідендів, роботи з акціонерами, спрямованої на збереження довіри до керівництва, створення умов, що перешкоджають масовому скуповуванню акцій та моніторингу поточної ситуації. Також потрібно, щоб акціонери були зацікавлені у збереженні та нерозголошенні конфіденційної інформації та комерційної таємниці АТ. Зацікавлення повинне забезпечуватися мажоритарними акціонерами через своєчасне і повне виконання своїх зобов'язань із виплати дивідендів, інформування акціонерів про усі важливі події та результати діяльності АТ, максимального забезпечення прав міноритаріїв у реалізації прав міноритаріїв, зокрема і на придбання акцій під час додаткових емісій тощо.

### **2.3. Правовий режим майна акціонерних товариств та його захист від посягань**

Досліджуючи правовий режим майна, необхідним є з'ясування змісту поняття «правовий режим». Аналіз цього поняття, дає змогу виявити специфіку правового регулювання певного об'єкта чи виду діяльності, дозволяє судити про багатомірність, багатогранність та об'ємність права як інституційного утворення, а також розглядати його в динаміці та функціонуванні.

Характеристика поняття «правовий режим» наведена в роботах значної кількості українських та зарубіжних вчених з різних галузей права та інших наук. Незважаючи на те, що науковці досліджували поняття «правового режиму», їх твердження мають спірний характер і потребують подальших наукових досліджень.

Д.Н. Бахрах визначає правовий режим як комплекс суспільних відносин певного виду діяльності, закріплений юридичними нормами і забезпечений сукупністю юридично-організаційних засобів, що задається параметрами подвійного роду: по-перше, особливою спеціальною значимістю суспільних відносин, їх специфічними цілями і завданнями; по-друге, використанням особливих принципів, форм і методів діяльності, що відображаються в системі прав та обов'язків суб'єктів [8, с. 201]. Можна частково не погодитись із названим автором, оскільки визначення правового режиму як комплексу суспільних відносин виражає не самі відносини, а особливий порядок їх правового регулювання.

Загалом категорія «правовий режим майна» знаходиться у площині впливу господарсько-правового регулювання в межах підпорядкування правовому господарському порядку, тобто в межах методу господарського права. Метод господарського права характеризується спрямованістю на поєднання приватних і публічних інтересів, що виражається в поєднанні приватноправового і публічно-правового регулювання господарських відносин. Як зазначає В.К. Мамутов, наука господарського права відповідальна за розробку в цілому теорії правового регулювання господарської діяльності [102, с. 210]. У другій половині ХХ століття вченими-господарниками (В.В. Лаптев, В.С. Мартем'янов, І.Г. Побірченко, Г.В. Пронська, В.С. Щербина та іншими) було обґрунтовано використання в господарсько-правовому регулюванні різних методів (обов'язкових приписів, узгодження, рекомендацій) [98, с. 68; 248, с. 96-97]. Пізніше Г.Л. Знаменський позначив елемент, що забезпечує поєднання приватноправового та публічно-правового

регулювання – суспільний господарський порядок – і дав формулювання єдиного методу, який полягає в рівному підпорядкуванні всіх суб'єктів господарювання суспільному господарському порядку [73, с. 54; 105, с. 31]. В.В. Лаптев відзначав, що «положення про рівне підпорядкуванні всіх суб'єктів господарського права суспільному господарському порядку заслуговує на підтримку, однак воно може розглядатися як принцип (близький до принципу законності), але не метод регулювання господарських відносин» [31, с. 30]. У дослідженнях останнього періоду підкреслюється відмінність принципу законності та принципу верховенства права та пріоритет останнього [49, с. 2]. С.М. Грудницька пропонує формулювання єдиного методу господарського права як методу балансу інтересів, що дозволяє зняти сумніви, зберігаючи попередні напрацювання, і додатково відповідає на питання, як може бути забезпечено рівне підпорядкування суспільному господарському порядку – за допомогою такого поєднання приватноправового та публічно-правового регулювання, яке забезпечує баланс інтересів як приватних, так і публічних учасників економічних відносин [48, с. 75-77], [47, с. 129-130], [45 с. 393, 576].

В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, Н.В. Погорецька визначають правовий режим майна як установлений правовими засобами порядок і умови придбання (присвоєння) майна, здійснення суб'єктами права повноважень володіння, користування та розпорядження ним, реалізацію функцій управління майном, а також правову його охорону [32, с. 91].

Досліджуючи категорію «правовий режим» С.С. Алексєєв визначає її як порядок регулювання, що виражається в комплексі правових засобів, які характеризуються особливим поєднанням взаємодіючих між собою дозволів, заборон, зобов'язань, що створюють особливу спрямованість регулювання [115, с. 185]. Варто погодитись з М.І. Матузовим та А.В. Мальком, які визначають що правовий режим – це зовсім не результат, а система умов та методик здійснення правового регулювання, визначений порядок дії права, необхідний для досягнення відповідних цілей [106, с. 20].

У Юридичній енциклопедії правовий режим визначено як особливий правовий порядок, встановлений для певних сфер суспільних відносин чи суспільства в цілому (прикордонний режим, митний режим, режим у місцях позбавлення волі, правовий режим земель і майна, режим законності тощо) [249, с. 44]. З авторами, які надавали це визначення можна погодитись, проте таке визначення поняття є досить широким та в ньому надано загальну характеристику поняттю «правовий режим».

Загальними ознаками правового режиму вважається наявність відповідних обмежень, заборон або пільг. Правовий режим виражає нерозривний зв'язок правової форми і змісту регульованих правом відносин, характеризується у цьому зв'язку моментом стабільності [249, с. 44].

Р.Н. Галієва головними елементами структури правового режиму називає: об'єкт, суб'єкти правовідносин, для яких встановлено правовий режим, зміст їх прав, обов'язків, інтересів і способи їх здійснення [33, с. 28]. Об'єкт, на який поширюється правовий режим, накладає на нього певні характерні тільки йому особливості.

О.М. Пащенко та В.С. Щербина визначають правовий режим майна як встановлені правовими нормами структура майна, порядок його придбання (формування), використання, й вибуття, а також звернення на нього стягнень кредиторів [118, с. 317; 245, с. 123].

В юридичній науці виділяють загальні ознаки, що притаманні будь-якому виду правового режиму: правовий режим встановлюється законодавством та забезпечується державою; є особливим порядком правового регулювання; забезпечує правопорядок (належне функціонування) у певній сфері правовідносин; забезпечує певний рівень сприяння або несприяння для задоволення інтересів суб'єктів відповідних відносин, та суспільства в цілому [242, с. 692]. Правовий режим може стосуватися різних суб'єктів, об'єктів і відносин у сфері господарювання.

Відповідно до наведених ознак можна визначити правовий режим як особливий порядок правового регулювання, що встановлюється та забезпечується державою, має на меті забезпечити правопорядок у певній сфері правовідносин, певний рівень сприяння або несприяння для задоволення інтересів суб'єктів цих відносин та суспільства в цілому.

На основі проведеного аналізу думок вчених та довідкової літератури можна надати узагальнене власне семантичне визначення поняття правового режиму майна суб'єктів господарювання (на прикладі АТ): це встановлені правовими нормами порядок і умови придбання (формування) майна, здійснення суб'єктами права повноважень володіння, користування та розпорядження ним, реалізація функцій управління майном, порядок звернення на нього стягнення кредиторів та здійснення заходів щодо захисту.

С.Н. Грудницька зазначає, що господарсько-правова наука заповнила визначення сутності підприємства його характеристикою як самостійного суб'єкта господарювання, який володіє правами юридичної особи [46, с.57].

Правовий режим майна суб'єктів господарювання встановлюється ГК України та іншими законами. Зокрема до складу майна входять основні фонди, оборотні засоби, кошти, товари, цінні папери тощо. У статті 139 ГК України надано його визначення, наведене у роботі раніше [43]. У ЦК України, зокрема у статті 190 містяться положення, які визначають майно як окрему річ, сукупність речей, а також майнові права і обов'язки, однак для визнання цих об'єктів речами в розумінні ГК України необхідно, щоб вони відповідали ознакам, зазначеним в частині 1 статті 139 ГК України, а саме: мали вартісне визначення; вироблялися чи використовувалися у діяльності суб'єктів господарювання; відображалися в балансі цих суб'єктів або враховувалися в інших встановлених законом формах обліку майна цих суб'єктів [232].

Відповідно до статті 86 ГК України, вкладками учасників та засновників господарського товариства можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, цінні папери, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, будинками, спорудами, а також інші майнові права (включаючи майнові права на об'єкти інтелектуальної власності), кошти, в тому числі в іноземній валюті [43].

Відповідно до статті 11 ЗУ «Про АТ», оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування АТ, може здійснюватися грошовими коштами, цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є засновник, та векселів), майном і майновими правами, нематеріальними активами, що мають грошову оцінку [135].

Відповідно до статті 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності», корпоративні права держави не можуть передаватися господарським товариствам для формування їх статутних капіталів, крім передачі до статутних капіталів державних АТ та державних холдингових компаній [170].

Нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований [126]. Матеріальне майно і немонетарні активи з тривалим строком експлуатації складають майнову основу господарювання АТ. Найчастіше саме основні засоби і право на нематеріальні активи стають об'єктом посягання.

В.В. Резнікова роз'яснює, що нематеріальними активами можуть бути: ділова репутація, ділові зв'язки, трудова участь, об'єкти, інтелектуальної власності та інші [176, с. 128].

Залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, у т.ч. і АТ, майнові цінності можуть належати до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів.

Відповідно до пункту 14.1.138. статті 14 Податкового кодексу України, основні засоби – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [123]. Згідно з частиною 3 статті 139 ГК України, до основних фондів виробничого і невиробничого призначення відносять будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів [43].

Оборотні активи – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу (пункт 3 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності») [157].

Відповідно до статті 139 ГК України, до майна суб'єктів господарювання також належать кошти – гроші у національній та іноземній валюті; товари – вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги; цінні папери, що є особливим видом майна суб'єктів господарювання.

Стаття 140 ГК України називає основні джерела формування майна суб'єктів господарювання, зокрема, грошові та матеріальні внески засновників; доходи від реалізації продукції (робіт, послуг); доходи від цінних паперів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; надходження від продажу (здачі в оренду) майнових об'єктів (комплексів) тощо. Грошові та матеріальні внески засновників є джерелом формування статутного капіталу господарських товариств (стаття 86 ГК України) на стадії заснування цих суб'єктів [244, с. 171-172].

Капітальні вкладення поділяють на державні і недержавні. Державні – це інвестиції, які надають із державного бюджету, державних підприємств та місцевого бюджету для відновлення основних фондів. Недержавні – це інвестиції, які надають інвестори із недержавними формами власності.

Кредити банків та інших кредиторів – це кошти та матеріальні цінності, які надаються у користування АТ на визначений строк та під процент.

Безоплатні та благодійні внески, пожертвування організацій та громадян складають незначне за розміром джерело формування майна суб'єктів господарювання [74, с. 162-163].

На нашу думку, у випадку виконання певним АТ загальнодержавних завдань можна з боку держави стимулювати різними способами приватних осіб та недержавні організації для вкладання коштів у діяльність АТ, шляхом встановлення зменшеної ставки податку або ж надавати певні дотації акціонерам пропорційно їх внеску у діяльність таких АТ. Можливо, необхідно встановити та розробити програму співфінансування АТ приватними особами, недержавними організаціями та виділення коштів на фінансування з державного бюджету.

Співфінансування діяльності АТ та вкладення коштів у статутний капітал державою, приватними особами та недержавними організаціями є необхідним. Пропорційно зростанню розміру статутного капіталу зменшується кількість потенційних «рейдерів», адже встановити контроль над АТ із багатомільйонним статутним капіталом дрібному «рейдеру» буде практично неможливо.

«Рейдери» переважно посягають на середні та малі підприємства, які не мають тих можливостей для захисту від недружніх поглинань, що існують у великих фінансово-промислових групах та великих холдингових компаніях. Це призводить до зниження продуктивності підприємств та погіршення інвестиційного клімату в Україні [211, с. 117].

Відповідно до частини 1 статті 133 ГК України, основою правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якій базується їх господарська діяльність є право власності, а також речові права осіб, які не є власниками, – право господарського відання, право оперативного управління і право оперативного використання майна.

Право оперативного використання майна у 2005 році виключили із ГК України. Було виключено можливість, зазначену у частині 1, 3 статті 133 ГК України, у відокремлених підрозділів (без статусу юридичної особи) здійснювати свою діяльність на праві оперативного використання майна. Також виключили статтю 138 під назвою «Право оперативного використання майна», на підставі якої була встановлена можливість відокремленому підрозділу використовувати надане йому майно на праві оперативного використання майна. На нашу думку, це невірно, оскільки вказані норми значно спрощували процедуру використання майна відокремленими підрозділами. Зокрема, вказані підрозділи могли

здійснювати свою діяльність на праві оперативного використання майна (без статусу юридичної особи).

Відповідно до статті 134 ГК України, право власності є основним речовим правом у сфері господарювання, зміст якого складають повноваження (права) власника щодо володіння, користування і розпорядження належним йому майном при здійсненні господарської діяльності [43].

Однією із форм правового режиму майна є право господарського відання, на основі якого АТ як суб'єкт підприємництва володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником, з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника. Власник майна, закріпленого за суб'єктом господарювання, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна самостійно або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства.

О.М. Вінник вказує, що право господарського відання порівняно з правом власності є більш обмеженим і передбачає можливість володіння, користування і розпорядження закріпленим на цьому правовому титулі майном на розсуд суб'єкта цього права (підприємства), але в межах закону і затвердженого власником майна статуту підприємства. Суб'єкт права господарського відання за своїми зобов'язаннями відповідає усім майном, що закріплене за ним на цьому правовому режимі, і може бути суб'єктом банкрутства. На такому правовому титулі майно закріплюється за: державними (частина 3 статті 73, стаття 74 ГК України) та комунальними (частина 3 статті 78 ГК України) унітарними підприємствами, що діють з метою отримання прибутку; унітарними комерційними підприємствами, що створюються господарськими товариствами, кооперативами, громадськими та релігійними організаціями, громадянами [29, с. 154]. І саме на основі права власності або господарського відання може здійснюватися підприємницька господарська діяльність АТ. Відповідно, право оперативного управління не має відношення до АТ.

Статус юридичної особи, яким наділене АТ, дозволяє йому не лише закріпити за собою майно засобами бухгалтерського обліку і тим самим відокремити його від майна інших суб'єктів господарювання, власника тощо, але і нести відповідальність за своїми зобов'язаннями закріпленим за ним майном, звертатися до суду за захистом порушених майнових прав, в тому числі і в тому випадку, коли таке порушення мало місце з боку власника.

В.С. Щербина визначає право господарського відання як право юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку господарську діяльність, тобто є суб'єктами підприємництва, похідне від права власності, з обмеженням повноваження розпорядження окремими видами майна згодою власника [244, с.167]. З цим автором варто погодитись, проте дане визначення було надане у загальному вигляді, тоді як нас будуть цікавити особливості господарювання АТ.

Господарська діяльність також може здійснюватися на основі інших речових прав (права володіння, права користування).

Питання щодо користування майном в АТ, зокрема щодо укладення договору іпотеки, оренди та сервітуту регулюються ЦК України. Варто зазначити, що при передачі майна за договором іпотеки, оренди та укладення сервітуту на законних підставах, рівно як укладання договору лізингу чи концесії ускладнить захоплення майна АТ.

Стаття 55 ГК України визначає, що однією з ознак суб'єкта господарювання є наявність відокремленого майна. Відокремлені підрозділи господарських організацій не є власниками майна, яке було передано їм господарськими організаціями. До цього майна застосовується право господарського відання (стаття 136 ГК України), право оперативного управління (стаття 137 ГК України). Майно також може бути передано відокремленим підрозділам в оренду або лізинг (статті 283-292 ГК України). Відповідно до статті 283 ГК України у користування за договором оренди передається індивідуально визначене майно виробничо-технічного призначення (або цілісний майновий комплекс), що не втрачає у процесі використання своєї споживчої якості (неспоживна річ). Об'єктом оренди можуть бути: державні та комунальні підприємства або їх структурні підрозділи як цілісні майнові комплекси, тобто господарські об'єкти із завершеним циклом виробництва продукції (робіт, послуг), відокремленою земельною ділянкою, на якій розміщений об'єкт, та автономними інженерними комунікаціями і системою енергопостачання; нерухоме майно (будівлі, споруди, приміщення) та інше окреме індивідуально визначене майно виробничо-технічного призначення, що належить суб'єктам господарювання. Згідно з Законом України «Про оренду державного та комунального майна», об'єктами оренди може бути також майно, що не увійшло до статутних капіталів господарських товариств, створених у процесі приватизації (корпоратизації).

Майно також може бути передано від АТ до його відокремлених підрозділів у лізинг. Завдяки передачі у лізинг майна АТ може захищатися від «рейдерів», які не будуть мати правових підстав для

захоплення. Проте у випадку, якщо лізингодавець - «рейдер», то може навпаки – об'єкт лізингу виступатиме приводом до захоплення іншого майна або встановлення контролю над структурними підрозділами та самим АТ. За формою здійснення лізинг може бути зворотним, пайовим, міжнародним тощо. При останньому майно чи платежі перетинають державні кордони [244, с. 167]. Через застосування різних видів лізингу АТ може захищатися від «рейдерських» нападів. Так, якщо АТ передасть майно за договором пайового та міжнародного лізингу, то «рейдерам» буде складніше скоїти посягання на нього та порушити законні права власників майна. Так само, у випадку взяття майна АТ у комерційну концесію на законних підставах також ускладнить здійснення «рейдерського» нападу.

В Україні діє наступна класифікація форм власності: приватна власність, державна корпоративна власність, державна власність, комунальна власність та комунальна корпоративна власність.

Державну корпоративну власність та комунальну корпоративну власність визначають щодо майна суб'єктів, у статутному капіталі яких частка державної чи комунальної власності перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує відповідним органам державного управління або місцевого самоврядування право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

Порушники посягають на майно, часто не звертаючи уваги на його форму власності. Це відбувається через слабкість і корупційність, що існує на різних рівнях виконавчої і судової влади. «Рейдерство» є складним і комплексним явищем і в більшій мірі спрямоване на протиправне захоплення акцій АТ. «Рейдерство» постійно набуває нових форм. При здійсненні «рейдерських» операцій «загарбники» використовують різноманітні інструменти. У зв'язку із постійним вдосконаленням способів захоплення майна АТ, важко розробити єдину систему захисту. Тому одним із дієвих засобів захисту є застосування різних заходів, особливо щоб унеможливити «рейдерську» атаку на АТ до того, як АТ буде завдано збитків внаслідок посягання.

Науковці розрізняють способи здійснення «рейдерських» операцій за двома основними формами: умовно законною й умовно протизаконною. Другі пов'язані зі скоєнням злочинів і в загальних рисах розглядалися у роботі. Тому більше уваги слід приділити розгляду умовно законних форм та способам боротьби із ними:

1. Захоплення АТ через акціонерний капітал. При цьому основним завданням для «рейдерів» є – консолідація як мінімум контрольного пакету акцій. Для скуповування акцій використовують такі методи:

створення конфлікту між акціонерами; витіснення дрібних акціонерів; блокування пакету акцій; внесення змін до статуту, які необхідні для «рейдерів»; маніпуляції з реєстром акціонерів; «заміна» номінальних акціонерів і органів управління. Захоплення через акціонерний капітал свідчить про те, що він сильно розпорошений або недостатньо контролюється. «Рейдери» скуповують акції у міноритарних акціонерів (приблизно 10-15 % акцій). Відповідно до пункту 4 частини 1 статті 47 ЗУ «Про АТ» [135], позачергові загальні збори АТ скликаються наглядовою радою: на вимогу акціонерів, які на день подання вимоги сукупно є власниками 10 % і більше простих акцій товариства. На загальних зборах вирішують питання про зміну керівництва АТ. Як зазначалося, «рейдери» переважно скуповують акції у міноритарних акціонерів, пропонують їм ціну, вищу за номінальну. Незважаючи на те, що ціна є меншою від реальної ціни, акціонери продають свої акції. Це спричиняє недовіра до керівництва, неможливість у повному обсязі реалізувати немайнові права (права участі в управлінні) та майнові права (право викупу їх акцій).

О.А. Беліков зазначає, що «рейдер» не зможе атакувати АТ, перекуповуючи акції в міноритарних акціонерів, якщо його власники консолідували 80-100 % акцій. Наявність корпоративного спору – це все, що потрібно вмілому рейдеру для втілення своїх планів захоплення [15, с. 105].

І.Г. Андрущенко вказує, що з метою запобігання здійсненню недружнього поглинання та злиття підприємств, засновникам необхідно створити умови, що перешкоджають масовому скуповуванню акцій. Основні заходи повинні бути сконцентровані на скуповуванні часток, що належать міноритарним акціонерам та трудовому колективу. При цьому варто здійснити заходи, що спрямовані на підвищення вартості акцій, а також налагодити систему роботи з АТ [6, с. 99]. Варто погодитись із названим науковцем, оскільки якщо власник контрольного пакету акцій АТ викупить у міноритарних акціонерів їх акції, «рейдери» не зможуть захопити АТ через акціонерний капітал, тому, що більша частина акцій буде належати власнику.

І.Ю. Копелєв зазначає, що якщо акціонери та керівники підприємства своєчасно дізналися про скуповування «рейдерами» акцій, вони можуть терміново провести контрскуповування акцій, здійснити додаткову емісію акцій і в такий спосіб суттєво зменшити «рейдерський» пакет або передати нерухомість у власність дочірнім підприємствам [84, с. 312]. Варто в цілому підтримати висловлену думку, оскільки усі ці способи запобігання «рейдерству» є необхідними для АТ при недопущенні «рейдерської» атаки. На нашу думку, необхідно реалізувати

акціонерам право участі в управлінні, зокрема щоб акціонери змогли безперешкодно брати участь у загальних зборах та були залучені до управління товариством. При одержанні інформації про проведення купівлі акцій «рейдером» у міноритарних акціонерів, власнику необхідно консолідували 80 % і більше акцій. Це необхідно для унеможливлення проведення захоплення АТ через акціонерний капітал.

О.В. Гарагонич зазначає, що відповідно до ЗУ «Про ГТ», питання обрання та припинення повноважень виконавчого органу належали до виключної компетенції загальних зборів акціонерів. Тому важлива увага раніше «рейдерами» приділялася консолідації контрольного пакету акцій. Відповідно до пункту 8 частини 2 статті 52 ЗУ «Про АТ», питання обрання та припинення повноважень голови і членів виконавчого органу законодавцем було віднесено до виключної компетенції наглядової ради АТ. Тому питання формування «рейдерами» паралельного виконавчого органу АТ стало можливим вирішити шляхом підробки рішення наглядової ради АТ [35, с. 306-307]. Цією нормою «рейдери» успішно скористались при захопленні у 2013 році одного з найбільш рентабельних в Житомирській області АТ (Коростенського щебзаводу) [175].

2. Встановлення контролю над АТ через наявну кредиторську заборгованість. Основним завданням для «рейдерів» є скуповування боргів АТ і використання механізму їх об'єднання та пред'явлення усіх боргів у сукупності. Для цього використовують викуп кредиторської заборгованості; створення заборгованості перед податковими органами; штучне створення кредиторської заборгованості; використання схем застави для отримання контролю над активами. Борги АТ скуповують у дрібних кредиторів за низькими цінами, їх об'єднують та пред'являють у сукупності. У випадку, якщо АТ не зможе погасити усі борги, виникають підстави для початку процедури банкрутства або досудової санації. При вказаних процедурах АТ не підконтрольне власнику, а лише арбітражному керуючому (зокрема, керуючому санацією). Останнього «рейдери» можуть підкупити.

О.А. Беліков вказує, що «рейдер» не може здійснити захоплення об'єкта, якщо його корпоративна історія бездоганна, і немає ані найменших причин для судових позовів. Варто погодитись із юристом, оскільки якщо в АТ буде бездоганна корпоративна історія, то у такому випадку «рейдери» не будуть мати підстав для здійснення захоплення [15, с. 105].

І.Г. Андрущенко вказує, що з метою запобігання здійсненню недружнього поглинання та злиття підприємств, засновникам необхідно впровадити систему контролю за кредиторською заборгованістю. На

підприємстві повинна бути створена ефективна система контролю за кредиторською заборгованістю [6, с. 98]. Варто погодитися із науковцем та ввести на підприємстві ефективну систему контролю за кредиторською заборгованістю, яка унебезпечить власника контрольного пакету акцій від протиправних захоплень АТ через наявну кредиторську заборгованість. На нашу думку, необхідно мати усі документи, які можуть спростувати інформацію про неіснуючі борги АТ, або борги, які АТ уже погасило. Також, необхідно мати у резерві кошти, для виплати боргів, які можуть пред'явити «рейдери». Якщо ж у АТ немає коштів для погашення кредитів, то необхідно з банком проводити перемови та у письмовому вигляді закріпити угоду про реструктуризацію заборгованості. Варто звернути увагу на те, щоб керівництво АТ слідкувало за тим, чи немає у суді справ, стороною у яких виступає АТ та чи не ведеться розгляд справи без участі АТ.

3. Оголошення АТ банкрутом з привласненням його активів. При цьому основним завданням для «рейдерів» є – довести наявність простроченої заборгованості. «Рейдери» ініціюють процедуру банкрутства АТ. Для цього використовують такі методи: короткотермінове банкрутство; довготермінове банкрутство; вилучення активів; додаткова емісія; інші дії, у т.ч. використання силових прийомів. С.В. Рахуба зазначає, що поширеною схемою використання міноритарного пакета для проведення додаткової емісії є: блокування судом участі у зборах акціонерів власника пакету 50 % + 1 акція (і більше); прийняття зборами без участі власника контрольного пакету рішення про заміну менеджменту; ухвалення рішення про додаткову емісію, що розмиває контрольний пакет [174, с. 63]. На нашу думку, щоб уникнути оголошення «рейдерами» АТ банкрутом з привласненням його активів необхідно мати у резерві кошти для виплати кредиту. Якщо вказаних коштів у резерві немає, то необхідно проводити перемови з банком про укладення угоди про реструктуризацію заборгованості або ж відтермінування виплати коштів за заборгованістю. Також, варто брати кошти у кредит в установах, з якими є певні зв'язки, які зможуть на будь-який строк відтермінувати виплату по заборгованості.

4. Захоплення АТ шляхом визнання приватизації майна АТ недійсною (реприватизації). Для цього використовують такі методи: визнання недійсними результатів тендеру з продажу державного пакету акцій; недостатньо висока ціна продажу; невиконання покупцем взятих на себе інвестиційних зобов'язань; порушення чинного податкового законодавства. «Рейдери» звертають увагу на можливі порушення, які могли виникнути під час придбання об'єкта (порушення протягом

процедури приватизації). У державних органах (реєстраційній службі, земельного кадастру, відповідних відділах адміністрацій) різними способами отримуються копії правовстановлюючих і реєстраційних документів, які аналізуються «рейдерами». Зокрема, визнавши недійсними рішення органу місцевого самоврядування про передачу у власність АТ земельної ділянки і розірвавши договір купівлі-продажу, «рейдер» може претендувати на отримання цієї ділянки на підставі нового рішення і викупити її за новим договором купівлі-продажу, домовившись заздалегідь із чиновниками [185, с. 29]. «Рейдери» спочатку подають позовні заяви на АТ до суду з будь-яких причин, починаючи з екологічної ситуації і закінчуючи незаконним звільненням працівників. Вони організовують перевірки: прокуратурою, Міністерством з питань надзвичайних ситуацій, санітарно-епідеміологічною службою тощо. Після цього, маючи у власності невеликий пакет акцій, подається позов до суду про оспорювання підсумків приватизації та визнання її недійсною. В результаті приватизацію скасовують, а контрольний пакет переходить до іншого власника [5, с. 151].

З 1 січня 2016 року набули чинності зміни до Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, а саме було спрощено процедуру, зменшено перелік документів, необхідних для подання реєстратору, та запроваджено оформлення документів на об'єкти нерухомості в електронному вигляді. Варто у цілому підтримати зміни щодо зменшення бюрократичних процедур при здійсненні реєстрації нерухомого майна, проте вони можуть бути використані різного роду зловмисниками. У зв'язку із недостатньою законодавчою базою щодо захисту суб'єктів господарювання від посягань на їх майно, можуть виникнути «рейдерські» захоплення об'єктів нерухомості.

26 листопада 2015 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» від 26 листопада 2015 року № 834–VIII та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [145]. 25 грудня 2015 року КМУ прийняв постанову № 1127 «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [152]. Вказаною постановою були затверджені наступні нормативні акти: Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень; Порядок надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно; Порядок доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. На підставі внесених змін до

законодавства одним із основних нововведень стало переведення документів про право власності на нерухомість в електронну форму.

Відповідно до частини 3 Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень рішення державного реєстратора може бути надано у паперовій формі шляхом його друку без використання спеціальних бланків, проставлення підпису та печатки державного реєстратора [152]. На нашу думку, у випадку незаконного внесення змін до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно виникнуть складнощі при доказуванні у судовому порядку та захисті права власності суб'єктів господарювання на об'єкти нерухомості.

Відповідно до частини 2 статті 12 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» відомості, що містяться у Державному реєстрі прав, мають відповідати даним реєстраційної справи у паперовій формі, що містить документовані записи щодо прав на нерухоме майно та їх обтяжень. У разі їх невідповідності пріоритет мають дані реєстраційної справи у паперовій формі [151]. Отже, у випадку виникнення у суб'єктів господарювання суперечок щодо відомостей у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, пріоритет надається письмовим документам реєстраційної справи, але не витягу з електронного реєстру. На нашу думку, це може у майбутньому ускладнити процедуру захисту прав суб'єктів господарювання на їх майно.

Варто зазначити, що зміни у законодавстві про переведення документів на право власності на нерухомість безумовно є позитивним кроком. Але необхідно пам'ятати і те, що із запровадженням нововведень у процедуру реєстрації нерухомості необхідно одразу вносити зміни до Цивільного процесуального кодексу України [233] та Господарського процесуального кодексу України [44] щодо доказової бази, яку слід використовувати при вирішенні спору за участі суб'єкта господарювання. У Кримінальний кодекс України [89] необхідно вносити зміни щодо підвищення міри відповідальності за вчинення дій із протиправного проникнення у Державний реєстр речових прав на нерухоме майно заявником, зацікавленою особою та реєстратором і внесення незаконних змін до нього.

Незважаючи на те, що зміни у законодавстві про переведення документів на право власності на майно в електронну форму є позитивними, проте наша держава ще неналежним чином підготовлена до запровадження вказаних змін, оскільки не містить достатньо розробленої законодавчої бази для захисту від посягань на майно суб'єктів господарювання. Необхідно також враховувати, що «рейдери» тісно

«співпрацюють» із професіоналами у комп'ютерній сфері – так званими «хакерами». У зв'язку з тим, що єдиний державний реєстр недостатньо захищений, – спеціалістами у комп'ютерній сфері можуть бути внесені до нього незаконні зміни. При цьому у суб'єктів господарювання не буде оригіналів документів на нерухоме майно. Таким чином, це значно ускладнює систему захисту суб'єктів господарювання від посягань «рейдерів» на їх майно. А отже, питання спрощення процедури державної реєстрації речових прав на нерухоме майно потребує значної уваги до себе [224, с. 157-158].

І.Г. Андрущенко вказує, що з метою запобігання здійсненню недружнього поглинання та злиття підприємств засновникам необхідно вивчити історію створення та діяльності підприємства, зокрема історію його приватизації, рішень зборів акціонерів зі стратегічних питань, аналіз законності додаткової емісії акцій, законності прав власності на основні засоби [6, с. 99]. Варто погодитись із названим вченим, оскільки провівши аналіз історії створення та діяльності підприємства, власник зможе визначити необхідні шляхи для захисту АТ. На нашу думку, щоб уникнути захоплення АТ шляхом визнання приватизації майна АТ недійсною, необхідно провести аналіз проведення приватизації майна АТ, зокрема чітко дотримання усіх процедур, здійснення приватизації без порушень законодавства. При проведенні вказаного аналізу АТ буде знати усі допущені порушення та зможе їх усунути або виправити [215, с. 56].

5. Протиправне захоплення акцій АТ шляхом реєстрації авторських прав на нематеріальні активи: використовується до високотехнологічних АТ, коли метою захоплення є заволодіння правами на інтелектуальну власність АТ: торговою маркою, логотипом, промисловими зразками, технологією виробництва тощо. Для цього використовують такі методи: створення штучної кредиторської заборгованості або повністю блокування діяльності АТ; висування вимог з виплати особам, які стали законними власниками контрольного пакету акцій АТ, роялті (плати за використання продуктів інтелектуальної власності). Отже, до цього методу поглинання «рейдери» звертаються в декількох випадках: по-перше, цю технологію можна застосовувати, якщо необхідно створити штучну кредиторську заборгованість або повністю блокувати діяльність АТ. Реєструються права на нематеріальні активи, потім на компанію, що використовує їх, подається позов з вимогою припинити незаконне використання нематеріальних активів або відшкодувати завданий збиток у зв'язку з незаконним використанням нематеріальних активів, або викупити авторські права на ці активи. Подальші дії нічим не

відрізняються від схем, вживаних під час захоплення з використанням кредиторської заборгованості. І, по-друге, якщо «рейдери» вирішили не знищувати АТ, тоді до суду подається позов з вимогою виплачувати «законним» власникам нематеріальних активів роялті. Зазвичай «рейдери» аналізують фінансові потоки компанії і лише після цього визначають розмір роялті. АТ необхідно буде у такому випадку сплатити весь прибуток. У загальному випадку розмір роялті безпосереднім чином пов'язаний із розміром економічного ефекту від його використання [5, с. 152-153]. На нашу думку, для уникнення захоплення АТ шляхом реєстрації авторських прав на нематеріальні активи необхідно належним чином захищати комерційну таємницю АТ та створити надійний захист для збереження статутних документів, печатки та ін.

На нашу думку, на підприємстві необхідно зберігати копію статуту, а оригінал статуту в іншому місці (наприклад, у банківській скриньці або в адвоката) для унеможливлення проникнення сторонніх осіб на підприємство та заволодіння статутом. Доступ до печатки повинні мати обмежена кількість осіб для забезпечення належного захисту АТ.

6. Інформаційний чи корпоративний терор: від мітингів біля стін підприємства проти керівництва до інформаційної кампанії у пресі, або захоплення АТ шляхом корпоративного шантажу – «грінмейлерства». Даний спосіб передбачає, що «рейдер» купує на відкритому ринку невеликий пакет акцій АТ, після цього так звані «нові» акціонери починають публічно критикувати менеджмент організації. Також, висловлюються і реальні погрози – наприклад, обіцянки консолідувати пакети акцій і змінити керівництво чи заблокувати стратегічні кроки даного АТ. Метою шантажу є або перерозподіл функцій з управління, або продаж акцій за більш вигідною ціною. С.В. Рахуба зазначає, що «рейдери» при захопленні використовують ЗМІ для обвинувачень власників контрольного пакету акцій і менеджменту АТ, депутатські запити на підставі публікацій [174, с. 63]. О.В. Гарагонич вказує, що на замовлення рейдерів у центральній та місцевій пресі, а також в Інтернеті інтенсивно друкуються замовні статті та матеріали, які зводять наклеп на посадових осіб АТ та ключових його акціонерів. У таких публікаціях критикуються методи управління, змальовуються песимістичні прогнози щодо майбутнього товариства, громадськість інформується про порушення, з якими ключові акціонери придбали належні їм акції, тощо [37, с. 26]. Через це на фондовому ринку може поширитися паніка, наслідком якої стане падіння курсу акцій, що, у свою чергу, може потягнути погіршення основних фінансово-економічних показників діяльності АТ, хоча питання про захоплення контрольного пакету акцій

не ставиться. І.В. Спасибо-Фатєєва визначає грінмейл як корпоративний шантаж, що використовується міноритарним акціонером з метою продажу своїх акцій мажоритарному акціонерові за значно вищими цінами [193, с. 46]. На нашу думку, при висвітленні негативної інформації у ЗМІ про мажоритарного акціонера та поширення неправдивих відомостей про стан фінансових справ у АТ, міноритарні акціонери почнуть шукати осіб, зацікавлених у купівлі акцій та продавати свої акції. Відповідно, «рейдери» будуть зацікавлені у купівлі вказаних акцій у міноритарних акціонерів з подальшим продажем (через певний час) за завищеними цінами мажоритарному акціонерові.

І.Ю. Копелев зазначає, що сутність корпоративного шантажу полягає у наступному: «рейдери», викупивши 10 % пакет акцій підприємства, пред'являють вимогу щодо проведення позачергових зборів акціонерів [84, с. 308]. На нашу думку, для запобігання захоплення АТ шляхом корпоративного шантажу необхідно не порушувати прав акціонерів, відповідно, щоб вони не були зацікавлені у продажі своїх акцій «рейдерам», які їх скуповують.

7. Силове захоплення. Для здійснення силового захоплення потрібно декілька десятків фізично розвинених громадян і сфальсифіковане судове рішення. Силовий перерозподіл майна (зокрема, державної форми власності) може здійснюватися за допомогою державної виконавчої служби, спеціальних підрозділів правоохоронних органів або приватних охоронних структур. Таким чином «рейдери», заволодівши основними документами та реквізитами фірми внаслідок силового захоплення, встановлюють контроль над цим АТ. С.В. Рахуба вказує, що захоплення забезпечується не стільки безпосередньо фізичними заходами силового характеру, скільки відповідними технічними, юридичними й політичними заходами [174, с. 63]. На нашу думку, для збереження майна АТ при «рейдерському» нападі необхідно викликати ОВС, залучитись підтримкою АСПУ, приватних охоронних структур та ЗМІ.

Названим способом здійснення «рейдерських» операцій успішно скористались «рейдери» при захопленні у 2014 році всесвітньо відомої компанії Nemiroff у місті Немирів Вінницької області [231].

На нашу думку, при силовому захопленні АТ необхідно заручитись підтримкою охоронних структур для протидії незаконним посяганням на майно та викликати представників ЗМІ для висвітлення «рейдерської» атаки у друкованих виданнях та телевізійних передачах. Також, необхідно провести роз'яснювальну роботу із міноритарними акціонерами, щоб протидіяти «рейдерам» щодо незаконного викупу акцій.

8. Шахрайство – розкрадання чужого майна або придбання права на чуже майно шляхом обману або зловживання довірою (стаття 190 КК України [89]). Воно може здійснюватися шляхом обману реєструючих органів, повторного придбання раніше викуплених компанією акцій, протиправних дій, вчинених із реєстром акціонерів АТ. Також «рейдери» можуть здійснювати: підкуп менеджменту та виведення з підприємства цінних кадрів; шантаж власників або менеджменту інформацією, одержаною шляхом проведення перевірок АТ правоохоронними органами, аудиту, замовленого «рейдером» через міноритарного акціонера; застосування насильства чи погроз до власників контрольного пакету акцій або керівників АТ чи їх близьких [116, с. 37]. На нашу думку, в АТ необхідно постійно проводити роз'яснювальну роботу із акціонерами, з метою запобігання продажу ними акцій, оскільки «рейдери» проводять купівлю акцій за заниженими цінами та для захоплення АТ. Зрозуміло, що акціонери все одно можуть діяти на власний розсуд, проте спробувати їх переконати необхідно.

9. Встановлення контролю над менеджментом або захоплення АТ шляхом створення конфліктних ситуацій між акціонерами або між менеджерами і власниками контрольного пакету акцій АТ. Дана форма реалізується шляхом підкупу, шантажу або погроз керівництву АТ. Для вказаного способу використовують такі методи: створення конфліктних ситуацій для встановлення контролю над активами. Однією зі слабких ланок підприємства, яким зацікавились «рейдери», може бути також наймане керівництво. Наділений значними повноваженнями директор може сприяти швидкому виведенню майна з підприємства на підконтрольні «рейдеру» структури. Відповідно, у власника залишаться лише акції. Менеджмент легко може спровокувати фінансові проблеми у АТ, наприклад, санкціонувавши купівлю сировини за завищеними цінами або взявши кредит під нереальні відсотки. Переконати керівництво працювати не на користь АТ можна різними способами: підкупом, шантажем, погрозами [5, с.154]. На нашу думку, для забезпечення інтересів АТ та унеможливлення виникнення ситуацій з підкупом акціонерів необхідно: справно сплачувати дивіденди акціонерам; вчасно виплачувати заробітну плату менеджменту АТ; не надавати широких повноважень найманому директорові, а залишити за основним власником майна підприємства повноваження щодо затвердження та ухвалення рішень, які стосуються майна АТ.

І.В. Спасибо-Фатєєва вказує, що досить ефективним для рейдера є використання підкупу менеджерів, які володіють інформацією, мають доступ до документації, користуються повагою власників пакетів акцій,

мають достатній досвід як у корпоративному управлінні, так і в комерційній діяльності [193, с. 46]. На нашу думку, для запобігання цьому власнику необхідно ефективно контролювати оперативну діяльність АТ. Внаслідок ведення ефективного контролю в АТ «рейдери» не зможуть провести протиправне встановлення контролю над менеджментом або захоплення АТ, шляхом створення конфліктних ситуацій між акціонерами чи менеджерами і власниками контрольного пакету акцій АТ.

10. Навмисне або фіктивне банкрутство. Основними ознаками вказаного способу є порушення законодавства про банкрутство, штучне створення податкової або кредиторської заборгованості.

11. Корупція. На думку А.В. Смітюха, жодна «рейдерська» схема не може бути реалізована без задіяння корупційних важелів, оскільки легалізація незаконного за своєю суттю загарбання через ухвали і рішення судів та інших органів, залучення правоохоронних органів для подолання опору акціонерів або власників вимагає особливої мотивації, яку забезпечує саме корупція [188, с. 8]. Корупція в судах, державних, правоохоронних та контролюючих органах є не тільки ознакою сучасних «рейдерських» захоплень, а й потужним підґрунтям та сприятливим середовищем для вчинення «рейдерських» захоплень. Корупція є невід'ємним елементом недружніх поглинань [234, с. 100]. О.В. Гарагонич також зазначає, що в останні роки разом із «рейдерами» діють державні службовці, місцеві чиновники, представники правоохоронних органів та правосуддя [35, с. 302]. О. Литвак вказує, що жодна «рейдерська» атака не закінчиться успішно, якщо вона не супроводжується прикриттям з боку державних структур, правоохоронців і суду [100, с. 41]. Тому і боротьба з «рейдерством» повинна бути комплексною і мати різногалузевий характер. Порушники законодавства, що носять погони та/або займають державні посади, повинні розуміти, що ризикують не просто своїм місцем, з якого їх можуть просто звільнити чи відправити на пенсію, але і протиправно привласненим та власним майном, а також своєю свободою. Зрозуміло, що процес формування відповідного законодавства є складним і довготривалим, але говорити про це і робити окремі пропозиції треба було уже вчора.

На нашу думку, для захисту АТ від комплексних посягань «рейдерів» і державних службовців, необхідно мінімізувати можливість останніх брати участь у рейдерських атаках. А тому важливо на законодавчому рівні боротися із корупцією. Негативно позначається корупція у судовій системі на прийняття рішень. Також, негативно вона впливає і на інші органи у державі. Зокрема, «рейдери» впроваджують

план захоплення АТ заручившись підтримкою суддів, представників силових структур та виконавчої служби. На даний момент у державі прийняли Закон України «Про очищення влади» для верховенства права та підвищення ефективності боротьби з корупцією. Відповідно до вказаного НПА, встановлюється заборона обіймати посади особам, які підпали під критерії визначені у Законі, відповідно протягом 5-ти років та 10 років з дня набрання чинності відповідним рішенням суду. У зв'язку з цим посилюється відповідальність державних службовців за дії, які спричинили порушення прав громадян.

Юрист О.А. Беліков зазначає, що для запобігання «рейдерським» захопленням можна створити холдингову структуру, яка складатиметься із кількох компаній. Наприклад, одній компанії належатимуть активи; друга займатиметься виробництвом; третя – закуповуватиме сировину для виробництва, перепродаючи її потім другій; четверта – реалізовуватиме виготовлену продукцію; п'ята – забезпечуватиме решту компаній персоналом або надаватиме інші послуги. Головне підприємство групи може бути зареєстроване за кордоном. Головним недоліком такої схеми є складність контролю за фінансовими потоками. За такої побудови бізнес-групи можуть виникнути проблеми із залученням позик. Адже підприємства групи, які безпосередньо залучені в бізнес-процес, не мають у своєму розпорядженні активів, під заставу яких можна отримати кредит. Якщо ж гроші позичає компанія, яка є власником основних матеріальних цінностей, то активи стають уразливими у випадку заборгованості компанії перед банком або іншою кредитною організацією [14, с. 115-116]. Варто погодитись та взяти до уваги висловлену думку, проте також необхідно проаналізувати усі недоліки при створенні холдингової структури.

Варто погодитись із В. Потапенком, який зазначає, що для захисту підприємництва в Україні можна використовувати іноземні компанії в якості засновників українських підприємств, які володіють активами [132, с. 18]. Така практика не є новою для України. Акції великих виробничих підприємств ще з 90-х років минулого сторіччя купували іноземні компанії, в основному з Кіпру. Але тоді такі компанії часто лише умовно можна було назвати іноземними. Вони використовувалися для приховування справжнього власника. У наш час використання іноземних компаній як засновників/акціонерів українських підприємств може бути додатковим захистом від «рейдерських» атак. Зупинимось на перевагах, які може надати іноземна компанія, що виступає власником акцій, часток, паїв в українському підприємстві:

I) «Рейдери» не зможуть встановити контроль над іноземною компанією. Одним із важливих елементів недружнього захоплення підприємства є отримання контролю над ним, введенням до органів управління підприємством підконтрольних осіб. У нашому випадку вищі органи управління іноземною компанією знаходяться за кордоном і «рейдер» жодним чином не може вплинути на їхнє рішення. Також «рейдер» не зможе усунути осіб іноземної компанії від виконання своїх посадових обов'язків та отримати контроль у виконавчому органі іноземної компанії;

II) Іноземна компанія є недоступною для атаки «рейдерів». Оскільки іноземна компанія зареєстрована за кордоном і діє згідно з іноземним законодавством, «рейдерам» технічно неможливо скасувати її реєстрацію, змінити її реєстраційні дані або іншим чином вплинути на неї. В таких випадках, напад відбувається на активи компанії;

III) Складність судових процедур за участі іноземної компанії, і, зокрема, необхідність інформувати цю компанію про час і місце розгляду справи у спосіб, передбачений національним і міжнародним законодавством;

IV) За допомогою використання іноземною компанією міжнародних заходів захисту прав власності можливе отримання справедливого судового захисту. Іноземна компанія може звернутися за захистом прав власності до Європейського суду з прав людини, а також до судів із захисту прав інвесторів;

V) Іноземна компанія може використати інші способи процесуального розгляду спорів в Україні – арбітражний розгляд будь-яких спорів щодо тих чи інших договорів або активів у МКАС при ТПП України. Однак тут слід урахувати високу вартість судового розгляду та оплати послуг юридичних радників і представників, а також тривалість судового процесу;

VI) Можливість швидкого продажу акцій іноземної компанії іншому інвестору. У разі, коли акціонери приймуть таке рішення, продаж усіх активів може звестися до продажу контрольного пакету іноземної компанії, яка володіє пакетом акції української компанії;

VII) Обмежений вплив державних органів і приватних осіб на іноземну компанію. У «рейдерських» заходах можуть також брати участь державні органи, які повинні виконувати рішення або ухвали українських судів, або ж забезпечувати законність при їх виконанні. Також, «рейдери» сприяють проведенню податкових чи інших перевірок на підприємстві. Але впливати аналогічним чином на іноземну компанію просто

неможливо, оскільки вона перебуває поза юрисдикцією української держави [132, с. 18-19].

Проаналізувавши способи посягання на майно АТ, на основі тверджень науковців, варто підсумувати, що з метою запобігання здійсненню посягань, власникам контрольного пакету акцій АТ необхідно: надати можливість акціонерам у повному обсязі реалізувати немайнові та майнові права у АТ; постійно вести контроль за сплатою заборгованості АТ, зокрема потрібно обов'язково зберігати документи, що підтверджують погашення заборгованості; провести аналіз історії створення АТ та його діяльності для виявлення й усунення неточностей, перевірити дотримання у повному обсязі процедур, встановлених у законодавстві. Також варто звернути увагу на те, що одним із ефективних засобів для захисту підприємництва є використання іноземних компаній в якості засновників вітчизняних АТ та інших суб'єктів господарювання.

## **РОЗДІЛ 3. ДОСУДОВИЙ ТА СУДОВИЙ ЗАХИСТ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ВІД ПОСЯГАНЬ НА ЇХ МАЙНО**

### **3.1. Здійснення технічних заходів для протидії посяганням на майно акціонерних товариств**

На сьогодні АТ є одними із найбільш прогресивних, але водночас і найменш захищених видів суб'єктів господарювання. Наявність акцій і можливість мати голос, пропорційний кількості (а відповідно і вартості) акцій виглядає демократично, але, разом з тим, стимулює інколи не зовсім чесний ажіотаж серед наявних акціонерів та сторонніх осіб, спрямований на придбання у власність якомога більшої кількості акцій. Корпоративний сектор економіки України в цілому, особливо його акціонерна складова, є надзвичайно вразливий з точки зору існування загроз рейдерських захоплень [38, с. 316]. У випадку проведення додаткової емісії акцій державі складно визначити кого із акціонерів їй би хотілося бачити в якості власника контрольного пакету акцій, а також чи законним способом вони збільшили належну їм кількість акцій. А особливу увагу держава приділяє АТ, в яких частина акцій знаходиться у державній власності. На сучасному етапі розвитку економіки України постало питання щодо скасування правила блокуючого пакету акцій, особливо по відношенню до АТ з акціями у власності держави.

Б.В. Дерев'янко зазначає, що загроза рейдерства є найбільш вірогідною саме для АТ, акції яких знаходяться у власності приватних осіб. Тому краще її мінімізувати уже на початковому етапі – іще на стадії утворення нового суб'єкта господарювання. Науковець вказує, що якщо стратегічні питання з організації діяльності закріпити у статуті, а також вказати, що внесення змін до статуту можливі лише після згоди усіх учасників, – то загроза рейдерства так само як і загроза майновим правам учасників майже унеможливується [55, с. 289; 62, с. 140-141]. Варто погодитись із вченим, оскільки крім законодавства необхідно задіювати локальні НПА, зокрема прописувати у статуті усі важливі організаційні питання, пов'язані з управлінням АТ. Також, зміни у законодавстві щодо кворуму нададуть можливість АТ з державною часткою капіталу захистити права держави та надати можливість оперативніше приймати рішення на загальних зборах. Тут на перше місце виходить правова

робота на підприємстві, роль якої часто недооцінюється. Проте держава має інколи застосовувати і механізми імперативного регулювання господарської діяльності. Принаймні у цьому назріла необхідність саме зараз для того, щоб відновити паритет в окремих стратегічних галузях виробництва [207].

А стосовно державного контролю у сфері АТ, великих корпорацій та об'єднань підприємств необхідно зазначити, що у багатьох розвинених країнах світу він ефективно здійснюється. С.М. Грудницька та інші вчені в якості прикладу наводять Швецію, яка є країною з традиційно розвиненим державним сектором економіки, який нараховує сім великих державних корпорацій: управління гідроенергоресурсами, державні залізниці, поштове відомство, лісове управління, телевізійну компанію, управління аеропортами та промисловою корпорацією з випуску продукції цивільного та військового призначення. До складу корпорацій входять державні концерни, державні акціонерні компанії та їхні дочірні підприємства. Уряд щороку виділяє їм за погодженням з парламентом кошти на поточні витрати та капіталовкладення з державного бюджету. Разом з тим корпорації в оперативно-господарському відношенні зацікавлені у результатах господарської діяльності концернів та компаній, що входять до їхнього складу та діють на засадах комерційної самоокупності [64, с. 71-72]. Вважаємо, що економіку Швеції можна взяти за приклад Україні. А отже, внесені зміни до законодавства будемо вважати невеликою перемогою на користь держави, а для забезпечення інтересів як державних, так і приватних акціонерів в АТ необхідно в усіх службах та відділах посилювати правову роботу.

Держава повинна надавати певні гарантії суб'єктам господарювання. Майнові гарантії передбачають недоторканість майна і забезпечення захисту права власності підприємця [34, с. 24]. Вчені вказують на якість господарського законодавства як один із найважливіших чинників національної безпеки, забезпечення національних інтересів України [194, с. 165]. Варто зазначити що в Україні для захисту підприємств від посягань на їх майно уже зроблено важливі кроки, які прописані у законодавстві. Зокрема, створено Комісію, а також Президент України своїм Указом «Про заходи щодо посилення захисту права власності» від 12 лютого 2007 року № 103/2007 наказав КМУ за участю ВСУ та Генеральної прокуратури України для забезпечення захисту прав та законних інтересів акціонерів при вирішенні корпоративних конфліктів, проаналізувати факти «рейдерства» та за результатами аналізу, з урахуванням міжнародного досвіду вирішення подібних питань внести в установленому порядку на розгляд ВРУ

проекти законодавчих актів, зокрема, щодо: встановлення кримінальної відповідальності за «рейдерство» та інформування акціонерів товариства про участь товариства у корпоративному конфлікті [162]. Проте як показує практика на сьогоднішній день, незважаючи на те, що у КК України встановлено відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у нашій державі, не встановлено механізмів реалізації протидії вказаному явищу на практиці. Тому при захисті підприємств від посягань на їх майно в основному потрібно розраховувати на індивідуальні у різних випадках засоби захисту від протиправних посягань, які має кожне підприємство.

Згідно з частиною 5 статті 55 КУ у кожного є право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень та протиправних посягань. Кожна особа має право вільно обирати незаборонений законом засіб захисту прав і свобод. Відповідно до статті 13 КУ, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки [83]. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Відповідно до статті 20 ГК України, держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Кожен суб'єкт господарювання та споживач має право на захист своїх прав і законних інтересів. Права та законні інтереси зазначених суб'єктів захищаються шляхом: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, актів інших суб'єктів, що суперечать законодавству, ущемляють права та законні інтереси суб'єкта господарювання або споживачів; визнання недійсними господарських угод з підстав, передбачених законом; відновлення становища, яке існувало до порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних санкцій; застосування оперативно-господарських санкцій; застосування адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміни і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом [43]. Т. Чернадчук зазначає, що право на захист — це передбачена законодавством можливість уповноваженої особи самотійно застосовувати дозволені або санкціоновані законом юридичні засоби впливу на порушника, або звернутися до відповідного юрисдикційного органу з вимогою спонукати порушника до певної поведінки [235, с. 27].

Також, гарантії права на захист акціонерів встановлені у ЦК України. Відповідно до частини 5 статті 98 ЦК України, рішення загальних зборів може бути оскаржене учасником товариства до суду [232]. Але ця гарантія у питаннях боротьби із «рейдерством» виглядає неефективною, а тому може застосовуватися у крайньому випадку.

Незважаючи на те, що на сьогодні українські науковці досліджували правову природу категорії «правовий захист», їх твердження подекуди мають спірний характер і потребують подальших наукових досліджень. Так, розробка єдиного ефективного механізму правового захисту АТ від посягань на їх майно не може бути статичною та одномоментно вирішуваною, адже процес боротьби із порушниками різними, зокрема і правовими, методами має перманентний характер.

Перед тим як безпосередньо перейти до класифікації способів захисту прав акціонерів, потрібно дати визначення поняттям «правовий захист» та «способи захисту прав». Для цього необхідно переглянути визначання вказаних понять, що висловлювали науковці.

Професор Н.С. Малєїн визначає правовий захист як систему юридичних норм, які спрямовані на запобігання правопорушенням та ліквідацію їх наслідків [101, с. 192]. Цей науковець дає достатньо точне визначення поняття «правового захисту», проте воно має загальний характер. Професор С.С. Алексєєв визначає правовий захист як державно-примусову діяльність, спрямовану на поновлення порушеного права, забезпечення виконання юридичного обов'язку [115, с. 180]. Визначення, надане провідним науковцем слід частково доповнити, адже правовий захист – це не лише державно-примусова діяльність, – відповідно до закону суб'єкт господарювання може здійснювати захист прав як самостійно, так і через уповноважених осіб. Професор З.В. Ромовська розглядає правовий захист у двох аспектах, а саме, по-перше, правовий захист – це завжди акт, що вже відбувся; сутність правового захисту полягає в тому, що він є реалізацією обраної правозастосувальним органом міри державного примусу; по-друге, правовий захист розглядається в динаміці як процес захисту, що має свій початок (пред'явлення позову) і завершення (виконання рішення суду) [178, с. 9]. Уявляється доцільним зазначити, що правовий захист це не лише захист правозастосувальним органом та шляхом пред'явлення позову і прийняття рішення суду з приводу порушених прав. Тут варто також додати, що суб'єкт господарювання може здійснювати захист прав самостійно.

О. Лаврін зазначає, що за умов ринкової економіки під захистом прав суб'єктів господарювання розуміють систему заходів (форм і

способів діяльності), що здійснюються відповідно до закону як суб'єктом господарювання самостійно, так і через уповноважених осіб, і спрямованих на запобігання й усунення погроз порушення прав відповідних суб'єктів, усунення перешкод здійсненню цих прав, відновлення порушених прав і правового статусу та притягнення порушників до відповідальності [95, с. 59]. З цим автором варто частково погодитись, оскільки під захистом прав суб'єктів господарювання потрібно розуміти систему заходів (форм і способів діяльності), що здійснюються відповідно до закону як суб'єктом господарювання самостійно, так і через уповноважених осіб. Проте щодо усунення погроз порушення прав відповідних суб'єктів при захисті можна не погодитись, оскільки порушення можна попередити, не допустити, але усунути загрозу порушення прав неможливо.

Отже, варто визначити поняття «правовий захист» як систему юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності.

І.О. Дзера зазначає: «Способами захисту прав є встановлені актом законодавства або договором матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких відбувається відновлення порушених прав і вплив на правопорушника. Від вибору способу захисту порушеного права залежить обсяг можливостей по припиненню порушення права, відновлення становища, що існувало до порушення права, компенсації втрат» [66, с. 32]. В.В. Бутнєв під способами захисту прав визначає передбачені законодавством засоби, за допомогою яких можуть бути досягнуті припинення, попередження, усунення порушень права, його відновлення та (або) компенсація втрат, викликаних порушенням права [23, с. 10]. З наданими визначеннями варто в цілому погодитись, але стосовно категорії захисту прав, інтересів, майна АТ у більшій мірі слід схилитися до першого, оскільки способами захисту можуть бути скоріше заходи, аніж засоби.

Деякі вчені, зокрема А.А. Павлов, способи захисту розуміють як законодавчо закріплені заходи, за допомогою яких відбувається відновлення порушеного права, припинення і попередження його порушення [117, с. 19-20]. Спосіб захисту як передбачений законом захід відновлювальної спрямованості може реально втілюватися при використанні певних засобів, що визначаються особливістю цього способу. Подібним, але разом з цим і відмінним, є визначення, згідно з яким способи захисту розуміють як матеріально-правові засоби примусового характеру, які закріплені законом, і за допомогою яких

забезпечується та здійснюється відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника [22, с. 7].

Отже, способи захисту прав – це передбачені законодавством заходи, за допомогою яких відбувається запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності.

Відповідно до частини 1 статті 16 ЦК України, кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [232].

У навчальній літературі визначаються основні способи захисту прав власності суб'єктів господарювання: речово-правові та зобов'язально-правові. Речово-правові – спрямовані на захист від безпосередньо неправомірного впливу будь-яких осіб (віндикація). Віндикаційний позов – це позов неволодіючого власника до незаконно володіючого не власника про витребування свого майна в натурі. Негаторний позов може бути пред'явлено у випадку створення умов, що перешкоджають нормальному здійсненню власником своїх правомочностей за користуванням та розпорядженням своїм майном, хоч би порушення і не були поєднані із позбавленням володіння річчю. Зобов'язально-правові застосовуються, якщо мають зобов'язальні (наприклад, договірні) відносини між власниками та особами, які необґрунтовано утримують майно [61, с. 8-12].

Державні гарантії прав та інтересів суб'єктів господарювання, на думку М. Тітова, можна поділити на загальні та майнові [105, с. 217]. Загальні полягають в тому, що держава гарантує суб'єктам господарювання однакові права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, інформаційних, природних та інших ресурсів. Майнові гарантії прав підприємств та інших суб'єктів господарювання, згідно з конституційною нормою статті 13 КУ, полягають у тому, що держава приймаючи відповідне законодавство, створює спеціальні структури, які контролюють його виконання, гарантує недоторканність їх майна та забезпечує захист права власності [83].

Науковці розрізняють дві основні форми захисту: юрисдикційну та неюрисдикційну. До юрисдикційної форми захисту відносять діяльність уповноважених державою органів щодо захисту порушених або оспорюваних прав. До таких органів ЦК України відносить: суд, органи державної влади України, АРК, органи місцевого самоврядування та нотаріусів. Неюрисдикційна форма захисту охоплює дії громадян та організацій у захисті прав, які здійснюються ними самостійно без звернення до компетентних державних органів [121, с. 130].

Крім названих в Україні можуть діяти й інші органи захисту майнових та організаційних прав суб'єктів господарювання, зокрема й АТ. Так, відповідно до статті 18 ЦК України, нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі. Позасудовий спосіб захисту є ефективним, оскільки у судах справи можуть розглядатися тривалий час. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, затверджений постановою КМУ від 29 червня 1999 року № 1172 [119]. Вказаним переліком передбачене стягнення заборгованості за нотаріально посвідченими угодами. Нотаріально посвідчені угоди передбачають сплату грошових сум, передачу або повернення майна, а також право звернення стягнення на заставлене майно.

Відповідно до частини 2 глави 12 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, виконавчі написи вчиняються нотаріусами на документах, які встановлюють заборгованість або передбачають повернення майна [130].

В.К. Мамутов зазначає, що захист прав суб'єктів господарювання – це введення в дію системи правових та організаційно-технічних заходів, спрямованих на забезпечення реалізації прав цих суб'єктів та недопущення їх порушень. Сукупність взаємопов'язаних правових засобів, способів і форм, за допомогою яких поведінка суб'єктів господарювання, їх контрагентів (у тому числі споживачів) та державних органів у ході їх правовідносин приводиться у відповідність до вимог і дозволів, що містяться у нормах права, і тим самим забезпечується захист законних прав суб'єктів, складає механізм захисту. Метою захисних заходів є ненадання надмірних переваг певним учасникам господарських відносин, а встановлення балансу інтересів держави, суб'єктів господарювання та споживачів. Науковець зазначає, що захист прав суб'єктів господарювання є одним із головних напрямів правової роботи. Використання можливостей правової роботи передбачає активізацію дій самих СПД з підвищення рівня реалізації чинного законодавства, спрямованого на захист їх прав і законних інтересів. Здійснення захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів має відбуватися в рамках відповідних процесуальних норм. Учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані ним збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено. Штрафними санкціями є господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка,

штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання. За порушення господарських зобов'язань до суб'єктів господарювання та інших учасників господарських відносин можуть також застосовуватися оперативно-господарські санкції – заходи оперативного впливу на правопорушника, з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. За порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування адміністративно-господарські санкції, тобто заходи організаційно-правового чи майнового характеру, спрямовані на припинення правопорушення, допущеного підприємством, та ліквідацію його наслідків. Для захисту прав суб'єктів господарювання можуть слугувати й установлення, зміни і припинення господарських правовідносин. Захист прав суб'єктів господарювання при здійсненні перевірок фінансово-господарської діяльності державними контролюючими органами здійснюється в порядку, встановленому Указом Президента «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» від 23 липня 1998 року № 817/98 [154]. Суб'єкти господарювання використовують правові норми (у тому числі процесуальні) для захисту своїх прав і законних інтересів в рамках здійснення правової роботи [74, с. 41-42].

Т.Є. Крисань висловлює думку на користь того, що гарантії у сфері реалізації захисту прав учасників господарських товариств включають два елементи: організаційний та нормативний. Корпоративний інтерес фізичних осіб - учасників господарського товариства реалізується як через безпосереднє здійснення прав, наданих законом та внутрішньо-корпоративними актами товариства, у тому числі права на захист (нормативний елемент), а так і опосередковано, через діяльність органів управління господарського товариства (організаційний елемент). Перший полягає у визначенні корпоративним законодавством засобів, за допомогою яких учасники (акціонери) мають реальну можливість здійснювати юридично значимі дії, обумовлені його правовим статусом, та існує в нерозривному зв'язку із внутрішньокорпоративними механізмами, що сприяють реалізації й захисту прав учасників корпоративних правовідносин. А другий – організаційний елемент гарантування права на захист акціонера можна розглядати через відновлення порушених прав за допомогою ради директорів, якою

відповідно до статей 58–61 ЗУ «Про АТ», забезпечуються загальні умови реалізації прав акціонерів. У випадку, якщо такий орган управління в товаристві не створений або не передбачений, акціонери позбавляють себе й товариство в цілому відповідних гарантій [91, с. 164].

ГК України регулює порядок притягнення до відповідальності порушників законодавства у сфері господарювання. Відповідно до статей 240–247 ГК України визначені адміністративно-господарські санкції:

- безоплатне вилучення прибутку;
- накладення штрафу;
- стягнення обов'язкових зборів;
- призупинення операцій за банківськими рахунками суб'єктів господарської діяльності;
- застосування антидемпінгових процедур;
- припинення експортно-імпортних операцій;
- застосування індивідуального режиму ліцензування;
- обмеження та зупинення діяльності суб'єктів господарювання;
- скасування державної реєстрації [43].

Відповідно до статті 250 ГК України, вказані адміністративно-господарські санкції можуть застосовуватись протягом шести місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше як через один рік з дня порушення цим суб'єктом закону [43]. Тобто на практиці може викликати ускладнення необхідність доведення конкретного моменту вчинення порушення або моменту, коли про порушення стало відомо постраждалій стороні, зокрема АТ. Крім цього, необхідно буде і пов'язати доказами порушення та наслідки від нього із діями «рейдерів», оскільки вони не завжди можуть іти на відкрите і брутальне захоплення майна чи встановлення контролю над АТ.

Крім заходів господарської, адміністративної та іншої відповідальності посягання на майно АТ може містити ознаки злочину та каратися кримінально-правовим законодавством. Зрозуміло, що суб'єктами злочину при цьому можуть бути лише громадяни, іноземці та особи без громадянства – керівники та працівники підприємства - рейдера або окремі особи - «нападники».

Е. Кісілюк вважає, що одним із найбільш ефективних заходів протидії «рейдерству» є формування належної правової бази, спрямованої на попередження та боротьбу з даним антисуспільним явищем. Важливим аспектом такої правової бази мають бути кримінально-правові норми [80, с. 111]. Варто частково погодитись із названим науковцем, оскільки протиправні дії «рейдерів» можна кваліфікувати за КК України [89]. А з іншого боку, подолання досліджуваного явища лише крізь призму

кримінально-правових норм виглядає однобоким і навряд чи максимально ефективним. Потрібен комплексний правовий підхід.

У лютому 2007 року було видано Указ Президента України «Про заходи щодо посилення захисту прав власності» від 12 лютого 2007 року № 103/2007. В Указі було запропоновано встановити кримінальну відповідальність за «рейдерство». Проте незважаючи на наявне у законодавстві визначення поняття «протиправне заволодіння майном підприємства» та встановлення відповідальності у КК України, у нашій державі не вироблено дієвих механізмів для реалізації засобів та способів протидії вказаному явищу на практиці. Тому кожного разу АТ вишукує власні способи захисту від протиправних посягань на свої інтереси та боротьби із «рейдерами».

Д. Черних зазначає: «Відсутність належної нормативно-правової бази не дає змоги правоохоронцям дати зважену юридичну оцінку недружнім поглинанням» [236, с. 67]. Із цим автором варто частково не погодитись, оскільки на сьогодні існує значна кількість норм цивільного, господарського, адміністративного та кримінального законодавства. Протиправні дії, вчинені під час «рейдерської» атаки сьогодні можливо також кваліфікувати за статтями КК України.

З.Б. Живко зазначає, що будь-який корпоративний конфлікт є унікальним, тому перелік злочинів, що здійснюються у кожному конкретному випадку, відрізняється [70, с. 81].

Н. Гуторова вважає, що криміналізувати потрібно не «рейдерство», а окремі дії, які вчиняють при «рейдерстві». Це дасть можливість реагувати уже на перші дії протиправного захоплення підприємств [51, с. 9]. Насправді поняття «рейдерство» є комплексним, довготривалим і розпорошеним у просторі. Тому задокументувати комплекс дій у різних місцях, у різний час, різних людей технічно достатньо складно. Варто погодитись із наведеною вище думкою, оскільки на даний час у КК України визначено поняття «протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації» та відповідно встановлено відповідальність, проте диспозиція статті 206.2 КК України є невдалою, оскільки створює небажану конкуренцію цієї норми із іншими статтями КК України. Варто погодитись із названим науковцем та внести зміни до законодавства щодо криміналізації уже перших дій, які вчиняють «рейдери».

Протиправні дії «рейдерів» також варто кваліфікувати за статтями, визначеними у наступних розділах КК України: - злочини проти життя та здоров'я особи; - злочини проти волі, честі та гідності особи; - злочини

проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина;

- злочини проти власності; - злочини у сфері господарської діяльності; - злочини проти громадської безпеки; - злочини проти громадського порядку та моральності; - злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; - злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку; - злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; - злочини проти правосуддя.

Зафіксовані законом та установчими документами права акціонерів та їх законні інтереси можуть порушуватися різними особами: самим товариством в особі його органів, посадовими особами органів товариства, акціонером, що здійснює вирішальний вплив на АТ, а також «рейдерами». Вирішальну роль у захисті прав акціонерів відіграє закон, який встановлює основні вимоги до створення, функціонування та припинення діяльності АТ, які б відповідали інтересам не лише окремих осіб, а й суспільства в цілому, слабозахищених його верств (у тому числі дрібних акціонерів). При цьому використовуються різноманітні засоби, більшість з яких є типовими для акціонерного права країн ринкової економіки: державна реєстрація АТ як СПД та емітентів цінних паперів, реєстрація випуску цінних паперів, а також забезпечення інформованості про це населення та заінтересованих суб'єктів господарювання; механізми оцінки та контролю за оцінкою негрошових вкладів засновників та учасників АТ; чітке розмежування функцій між загальними зборами акціонерів (як вищого органу АТ), правлінням (як виконавчим органом) та спостережною радою (як органу, що здійснює контроль за діяльністю виконавчого органу) з метою забезпечення дієвості та оперативності діяльності АТ, з одного боку, та збалансованості повноважень його органів – з іншого; встановлення кількісних та якісних вимог до складу виконавчого органу та спостережної ради АТ; механізми відповідальності засновників та посадових осіб АТ, а також власників найбільш великих пакетів акцій (насамперед контрольного пакету, володіння яким дозволяє контролювати діяльність товариства і здійснювати на нього вирішальний вплив) за спричинену з їх вини шкоду решті акціонерів цього ж товариства; надання акціонерам прав, що забезпечують захист їх інтересів (право голосу, право на інформацію про діяльність АТ, право на дистрибуції тощо); процедури реорганізації та ліквідації АТ, що якнайповніше враховують як інтереси кредиторів АТ, так і акціонерів товариства, та інші заходи.

Механізм захисту прав акціонера безпосередньо в АТ має фіксуватися у внутрішніх документах товариства. В АТ органами, що мають захищати інтереси акціонерів, є загальні збори, спостережна рада товариства, ревізійна комісія (щодо проведення позапланових ревізій фінансово-господарської діяльності виконавчого органу у випадках, передбачених законом, статутом та іншими внутрішніми документами товариства). Вони можуть розглядати спірні питання корпоративного характеру (тобто такі, що виникають всередині самого товариства між акціонерами, між окремими акціонерами або їх групами та органами товариства або їх посадовими особами). Однак основні засади управління справами АТ (а саме: порядок прийняття рішень загальними зборами, принцип голосування на них – «одна акція – один голос» і відповідно – формування спостережної ради переважно з акціонерів, що мають значну кількість акцій) залишають дрібним акціонерам незначні шанси для захисту своїх інтересів всередині товариства, контроль над яким належить великим акціонерам. Тоді у випадках, передбачених законом та установчими документами товариства, спір може вирішуватися у судових органах.

Відповідно до КУ, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (частина 4 статті 13). Існує також чимало інших законодавчих актів, які спрямовані на виконання цього важливого конституційного положення. Однак це ніяк не означає, що суб'єктам господарювання і споживачам у разі порушення їх прав можна поводитися цілком пасивно, лише очікуючи поновлення своїх прав з боку держави. Суб'єкти господарювання і споживачі мають право і повинні активно боротися із порушеннями закону та захищати свої права, використовуючи всі можливості, надані їм відповідним законодавством. На жаль, унаслідок розвитку технологій рейдерських захоплень та існування сприятливих для «рейдерства» умов, в Україні склалася така ситуація, коли жоден господарюючий суб'єкт незалежно від організаційно-правової форми, не може відчувати себе в цілковитій безпеці. У зв'язку з цим, є всі підстави прогнозувати продовження в Україні «рейдерських» захоплень корпоративних підприємств і АТ зокрема [38, с. 317]. Тому АТ повинні постійно удосконалювати технічні засоби захисту майна, інформації та співробітників, якісно готувати та оформляти локальні НПА, чітко дотримуватися усіх формальних вимог законодавства при підготовці та проведенні загальних зборів акціонерів тощо.

Отже, захист прав акціонерів може здійснюватися: в самому АТ за допомогою розроблених і зафіксованих у внутрішніх документах

механізмів врегулювання спірних відносин за участю акціонерів, у судовому порядку, а також у спеціальному – НКЦПФР в межах її компетенції.

Підсумовуючи характеристики визначень, що надавали науковці, варто надати авторське уніфіковане поняття «правовий захист» – система юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності. Визначивши поняття «правовий захист», варто визначити способи захисту АТ. До способів правового захисту АТ від посягань на їх майно відносимо наступні універсальні: речово-правові (віндикаційний та негаторний позов), зобов'язально-правові (захист прав нотаріусом).

На даний час у законодавстві визначено поняття «протиправне заволодіння майном підприємства» та встановлено відповідальність за вказане явище у КК України. Оскільки це явище комплексне, то лише засобами кримінального законодавства відповідальність за нього не вичерпується. Системи господарського законодавства також містять опис різних діянь, що становлять загрозу майну АТ, а також розмір та форму відповідальності за це. Проте застосування заходів матеріальної відповідальності можливе після якісного оформлення документів, що фіксують порушення. Останнє може бути зроблене у межах застосування заходів процесуального захисту АТ від посягань на їх майно. Проте такі заходи і самостійно можуть захистити АТ від протиправних посягань на їх майно.

### **3.2. Захист акціонерних товариств від посягань на їх майно у судовому порядку**

У випадках посягань «рейдерів» на майно АТ не завжди вдається врегулювати ситуацію, яка виникла, у позасудовому порядку. Відповідно, представники АТ змушені в судовому порядку захищати свої законні права та інтереси.

Відповідно до частини 2 статті 124 КУ, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Починаючи від проголошення Україною незалежності і до сьогодні судова система перебуває у стані реформування. Після проведення судової реформи залишився ряд проблем адміністративного,

процесуального, кадрового характеру та проблем у веденні внутрішньої організаційної роботи.

Господарський процес є різновидом юридичної діяльності, яку регулюють норми господарського процесуального права, тобто встановлена нормами процесуального права форма діяльності господарських судів, спрямована на захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання [7, с. 24].

Засади добросовісності, розумності та справедливості як вихідні ідеї в праві виявляють свою регулятивну силу в різних галузях права, доповнюючись галузевими принципами. У сфері господарської діяльності, яка потребує спеціальної регламентації з метою захисту публічних інтересів, інтенсивність регуляторної дії моральних норм виявляється нижчою порівняно із нормами позитивного права [10, с. 19]. Саме через це на сьогодні, на перший план повинні виходити каральна та компенсаційна функції юридичної відповідальності.

Господарський суд є однією з гілок судової влади (поряд із загальними судами), на яку законом покладено здійснення правосуддя у господарських відносинах. Він є незалежним органом у вирішенні всіх господарських спорів, що виникають між юридичними особами, державними та іншими органами [88, с. 129]. Саме господарський суд постає тією останньою ланкою, на яку розраховують акціонери після невдалих спроб попередити «рейдерський» напад, протистояти йому, відновити втрачене становище, майнові, зокрема, грошові втрати.

Варто погодитись із О.Г. Хрімлі, який визначає судовий захист прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва як здійснювану згідно зі встановленою підвідомчістю та підсудністю діяльність судових органів, спрямовану на відновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і законних інтересів суб'єктів підприємництва, а також на запобігання правопорушенням шляхом справедливого і своєчасного розгляду цієї категорії спорів [230, с. 5-6]. Хоча у межах цієї категорії можна виділити значну кількість категорій, менших за обсягом. Серед них важливе значення мають спори із захисту прав акціонерів від протиправних посягань конкурентів, а також незаконних рішень органів державної влади та місцевого самоврядування. За позовною заявою суд, згідно із законом, може визнати рішення органів державної влади та управління незаконними і відновити право власності на володіння, розпорядження і користування майном [71, с. 136].

Юристи - практики та науковці неодноразово проводили круглі столи, на яких обговорювали позитивні та негативні аспекти діяльності

господарських судів. Серед останніх можна навести думку голови Львівського апеляційного господарського суду Б. Плотницького, який зазначає, що розгляд справ у господарських судах здійснюється значно швидше, ніж у судах цивільної та адміністративної юрисдикції, та, відповідно, це дає можливість відновити порушені права суб'єкта господарювання у найкоротші строки [122]. Варто погодитися з такою думкою, оскільки строк розгляду справи у господарському суді є найкоротшим у порівнянні з судами інших юрисдикцій та становить 2 місяці. Відповідно, для підприємства це позитивний момент у тому розумінні, що порушені права будуть відновлені у найкоротші терміни, а також у тому, що швидше буде подолано проблемну ситуацію і суб'єкт господарювання знатиме в якому напрямку можна рухатися далі. Це в певній мірі є позитивним і для сторони порушника, оскільки раніше буде знято захід із забезпечення позову.

Заступник голови Вищого господарського суду України Г. Кравчук зазначає, що швидкий розгляд справи господарськими судами забезпечує розвиток вітчизняної економіки [237], і з цим також слід погодитися, оскільки у випадку затягування розгляду справи підприємство не буде мати змоги у повному обсязі здійснювати господарську діяльність. А це спричинить не тільки негативні наслідки для підприємства, а й шкідливо вплине на економіку зокрема.

Д. Притика, який очолював Вищий господарський суд, а до того Вищий арбітражний суд України у 1991-2006 роках, зазначає, що якщо зараз на Верховний суд «навалиться» весь обсяг касаційних скарг – він буде не в змозі забезпечити їх розгляд. Також, вчений і практик зазначає, що судді загальних судів не мають відповідного досвіду у розгляді комерційних спорів [237]. Тобто у разі перевантаженості суддів інших судів комерційними спорами, розгляд справ не буде завершуватися об'єктивно винесеним рішенням. Це станеться внаслідок того, що судді не отримають змоги приділити достатньо часу для об'єктивного та всебічного вивчення справи [203]. Проте на сьогодні така ситуація не виникла. А тому необхідно в цілому підтримати ефективно діючу систему господарських судів України і визнати переваги господарського судочинства у більш швидкому вирішенні спорів.

С.Ф. Демченко вказує, що ефективність господарського судочинства вимірюється за доступністю, справедливістю, неупередженістю, об'єктивністю й законністю правосуддя, оптимальністю строків прийняття остаточного (в конкретній судовій інстанції) судового рішення у справі і залежатиме від низки факторів. По-перше, це спеціалізація і професіоналізм у системі господарського судочинства, тобто чинники, які

варто віднести до внутрішньосистемних, таких, на які можна впливати з боку самої судової системи. Крім того, ефективність судового контролю залежить і від метасистемних (таких, що знаходяться поза системою господарського судочинства) факторів. Усунення їх залежатиме вже від системи вищого порядку. Зокрема, це забезпечення реалізації у правозастосуванні принципу верховенства права, наявність (відсутність) колізії права тощо. Практика застосування чинних законів визначила необхідність внесення до них певних корективів. Це стосується не лише базових для судової системи законів, а й таких вузькоспеціалізованих, як ГПК України. Заслужений юрист України зазначає, що критеріями ефективності господарського судочинства мають стати такі показники, як доступність правосуддя, його справедливність, неупередженість, безсторонність, законність, обґрунтованість і справедливність судових рішень, оптимальність строків розгляду справи [53, с. 23]. Варто погодитись із названим науковцем, оскільки у господарських судах встановлено термін розгляду справи, який не може перевищувати 2 місяців. Відповідно для АТ це сприяє швидкому розгляду справ, зокрема і тих, які порушують «рейдери». Завдяки відносно невеликому строку розгляду господарського спору акціонери мають можливість відносно швидко «позбутися» «рейдерів» та відновити звичайну роботу. У господарській сфері зняття запобіжного заходу у вигляді накладення арешту на майно чи банківський рахунок часто не менш важливе, ніж виграш справи [58].

Справи, які розглядають у господарських судах, є великими за обсягами та потребують ґрунтового вивчення і дослідження матеріалів. Враховуючи суттєві особливості практики розгляду про банкрутство (значний обсяг справ, складність процесуального механізму, необхідність системи арбітражного управління для виконання процедур, множина колізійних аспектів тощо) В.В. Джунь обґрунтовує доцільність створення вузькоспеціалізованих судів з юрисдикцією розгляду виключно справ про банкрутство, але в структурі судів господарської (комерційної) юрисдикції [65, с. 5]. Слід зазначити, що на сьогодні процесуальний захист АТ від посягань на їх майно здійснюється не лише у межах господарських судів. Так само і діяльність спеціалізованих судів можлива лише у межах судів господарських. Хоча через різні суб'єктивні причини відбуваються нападки на систему господарських судів, проте вона на сьогодні є усталеною, такою, що майже без серйозних нарікань працювала кілька десятиліть, спирається на норми кодифікованих актів господарського і матеріального, і процесуального законодавства. Ця система на сьогодні є оптимальною для України, а тому якщо і потребує

втручання, то шляхом часткового коригування, а не радикального змінення. Тим більше, не можна проводити кардинальні зміни законодавства, що визначає основи регулювання відносин в економіці та вирішення спорів, що можуть виникати між їх учасниками, під час їх фактичного функціонування в умовах воєнного стану [54, с. 348-349].

Для позовної форми захисту права в господарському суді характерні ознаки, притаманні позовній (процесуальній) формі захисту права, яка існує в інших органах, при розгляді спорів про право: наявність вимоги однієї особи до іншої, яка виникає з порушеного або оспорюваного права і належить у силу закону розгляду у визначеному процесуальному порядку, встановленому законом (наявність позову); наявності спору про право. Господарське процесуальне законодавство закріплює право кожної заінтересованої особи звернутися до господарського суду із вимогою про захист свого порушеного або оспорюваного права й законного інтересу. Господарський суд розглядає спір про права, а якщо такого спору немає, то не може бути й позовного провадження господарського процесу. І.А. Балюк вказує, що позови поділяються на певні види: позов про визнання має на меті захист інтересів позивача, який вважає, що має певні суб'єктивні права, але вони оспорується іншою особою; позов про присудження містить вимогу позивача визнати його певні суб'єктивні права, відповідно до яких відповідач повинен здійснити певні дії (так званий виконавчий позов); позов про перетворювання, спрямований на припинення, зміну, іноді виникнення нового матеріального правовідношення [7, с. 80-82].

У судовому порядку акціонери мають можливість довести вірність своїх аргументів лише на основі наведення якісно оформлених документів – як власних, так і своїх контрагентів. Тому працівники фінансового та правового відділів роботи АТ повинні бути надпедантами у доброму значенні цього слова. Уся документація повинна зберігатися протягом визначених законодавчими та інструкційними документами строків; документи повинні містити відповідні підписи і печатки, точні дати фактів – дій і подій; цифрова інформація повинна бути ретельно перевірена тощо. Отже, на перше місце повинна виходити правова робота в АТ, яка може бути чи не єдиною (крім правди) перевагою над «рейдерами» [224, с. 35].

У випадку, коли у сторін по справі у судовому провадженні є підстави вважати, що рішення суду може бути не виконане у майбутньому, якщо не прийняти на даному етапі заходи для забезпечення позову, то сторони на будь-якій стадії провадження у справі можуть подати заяву про забезпечення позову.

І.А. Балюк має рацію, коли зазначає, що гарантією захисту прав учасників господарського процесу є забезпечення позову. Інститут забезпечення позову спрямований на реальне і повне відновлення майнових прав учасників господарського процесу, порушених внаслідок неправомірних дій інших осіб. Під забезпеченням позову розуміється прийняття господарським судом передбачених законом засобів, які гарантують можливість реального виконання майбутнього рішення господарського суду [7, с. 86].

Відповідно до пункту 4 Постанови Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 22 грудня 2006 року № 9, при встановленні зазначеної відповідності слід враховувати, що вжиті заходи не повинні перешкоджати господарській діяльності суб'єкта господарювання. Відповідно до пункту 5 названого акта ВСУ, при розгляді справ, предметом яких є оскаржене рішення загальних зборів господарського товариства, судам необхідно враховувати, що заборона проводити такі збори порушує право на участь у них та управлінні товариством тих його учасників, які не оскаржили це рішення, і суперечить змісту заходів забезпечення та меті їх застосування, яка полягає в захисті інтересів учасника процесу, а не в позбавленні (порушенні) прав інших осіб. Суд не повинен вживати таких заходів забезпечення позову, які пов'язані із втручанням у внутрішню діяльність господарських товариств (наприклад, забороняти скликати загальні збори товариства, складати список акціонерів, що мають право на участь у них, надавати реєстр акціонерів та приміщення для проведення зборів, підбивати підсумки голосування з питань порядку денного тощо) [166].

10 жовтня 2013 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», зареєстрований за № 642-VII [137]. Серед іншого Законом було внесено зміни до статті 67 ГПК України (у редакції, що діяла від 28.03.2014 року до 15.12.2017 року) [44]. Зокрема, вказаним Законом виключена норма про зупинення продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту та норма про те, що оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання.

На нашу думку, виключення вказаної норми істотно зменшить обсяг прав сторін у судовій інстанції. Зокрема, якщо судом було прийнято рішення на користь «рейдерів», а власник АТ, на яке вчинили посягання, подає позов про визнання права власності на це майно і про зняття з

нього арешту або оскаржує ухвалу про забезпечення позову, відповідно такий захід до забезпечення позову, як зупинення продажу арештованого майна, буде виключений із арсеналу способів для захисту майна [208, с. 233].

Варто погодитися з думкою Головного юридичного управління ВРУ, викладеному в Зауваженнях до проекту Закону про те, що зупинення продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту як заходу забезпечення позову, виключено у новій редакції необґрунтовано, адже він відповідно до законів України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17 листопада 2009 року № 1720-VI та «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» від 4 листопада 2010 року № 2677-VI і деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» був запроваджений у господарському процесі за аналогією з цивільним процесом.

Партнер адвокатського об'єднання «СК ГРУП», керівник корпоративної практики Ю. Курило зазначає, що відсутність вказаного засобу забезпечення позову істотно впливає на обсяг прав і обов'язків учасників судового процесу, в тому числі для тих, які роблять спробу призупинити реалізацію майна в порядку виконавчого провадження за наявності спору про право власності [94]. Можливо, вірною є заборона на реалізацію спірного майна АТ за наявності невирішеного до кінця спору та після подання клопотання про це з боку не власника на той момент. Хоча з іншого боку, таким правом можуть зловживати. Тобто порушники і зловмисники можуть бути по обидві сторони.

Також, в Зауваженнях до проекту Закону вказано, що відсутність чіткого врегулювання питання про те, що оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання, створює передумови для юридичної невизначеності та довільного тлумачення правових норм суб'єктами правозастосування [144]. Вважаємо, що довільного тлумачення закону тут не буде. Проте в який бік би дана норма та аналогічні їй не були «повернені», все одно буде загроза «рейдерського» нападу на АТ з одного або іншого боку. Позитивно слід оцінити запроваджену неможливість застосування в якості запобіжного заходу заборону на проведення загальних зборів АТ та прийняття ними важливих рішень. Проте «рейдер» може знаходитися якраз із іншого боку – серед акціонерів АТ, що беруть участь у таких зборах і голосують за певні рішення щодо зміни вартості контрольного пакету акцій, їх

розподілу між акціонерами та сторонніми особами, зміни структури та компетенції органів управління АТ тощо. Тому однозначно дати оцінку правильності заборони чи дозволу на продовження роботи найвищим органом управління АТ неможливо. Потрібно шукати паритет для усіх законних учасників відносин як в самому АТ (акціонерів), так і за його межами (кредиторів, держави в особі різних органів).

О.Г. Хрімлі зазначає, що сучасне ведення господарської діяльності часто супроводжується застосуванням антиконкурентних засобів, рейдерських атак тощо. У зв'язку з цим може мати місце практика зловживання забезпечувальними заходами, коли використовуючи прогалини у законодавчому регулюванні або упереджене ставлення суддів, суб'єкт господарювання може здійснювати недобросовісне втручання в господарську діяльність контрагента [230, с. 12].

Серед іншого Законом до КК України було внесено статтю 206.2. Відповідно до вказаної статті, передбачена відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації. Відповідальність відповідно до цієї статті, встановлена у вигляді обмеження волі на строк до трьох років. Передбачено і два кваліфікуючих склади злочинів [137].

Юристи - практики з появи названого Закону роблять обґрунтовані невтішні висновки. Зокрема, ними зазначається, що до прийняття вказаного Закону протиправні дії «рейдерів» можливо було кваліфікувати за статтями 187 «Розбій» та 296 «Хуліганство». При цьому встановлена відповідальність за розбій від трьох до семи років та відповідальність за хуліганство – обмеження волі на строк до п'яти років [128, с. 13]. Необхідно погодитися із названим юристом, адже зараз як мінімум необхідно збільшити відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Радник юридичної компанії «Василь Кисіль і партнери» Н. Доценко-Білоус вважає: «Нові статті не матимуть практичного застосування. Наприклад, новий акціонер не зможе пройти до свого приміщення, адже йому перешкоджають у доступі, тому що вважають незаконним припинення права власності на акції. Має бути один документ, де було б чітко зазначено, що є «рейдерством», а що – ні», – вважає вона [128, с. 13].

Також, варто погодитися із думкою Головного юридичного управління ВРУ, викладеному в Зауваженнях до проекту Закону «Про

внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», зареєстрованому за № 642-VII, у яких зазначено, що пропозиція щодо встановлення відповідальності за статтею 206-2 КК України (диспозиція частини першої зазначеної статті) є невдалою, оскільки створює небажану конкуренцію цієї норми зі статтями 190 та 358 КК України; а нові статті 205-1, 206-2 КК України потребують суттєвого доопрацювання.

На нашу думку, встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у вказаному вигляді, не забезпечить належного захисту від «рейдерів». Вважаємо, що відповідальність «рейдерів» за протиправне заволодіння акціями чи майном суб'єктів господарювання завдяки названому Закону буде більш м'якою, ніж це зараз передбачено на основі різних статей КК України. Можна висловити сумнів відносно спрямованості названого Закону на боротьбу із «рейдерством». Тому запропоновані у Законі зміни потребують внесення поправок, спрямованих серед іншого на посилення відповідальності та визначення у запропонованій статті КК України інших ознак, притаманних «рейдерству» [221, с. 323].

Вважаємо, що на сьогодні у кримінальному та іншому законодавстві вже існують норми, відповідно до яких встановлена відповідальність за протиправні посягання на майно. У зв'язку із цим нова стаття, що встановлює відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, створює конкуренцію нормам з інших статей КК України. Тому процес удосконалення законодавства (зокрема кримінального) про «рейдерство» потребує свого продовження.

Також, Законом внесені положення у статтю 67 ГПК України (у редакції, що діяла від 28.03.2014 року до 15.12.2017 року) про те, що господарський суд, який розглядає спір про право власності на акції (частки, паї) товариства, не може винести ухвалу про забезпечення позову шляхом встановлення заборони на проведення загальних зборів акціонерів або учасників АТ та прийняття ними рішень, зокрема в частині зміни розміру статутного капіталу [137]. На нашу думку, вказані зміни мають позитивний характер, оскільки винесена судом ухвала про заборону забезпечення позову шляхом встановлення заборони на проведення загальних зборів та прийняття ними рішень не дозволить паралізувати роботу АТ через подання позову чи клопотання про вжиття такого запобіжного заходу «рейдерами». У розвиток цього положення необхідно розробити та запропонувати законодавчі норми, що передбачатимуть майновий ценз для акціонерів (кількість акцій у вигляді

відносної величини у структурі капіталу АТ) у випадку подання ними тих чи інших позовів (конкретика спорів повинна віднайти місце у законодавстві) до АТ чи інших акціонерів. Зрозуміло, що це складна і копітка робота, яка має проводитися в межах окремого глибокого дослідження.

Ю.В. Курило вказує, що на практиці може виникнути ситуація, коли «рейдери», отримавши тимчасовий контроль над частками/акціями, здійснюють дії, спрямовані на «розмивання» часток у статутному капіталі шляхом його збільшення. Метою такої операції є, як правило, встановлення оперативного контролю над АТ, тому що в результаті такого розмивання в абсолютному значенні кількості акцій (або розмір частки у грошовому вираженні) у колишнього акціонера/учасника не зміниться, а у відносному – частка в статутному капіталі буде зменшена, що призведе до неможливості повноцінно реалізовувати функції з управління АТ, а також усуненню такої особи від впливу на прийняття ключових рішень, що забезпечують життєдіяльність АТ [94].

Л.Д. Руденко зазначає, що саме товариство, а не учасник є власником майна (стаття 12, 28 ЗУ «Про ГТ» [149]). Учасник в обмін на внесок отримує корпоративні права. Виходячи з цього, учасник не має права оскаржувати угоди та договори, укладені товариством щодо майна, до якого учасник не має прямого відношення. Тобто учасник не має права втручатись у господарську діяльність товариства шляхом оскарження укладених товариством угод поза відносинами представництва, а його волевиявлення з цього питання обмежене голосуванням на загальних зборах. У випадку, коли загальними зборами товариства приймається рішення з порушенням вимог закону або статуту товариства, учасник має право оскаржити або визнати недійсним саме рішення загальних зборів, але не договір, укладений на його основі. Це право залишається виключно за товариством [179, с. 56]. Варто погодитись із науковцем, оскільки це є одним із шляхів захисту товариств від посягань на майно. Таким чином, рейдер, який є власником акції, не має права оскаржувати договори, укладені товариством щодо майна.

На думку Головного юридичного управління ВРУ, викладену в Зауваженнях до проекту Закону, прийняття проекту як закону призведе до колізії відповідних норм та неповноти правового регулювання, оскільки текст законопроекту не містить достатніх і завершених правових механізмів реалізації положень [138]. Варто погодитись із вказаною думкою, оскільки зазначений Закон вимагає уточнення та доопрацювання з метою чіткого визначення способу та порядку усунення правових колізій у законодавстві.

Згідно зі статтею 73 ГПК України, доказами у справі є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [44]. Ці дані встановлюються такими засобами: письмовими і речовими і електронними доказами; висновками експертів; поясненнями свідків.

На практиці провадження у справах у господарських судах використовують письмові докази, як основну доказову базу. Судді у господарському судочинстві надають перевагу письмовим доказам при прийнятті рішення. Це пов'язано з тим, що письмові докази є документами АТ, сприяють прийняттю об'єктивного рішення по справі та мають властивість тривалий час зберігати інформацію. Відповідно вказані докази є основними в господарському судочинстві при розгляді справ. Положенням щодо використання показань свідків для прийняття рішення по справі не надано належної уваги у ГК України. Проте заборони щодо використання вказаних доказів не встановлено.

І.А. Балюк зазначає, що письмові докази частіше використовуються на практиці, це вид засобів доказування, зумовлений характером справ, які вирішуються господарськими судами. Офіційні документи, видані органами державної влади, громадськими організаціями, посадовими особами та іншими суб'єктами господарювання частіше досліджуються в господарському процесі. Приватні документи менше застосовують у господарському процесі. До них відносять документи, які виходять від приватних осіб або не пов'язані з виконанням яких-небудь повноважень. Господарське процесуальне законодавство не містить дефініції письмових доказів. У статті 91 ГПК України лише визначено, що письмовими доказами є документи й матеріали, які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору, тобто визначаються лише їх види, які застосовуються у господарській практиці. Проте види не перераховані і мають тільки загальну характеристику як різноманітні документи і матеріали [44]. Викладені у письмовій формі пояснення сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, не є письмовими доказами, а є особистими доказами у письмовій формі. Не є письмовими доказами також висновки експертів у письмовій формі. Науковець визначає письмові докази як предмети, що відображають (віддзеркалюють) відомості, які мають значення для справи, за допомогою доступних для сприйняття їх людиною засобів. І.А. Балюк зазначає, що законодавче визначення, в якості засобу доказування, пояснення представників сторін не зовсім коректне, оскільки у суб'єкта

господарювання в силу його стану є представник. Але, коли громадянин-СПД діє в господарському суді самотійно без представника, то науковець вказує, що його пояснення не можуть бути застосовані як докази [7, с. 62-66].

На нашу думку, позитивним є те, що у господарському процесі використовують письмові докази. Проте потрібно приділяти належну увагу і усним доказам, а саме поясненню акціонерів товариства. Це необхідно для того, щоб суддя зміг у повному обсязі ознайомитись із справою, заслухавши пояснення третіх осіб (або свідків), які залучені та отримав дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору.

Вважаємо за необхідне чітко зазначити, які факти встановлює у судовому засіданні суддя, які докази повинен оцінити для прийняття об'єктивного рішення по справі та для унеможливлення зловживання «рейдерами» подачею до суду безпідставних позовів. У зв'язку з цим необхідно проаналізувати судову практику.

Вважаємо, що необхідно погодитись із Т.Є. Крисань, яка зазначає, що загальний аналіз сучасного стану корпоративних прав в Україні дає змогу констатувати, що його недоліки пов'язані з недовершеністю або взагалі відсутністю відповідних норм матеріального та процесуального права. Першочергово йдеться про норми, які регулюють порядок реалізації корпоративних прав та порядок і способи їх захисту. Прикладами можуть слугувати десятки звернень учасників ТОВ, утворених двома засновниками, до господарських судів з позовами про примусове виключення учасника з товариства за систематичні порушення у його роботі у зв'язку з нез'явленням другого учасника на загальні збори тощо. У 99,9 % випадках господарські суди відмовляють у задоволенні позовних вимог, оскільки чинним законодавством передбачений порядок виключення учасника тільки за рішенням загальних зборів, що у результаті призводить до неможливості захисту прав учасника, який дійсно намагається реалізовувати свої корпоративні права [91, с.163].

При вирішенні питання про недійсність рішень загальних зборів у зв'язку з іншими порушеннями, допущеними під час скликання та проведення загальних зборів, господарський суд повинен оцінити, наскільки ці порушення могли вплинути на прийняття загальними зборами відповідного рішення. Також, суд повинен обов'язково встановити факт порушення оскаржуваним рішенням прав та законних інтересів учасника (акціонера) товариства. Якщо за результатами розгляду справи такого порушення не встановлено, у господарського суду відсутні підстави для задоволення позовних вимог [91, с. 164]. На нашу

думку, необхідно погодитись із науковцем, оскільки при проведенні оцінки доказів, поданих до суду, суддя повинен встановити факт порушення оскаржуваним рішенням прав та законних інтересів акціонера. Вірна оцінка унеможливить «рейдерам» зловживати поданням до суду та допоможе захистити законні права та інтереси акціонерів. Також, вказана норма сприяє захисту законних прав та інтересів добросовісних акціонерів, оскільки надає можливість визнати недійсними загальні збори акціонерів у випадку порушення оскаржуваним рішенням прав та законних інтересів учасника (акціонера) товариства.

Невід’ємну частину процесуального порядку господарсько-правового захисту АТ від посягань на їх майно, окрім законодавства, становить судова практика. Незважаючи на те, що у нашій державі судді не беруть до уваги практику розгляду аналогічних справ в інших регіонах, варто звернути увагу на практику винесення рішень. На нашу думку, перш ніж звертатись із позовом до суду, необхідно проаналізувати судову практику, зокрема те, якими НПА судді керувались при прийнятті рішення. Вважаємо за доцільне розглянути та проаналізувати рішення з ЄДРСР.

Варто навести приклад із судової практики, у якому вказується про обставини, які необхідно довести позивачеві та встановити судді для прийняття об’єктивного рішення по справі щодо визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів:

ВГСУ у постанові від 23 січня 2007 року у справі за позовом ДП «Авіаційний науково-технічний комплекс ім. О.К. Антонова» до спільного українсько-російського підприємства з іноземними інвестиціями у формі ЗАТ «Укрсибтрансавіа» про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів цього ЗАТ, вказав: суд апеляційної інстанції, встановивши, що позивач не є власником акцій ЗАТ «Укрсибтрансавіа» та не має правових підстав на участь у загальних зборах акціонерів ЗАТ, дійшов правильного висновку про те, що рішення загальних зборів не порушують права і охоронювані законом інтереси позивача, у зв’язку з чим позов задоволенню не підлягає [136]. У вказаному прикладі із судової господарської практики зазначено, що суддя для прийняття об’єктивного рішення у справі повинен встановити чи дійсно особа є акціонером АТ та чи дійсно права її порушені. Це мінімізує «рейдерам» можливість звертатись із безпідставними позовами до судових інстанцій.

У практиці роботи господарських судів трапляються випадки, коли «недобросовісні» сторони не з’являються у судові засідання. Незважаючи на статтю 195 ГПК України, в якій вказано, що спір має бути вирішено

господарським судом у строк не більше дев'яноста днів [44], прийняття рішення у справі переносять із одного засідання на інше. Відповідальність за нез'явлення на засідання до суду встановлена статтею 185<sup>3</sup> КпАП України [82] та ст. 135 ГПК України [44]. Зокрема, у вказаній статті встановлено відповідальність за неповагу до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд позивача, відповідача, якщо їх явка визнана судом обов'язковою. Проте на практиці вказану відповідальність не застосовують. Відповідно, сторони не з'являються у судові засідання. У частині 4 статті 202 ГПК України вказано, що у разі неявки позивача в судові засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки, суд залишає позовну заяву без розгляду. Відповідно до пункту 4.9 Постанови Пленуму ВГСУ від 26 грудня 2011 року № 18 «Про деякі питання практики застосування ГПК України судами першої інстанції», господарський суд зобов'язаний з'ясувати причини невиконання його вимог позивачем і об'єктивно оцінити їх поважність [156]. Поважними, з урахуванням конкретних обставин справи, вважаються причини, які за об'єктивних, тобто не залежних від позивача, обставин унеможливлювали або істотно утруднювали вчинення ним відповідних процесуальних дій. При цьому береться до уваги й те, чи вживав позивач заходів до усунення цих обставин або послаблення їх негативного впливу на виконання позивачем процесуальних обов'язків, покладених на нього судом. У разі неповідомлення позивачем таких причин суд вправі, в залежності від конкретних обставин справи, або залишити позов без розгляду, або розглянути справу за наявними в ній доказами. Проте ухвала про залишення позову без розгляду може бути скасована у вищій інстанції, у зв'язку з тим, що господарський суд при прийнятті рішення повинен всебічно, у повному обсязі та об'єктивно розглянути в судовому процесі всі обставини справи в їх сукупності.

Відповідно до положення статті 246 ГПК України, суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу [44]. Проте вищі інстанції майже у всіх випадках скасовують окремі ухвали.

Судді господарських судів, в тому числі при вирішенні корпоративних спорів, приймаючи рішення, керуються Постановою пленуму ВГСУ. Вказані документи мають рекомендаційний характер. При оскарженні рішень «рейдери» можуть посилатися на рекомендаційний характер постанов, які не мають законодавчої сили і внаслідок цього «рейдери» можуть наполягати на скасуванні рішень судів першої інстанції.

У ЄДРСР не має чіткої системи, за допомогою якої можна відслідковувати справи з однаковими сторонами, за одним і тим самим підприємством. «Рейдери» можуть подавати до судів позови до кількох відповідачів. При цьому позивачу надають можливість вибрати за яким місцем знаходження подавати справу до суду. Одночасно «рейдери» подають справи, частково змінивши предмет позову до різних судів за місцезнаходженням відповідачів (сторони у позовах однакові). Відповідно справа розглядається одночасно у різних судах, а предмети позовів незначною мірою відрізняються один від одного. Судді не можуть відслідкувати чи в інших судах вже відкрито провадження у подібних справах [214, с. 228].

На нашу думку, необхідно у ЄДРСР встановити графу про предмет та, можливо, про назву АТ. Це необхідно для того, щоб судді могли без перешкод відшукати по назві АТ або по предмету справи, які перебувають на даний час на розгляді у судах та з якого предмету позову уже прийнято рішення по вказаному підприємству.

У 1991 році, коли був прийнятий ГПК України, юристи та сторони у справі в основному добросовісно виконували покладені на них обов'язки, зокрема надавали правдиві докази у справі та достовірні свідчення у судових засіданнях. При цьому судді було достатньо письмових доказів для прийняття рішення у справі. На даний момент необхідно брати до уваги покази свідків, оскільки юристи «недобросовісно» ставляться до власних обов'язків та «викривляють» справу на власну користь. Уявляється доцільним заслухати думку кількох свідків у судовому засіданні для прийняття об'єктивного рішення у справі.

При прийнятті ГПК України у 1991 році усі підприємства були державної форми власності. Відповідно і Кодекс прийнято в цілому для врегулювання відносин між підприємствами державної форми власності. На даний момент підприємств з державною формою власності залишилась відносно невелика кількість. Це слід постійно враховувати у ГПК України. Також вважаємо, що необхідно встановити жорсткішу відповідальність за нез'явлення у судові засідання. На нашу думку, необхідно удосконалити ЄДРСР для отримання інформації про подання позовів з однаковими сторонами та по однакових предметах спору у різні судові інстанції.

Отже, у підрозділі були розглянуті погляди вчених і практиків щодо норм законодавства, спрямованих на захист АТ від посягань на їх майно, проведено аналіз та запропоновано зміни і доповнення до окремих норм процесуального законодавства. Було зазначено, що на практиці при розгляді справи у господарському суді як доказову базу необхідно у

більшій мірі застосовувати письмові докази. Якщо у сторін при розгляді справи у судовій інстанції є підстави вважати, що рішення суду може бути невиконане у майбутньому, то сторони на будь-якій стадії провадження у справі можуть подати заяву про забезпечення позову. Норми, які регулюють порядок реалізації корпоративних прав та порядок і способи їх захисту є недосконалими та потребують доопрацювання. Незважаючи на те, що ВРУ прийняла Закон, відповідно до якого внесено зміни до КК України щодо встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення угод із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації, норми Закону в цілому потребують доопрацювання та уточнення з метою усунення колізій із нормами інших НПА та вироблення завершених правових механізмів реалізації його положень.

## ВИСНОВКИ

На основі викладеного у монографії необхідно зробити наступні висновки:

На основі проведеного аналізу історії розвитку поняття «посягання на майно АТ» виокремлено 3 наступні стадії його розвитку: зародження, «розквіту» та пошуку нових напрямків і форм. Встановлено, що «рейдерство» перебуває у безперервному розвитку, відбувається постійне вдосконалення способів протиправного встановлення контролю над майном АТ;

На основі проведеного історично-правового аналізу НПА з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню АТ виокремлено групу актів законодавства, норми яких спрямовані на ефективне забезпечення законних прав та інтересів АТ. До них належать: КУ, ГК України, ГПК України, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про захист економічної конкуренції», Закон України «Про холдингові компанії», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів», ЗУ «Про АТ», Закон України «Про внесення змін до статті 67 ГПК України щодо забезпечення позову», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів», ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності», Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах», Указ Президента України «Про заходи щодо посилення захисту прав власності», Постанова КМУ «Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів», Постанова КМУ «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств», Постанова

Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову», Постанова Пленуму ВСУ «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин», Лист-доручення Генеральної прокуратури України на виконання розпорядження Генерального прокурора України від 21 березня 2007 року № 26 з питань нагляду за дотриманням законодавства, спрямованого на протидію «рейдерству», Лист-зауваження Генеральної прокуратури України до підпорядкованих прокуратур від 17 вересня 2007 року та інші;

Підсумовано, що упродовж тривалого часу вносилися зміни до законодавства з метою захисту АТ від посягань на їх майно. Важливим кроком стало прийняття у 2013 році Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», яким визначено поняття «протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації», і на основі якого передбачено відповідальність у КК України. Проте вказане визначення не охоплює усіх способів, за допомогою яких «рейдери» посягають на майно АТ. За умови чіткого встановлення ознак поняття «рейдерства», зважаючи на конкуренцію вказаних дій у диспозиції статті з іншими нормами КК України, при зазначенні механізмів з реалізації ефективних шляхів протидії протиправному захопленню майна АТ та внесення відповідних змін до законодавства буде можливо сформувати повноцінну систему захисту вітчизняної економіки. Тому найголовнішим завданням на сьогодні є чітке визначення на законодавчому рівні форм і видів протиправного захоплення майна та акцій, що сприятиме протидії протиправним захопленням загалом та забезпеченню захисту підприємства уже при перших спробах захоплення;

Надано визначення поняттю «господарсько-правовий захист АТ від посягань на їх майно» на основі аналізу складових, наданих у довідковій, науковій літературі та НПА у наступній формі: здійснення охорони АТ засобами регулюючого впливу, встановленими у господарському законодавстві, спрямованими на попередження незаконного вилучення, відторгнення власності у її власника-акціонера від захоплення та привласнення майна, яке належить на праві власності чи на іншому речовому праві, та на захист органів і їх посадових осіб, які здійснюють управління товариством – голови і членів виконавчого органу, ревізійної комісії, наглядової ради товариства;

Встановлено, що під посяганням на майно АТ («рейдерством») слід розуміти саме процес захоплення і встановлення контролю протизаконними способами. Відповідно до цього, необхідно передбачити кримінальну та адміністративну відповідальність уже за саму організацію «рейдерського» нападу. При цьому потрібно також на нормативному рівні визначити мету «рейдерської» атаки.

Незважаючи на те, що у КК України уже є визначення поняття «протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації» (стаття 206.2), інші статті, за допомогою яких можна кваліфікувати протиправні дії, що вчиняються «рейдерами» при захопленні АТ (встановлено кримінальну відповідальність за шахрайство, вимагання, зловживання службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, підробку документів, підкуп, доведення до банкрутства, службове підроблення, протидію законній господарській діяльності, самоправство, погрозу або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження, порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови, незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно небезпечні діяння, що є складовими «рейдерства»), проте визначення єдиного комплексного поняття та посилення відповідальності сприятиме боротьбі із ним;

На основі аналізу довідкових джерел, результатів наукових досліджень, а також НПА надано наступне доктринальне визначення поняттю «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)» – це організація нападу на підприємство, організацію, установу незалежно від форми власності з метою його захоплення, заволодіння владними повноваженнями щодо розпоряджання майном з використанням погрози або насильства до посадової чи іншої особи; шантажу; шахрайства; вимагання; зловживання службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень; підроблення документів; підкуп; доведення до банкрутства; службового підроблення; протидії законній господарській діяльності; самоправства; примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань; викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; постановлення суддею

(суддями) завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови; незаконне використання інсайдерської інформації та інші суспільно небезпечні діяння, що порушують права і законні інтереси акціонерів та завдають їм економічного та інших видів збитків;

Подано пропозицію щодо внесення поняття «протиправне встановлення контролю над АТ» у наведеній вище редакції до ЗУ «Про АТ», ЗУ «Про ГТ», ГК України та КК України. Вкрай важливим на сьогодні є запровадження заходів цивільно-правової, дисциплінарної, господарської, адміністративної та кримінальної відповідальності за організацію посягання на майно («рейдерського» нападу) на будь-якій його стадії;

На основі порівняльного аналізу захисту інтересів АТ від посягань на їх майно у законодавстві зарубіжних держав та в національному законодавстві аргументовано доцільність впровадження в останнє нових норм, зокрема:

на основі проведеного аналізу законодавства Великої Британії, спрямованого на протидію посяганням на майно АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» щодо збільшення кворуму загальних зборів АТ, який необхідний для прийняття рішення, оскільки в такому випадку рішення, які приймаються на загальних зборах, отримують схвалення 3/4 голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з цього питання акцій. Також, запропоновано внести зміни, відповідно до яких ціна придбання акцій не може бути меншою за найвищу ціну придбання протягом цього періоду. Дана норма захистить права та інтереси акціонерів при обов'язковому викупі АТ належних їм акцій та не дозволить скуповувати акції за нижчими цінами, ніж найвища ціна придбання протягом цього періоду;

на основі законодавства США, спрямованого на протидію посяганням на майно АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині надання права акціонерам звернутися до суду у випадку незгоди із запропонованою ціною викупу акцій для судової оцінки вартості їх акцій;

на основі законодавства Австралії, спрямованого на протидію посяганням на майно АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині надання наглядовій раді повноваження для здійснення регулювання та контролю за рішеннями загальних зборів. Збільшення обсягу повноважень наглядової ради необхідне для того, щоб здійснювати контроль за рішеннями загальних зборів, зокрема в частині дотримання процедури прийняття рішення на предмет відповідності правам та інтересам акціонерів;

на основі законодавства РФ, спрямованого на протидію посяганням на майно АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині введення норми про обов'язковий викуп акцій товариства у зв'язку з придбанням особою акцій товариства у розмірі 99 %. Вказана норма зобов'яже особу, яка стала власником акцій товариства у розмірі 99 %, запропонувати всім акціонерам придбати у них прості акції товариства. Таким чином, будуть захищені права міноритарних акціонерів.

На основі доктринальних визначень учених-юристів надано власне узагальнене визначення поняття «компетенція АТ» як сукупність прав, обов'язків та предмета відання АТ, наданих у законодавчому порядку, необхідних для здійснення господарської діяльності у власній сфері, а також здатність набувати права та обов'язки впродовж здійснення господарської діяльності. Запропоновано використовувати надане визначення у статтях ЗУ «Про АТ»;

Для того, щоб не виникало зловживань при укладенні значних правочинів у статуті АТ потрібно прописати додаткові критерії для віднесення правочинів до значних. У статуті також повинні бути чітко прописані дата проведення оцінки вартості майна або послуг, які є предметом значного правочину, та випадки, коли обов'язково потрібно залучити оцінювача;

На основі проведеного аналізу національного законодавства, спрямованого на протидію посяганням на майно АТ, запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» в частині передбачення права акціонера на оскарження значного правочину, що укладений без обговорення на зборах акціонерів. Це положення надасть акціонерам право для оскарження значного правочину, оскільки на даний момент у ЗУ «Про АТ» не визначено хто має право звертатись до суду із позовом про визнання правочину недійсним;

На основі проведеного аналізу думок вчених і практиків запропоновано внести зміни до ЗУ «Про АТ» у частині затвердження списку документів та інформації, які публічне АТ зобов'язане розміщувати на своєму сайті (порядок денний та документи, які будуть розглядатися на загальних зборах). Вказана інформація є важливою для акціонерів, а тому кожен із них повинен мати доступ до документів та можливість ознайомитися з ними під час підготовки до загальних зборів. Це положення надасть можливість акціонерам бути компетентними в усіх питаннях, які розглядатимуться на загальних зборах, оперативно виявляти недоліки, допущені в документах. Акціонерам необхідно бути ознайомленими із порядком денним та питаннями, які розглядатимуться на загальних зборах, оскільки це мінімізує можливість висунення

«рейдерами» під час обговорення на загальних зборах необхідних їм питань (переобрання керуючого (директора) і т.п.);

Зроблено висновок, що договори між акціонерами всередині АТ мають стати одним із найефективніших регуляторів відносин між ними з питань, які неврегульовані чи недостатньо врегульовані на законодавчому рівні. Підтверджено доцільність узгодження таких договорів з положеннями корпоративного та іншого законодавства на предмет уникнення колізій із нормами законодавства. Запропоновано внесення до істотних умов усіх договорів, що укладаються всередині АТ, відповідальності за порушення їх умов;

Узагальнено положення щодо комплексного захисту прав акціонерів, захист від посягань на майно АТ загальними зборами акціонерів, наглядовою радою та ревізійною комісією відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів АТ у межах правової роботи на підприємстві як способу самозахисту його прав та інтересів;

Завдання із забезпечення захисту АТ від протиправних посягань покладено державою на систему органів із протидії посяганням на майно АТ, що мають окремі спільні ознаки: прокуратуру, Фонд державного майна України, АМК України, НКЦПФР, Міжвідомчу комісію з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, утворену при КМУ, та її регіональні робочі групи, Бюро протидії економічним злочинам та «рейдерству», АСПУ та інші;

Запропоновано змінити обсяг повноважень та надати Міжвідомчій комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств право приймати рішення щодо захисту АТ від посягань на майно, надати таким рішенням обов'язковий характер та встановити відповідальність за недотримання і невиконання. Внесення змін до законодавства надасть Міжвідомчій комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств можливість мати необхідні повноваження щодо захисту АТ від посягань на їх майно та більш оперативно реагувати на правопорушення;

У розвиток правової роботи на підприємстві виглядає нагально необхідним нормативне закріплення зобов'язання АТ закріпити у статуті положень щодо захисту комерційної таємниці і конфіденційної інформації з можливістю надання її третім особам виключно за рішенням загальних зборів або наглядової ради АТ, а також визначення заходів відповідальності за їх розголошення.

У розвиток проведення правової роботи і уникнення утворення підстав для вчинення неправомірного тиску на АТ, слід рекомендувати останнім своєчасно й у повному обсязі виплачувати дивіденди акціонерам, вчасно інформувати акціонерів про усі важливі події та результати діяльності АТ, максимально забезпечувати права міноритарних акціонерів, зокрема і на придбання акцій під час додаткових емісій для того, щоб вони були зацікавлені у зберіганні інформації про товариство, не розголошували конфіденційної інформації, були зацікавлені у збереженні своїх акцій і не продавали їх «рейдерам», які можуть пропонувати ціну, більшу за номінальну вартість. Відповідальним за цю роботу, а також за створення умов, що перешкоджатимуть скуповуванню акцій, і за проведення моніторингу поточної ситуації є керівний орган АТ – одноособовий чи колегіальний;

На основі проведеного аналізу наукових, навчальних і нормативних джерел надано удосконалене семантичне визначення поняття «правовий режим майна суб'єктів господарювання» як встановлені правовими нормами порядок і умови його придбання (формування), здійснення суб'єктами права повноважень володіння, користування та розпорядження ним, реалізація функцій управління майном, порядок звернення на нього стягнення кредиторів та здійснення заходів щодо захисту; запропоноване його застосування по відношенню до АТ;

Вказано на необхідність нормативного закріплення у ЗУ «Про АТ» та ЗУ «Про ГТ» зобов'язання керівника АТ організувати ведення в АТ ефективної системи контролю за кредиторською заборгованістю, а також скликати загальні збори акціонерів у випадку досягнення нею критичного розміру, який має визначатися для кожного АТ індивідуально загальними зборами акціонерів із закріпленням у статуті. Такі норми повинні унебезпечити власника контрольного пакету й мажоритарних акціонерів від протиправного встановлення контролю над АТ через наявну кредиторську заборгованість. У розвиток цієї пропозиції необхідно посилити відповідальність керівника АТ за організацію ефективного контролю резервного капіталу АТ. Так само співробітники юридичного відділу АТ повинні відслідковувати наявність спорів у судах, стороною в яких виступає АТ, що розглядаються без його участі;

Надано пропозицію щодо запровадження технічних заходів захисту інтересів АТ. Для уникнення встановлення контролю над АТ при реєстрації авторських прав на нематеріальні активи необхідно належним чином захищати комерційну таємницю АТ та створити надійний захист для збереження статутних документів, печатки тощо. На підприємстві необхідно зберігати копію статуту, а оригінал – в іншому місці

(наприклад, у банківській скриньці або в адвоката) для унеможливлення стороннім особам заволодіти статутом при їх проникненні на підприємство. Доступ до печатки повинна мати обмежена кількість осіб (в ідеалі – одна особа). Для збереження майна АТ при силовому «рейдерському» захопленні необхідно заручитися підтримкою охоронних структур, АСПУ, викликати співробітників ОВС та представників різних ЗМІ для максимального висвітлення «рейдерської» атаки у друкованих виданнях й особливо у телевізійних передачах;

Аргументовано, що для забезпечення інтересів АТ та унеможливлення виникнення ситуацій з підкупом акціонерів та створенням внутрішніх загроз керівництву АТ і мажоритарним акціонерам необхідно сумлінно виконувати свої зобов'язання перед іншими акціонерами, менеджментом та працівниками, зокрема справно сплачувати дивіденди акціонерам, вчасно виплачувати заробітну плату керівникам різних ланок АТ; не надавати широких повноважень найманому директорові, а залишити за основним власником майна товариства повноваження щодо затвердження та ухвалення рішень, які стосуються майна АТ. Керівництву АТ і мажоритарним акціонерам необхідно ефективно контролювати оперативну діяльність АТ на предмет попередження конфліктних ситуацій;

Аргументовано, що для мінімізації комплексних посягань з боку «рейдерів» та державних службовців доцільним є підвищення на законодавчому рівні різногалузевої відповідальності усіх учасників посягання. Серед іншого зазначено позитив для сумлінних суб'єктів господарювання у періодичній зміні керівників різних правоохоронних і судових органів (зокрема як це нещодавно було зроблено на основі Закону України «Про очищення влади») для підвищення ефективності боротьби з корупцією;

Навівши перелік переваг, які може надати іноземна компанія, що виступає власником акцій, часток, паїв в українському підприємстві, зроблено висновок про те, що використання іноземних компаній як засновників/акціонерів українських товариств може бути додатковим захистом від «рейдерських» атак.

Надано власні авторські семантичні визначення поняттям: - правовий захист: це система юридичних норм, необхідних для запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності; - способи захисту прав: це передбачені законодавством засоби, за допомогою яких відбувається запобігання правопорушенням, відновлення порушених прав та притягнення порушників до відповідальності;

В рамках міжгалузевих зв'язків вказано на окремі недоліки диспозиції частини першої статті 206.2 КК України «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», які створюють небажану конкуренцію із диспозиціями інших статей КК України. Рекомендовано законодавцю внести зміни до законодавства щодо запровадження усіченого складу злочину, передбаченого названою статтею шляхом криміналізації уже перших дій, які вчиняють «рейдери»;

Аргументовано, що протиправні дії «рейдерів» варто кваліфікувати на основі положень кримінального законодавства за статтями, визначеними у наступних розділах КК України:

- злочини проти життя та здоров'я особи;
- злочини проти волі, честі та гідності особи;
- злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина;
- злочини проти власності;
- злочини у сфері господарської діяльності;
- злочини проти громадської безпеки;
- злочини проти громадського порядку та моральності;
- злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян;
- злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку;
- злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг;
- злочини проти правосуддя;

Для уникнення довільного тлумачення норм різних НПА з метою захисту інтересів акціонерів запропоновано внести до ЗУ «Про АТ» окрему норму, в якій прописати, що оскарження акціонерами ухвали про забезпечення позову зупиняє її виконання. Завдяки такій нормі законні права та інтереси акціонерів у випадку, якщо «рейдер» захопив АТ, можуть бути захищені через укладення договору про виведення майна зі статутного капіталу;

Підтримано зміни, які внесено до статті 67 ГПК України (у редакції, що діяла від 28.03.2014 року до 15.12.2017 року) щодо неможливості заборонити проведення загальних зборів акціонерів, що мають позитивний характер, оскільки не допускають припинення роботи АТ через подання позову або відповідного клопотання до господарського суду про застосування такої заборони в якості забезпечення позову конкурентами учасників господарського товариства чи зловмисниками. Запропоновано провести додаткове дослідження з метою розробки норм

щодо прямої залежності права акціонера на подання певних позовів від розміру пакету акцій;

Перевагою господарського процесу у порівнянні із цивільним та кримінальним є пріоритет письмових доказів. Однак у справах за участю АТ потрібно приділяти належну увагу й усним доказам, а саме поясненням акціонерів, керівників і працівників товариства. Це дозволить судді у повному обсязі дослідити справу, заслухавши пояснення третіх осіб або свідків, які володіють інформацією про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Вірна оцінка доказів унеможливить «рейдерам» зловживати поданням до суду та допоможе захистити законні права та інтереси акціонерів;

У розвиток технічних елементів організації процесуального захисту АТ від протиправних посягань на майно надано пропозицію у ЄДРСР виділити окрему графу про предмет та окрему графу про назву АТ. Це необхідно для спрощення пошуку для судді, прокурора, контрагентів АТ, державних органів за назвою АТ та предметом справ, які перебувають на даний час на розгляді в інших судах, та з яких уже прийнято рішення стосовно певного АТ. Також, запропоновано встановити жорсткішу відповідальність за нез'явлення представника учасника процесу у судові засідання.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов А. М. Специфика правосубъектности государственных органов // Актуальные проблемы правоведения. 2007. № 2 (17). С. 48–51.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. /ред. рада: В. Б. Авер'янов (голова) та ін.; К. : Вид-во «Юридична думка», 2004–2005. Т. 1 : Загальна частина. 2004. 584 с.
3. Алексеев С. С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. М.: Юрид. лит., 1989. 288 с.
4. Андреев В. К. Правосубъектность хозяйственных органов: сущность и организация / отв. редактор В. В. Лаптев. М.: Наука, 1986. 123 с.
5. Андрушків Б. М Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство. Тернопіль : Терно-граф, 2008. 424 с.
6. Андрущенко І. Г. Заходи щодо запобігання недружньому поглинанню та злиттю підприємств у державі // Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 4. С. 97–100.
7. Балюк І. А. Господарське процесуальне право : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2005. 248 с.
8. Бахрах Д. Н. Административное право : учеб. для вузов. М.: Изд-во БЕК, 1999. 368 с.
9. Беляневич О. А. Теоретичні проблеми господарського договірного права : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». К., 2006. 506 с.
10. Беляневич О. А. Теоретичні проблеми господарського договірного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». К., 2006. 37 с.
11. Берлач О. Реалізація вітчизняного законодавства про економічну конкуренцію як ефективний чинник подолання негативних наслідків недружніх злиттів і поглинань // Кримський юридичний вісник. 2010. № 1 (8), Ч.І.С. 11–18.
12. Берлач Ю. А. Адміністративно-правове забезпечення протидії недружнім злиттям і поглинанням (рейдерству) в Австралії: характеристика й можливості запровадження позитивного досвіду в Україні // Південноукраїнський правничий часопис. 2010. № 2. С. 264–267.

13. Берлач Ю. А. Діяльність органів державної влади у сфері протидії рейдерству в Україні // Право і безпека. 2008. № 7/2. С. 167–172.
14. Беліков О. А. Можливі шляхи протидії рейдерським захопленням // Юридичний журнал. 2007. № 5(59). С. 115–118.
15. Беліков О. А. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення // Юридичний журнал. 2007. № 4(85). С. 105–109.
16. Белкін М. «Акціонери бажають знати.. (Особливості переважного права акціонерів на придбання акцій)» // Юридичний журнал «Бізнес – Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації». 2007. № 44 (771). С. 21.
17. Белкін М. Актуальні питання імплементації Закону України «Про акціонерні товариства» в контексті протидії рейдерській активності // Юридичний журнал. 2009. № 9. С.69-80.
18. Бобкова А. Г. Правовое обеспечение реакреационной деятельности: моногр. Донецк : Юго-Восток, 2000. 308 с.
19. Болдирев Р. В. та ін. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. К.: Наук. думка, 1983. Т. 3: Кора–М. 1989. 552 с.
20. Будылин С. Л. Права миноритарных акционеров в корпоративном праве США (на примере штата Делавэр) // Журнал российского права: электрон. вид. 2008. № 7. URL: <http://www.center-bereg.ru/o4113.html> (дата звернення: 08.01.2018).
21. Бурбело С. О. Методи досягнення корпоративного контролю над підприємствами.об'єктами рейдерських атак // Вісник Східноукраїнського Національного університету імені Володимира Даля. 2011. № 7 (161). ч. 2.С. 17–23.
22. Бурдак В. Як захистити права акціонерів? // Правовий тиждень. 2010. № 33 (211). С. 7–10.
23. Бутнев В. В. К понятию механизма защиты субъективных прав // Субъективное право: проблемы осуществления и защиты. Владивосток: ДВГУ, 1989. С. 9–17.
24. Бялкина Т. Чужого не возьмём, своего не отдадим // Муниципальная власть. 2001. С. 11–13.
25. Валерьевич А. Рейдеры, работающие через банкротство. как не стать легкой добычей? // Российская газета. 2008. № 4760. С. 8.
26. Василенко В. Н. Распределение компетенции (полномочий) между органами государственной власти и органами местного самоуправления // Региональное (областное) самоуправление: сб. науч.

тр. / НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень; редкол.: Мамутов В. К. і др. Донецьк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. С. 60–87.

27. Вачаев О. Новый антирейдерский закон: здравая невыполнимая идея. Дата оновлення: 17.10.2016. URL: <http://hubs.ua/authority/novy-j-antirejderskij-zakon-zdravaya-nevy-polnimaya-ideya-92044.html> (дата звернення: 08.01.2018).

28. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

29. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій. К.: Атіка, 2004. 624 с.

30. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». Донецьк, 2009. 33 с.

31. Вознесенская Н. Н. и др. Предпринимательское (хозяйственное) право: Учебник / под ред. В.В. Лаптева, С.С. Занковского. Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. М.: Волтерс Клувер, 2006. 560 с.

32. Гайворонський В. М., Жушман В. П., Погорецька Н. В. та ін. Господарське право України : Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. / за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. Х.: Право, 2005. 384 с.

33. Галиева Р. Субъекты и объекты земельных прав // Российская юстиция. 2002. № 10. С. 27–29.

34. Галянтич М. К., Грудницька С. М., Міхатуліна О. М. та ін. Господарське право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2005. 424 с.

35. Гарагонич О. В. Акціонерне товариство як об'єкт рейдерства : правовий аналіз // Экономическая безопасность субъектов хозяйствования: теория и практика : сборник научных трудов. Донецьк : Изд-во «Ноулидж» (донецкое отделение), 2014. С. 295–312.

36. Гарагонич О. В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: правова сутність та структура // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 130–135.

37. Гарагонич О. В. Економічна безпека корпоративних підприємств: правовий аналіз актуальних проблем // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 1. С. 104–105 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://par.in.ua/1\\_2014/Harahonych.pdf](http://par.in.ua/1_2014/Harahonych.pdf).

38. Гарагонич О. В., Грудницька С. М., Бекірова Е. Е., Бисага Ю. М. та ін. Корпоративне право: навчальний посібник / за заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 344 с.

39. Гарагонич О.В. Етапи рейдерського захоплення акціонерних товариств // Вісник Академії адвокатури України. 2013. № 3 (28). С. 23–33.

40. Голосніченко Д. І. Конституційні засади визначення повноважень органів виконавчої влади // Конституційні засади державотворення і правотворення в Україні: проблеми теорії і практики: До 10-річчя Конституції України і 15-ї річниці незалежності України: зб. наук. статей / за ред. Ю. С. Шемшученка; упоряд. : І. О. Кресіна, В. П. Нагребельний, Н. М. Пархоменко. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2006. С. 176–179.

41. Голосніченко Д. І. Повноваження та компетенція: спільні риси і відмінності // Правове регулювання суспільних відносин у сфері культури. Сучасний стан та перспективи розвитку: статті і тези Всеукраїнської наук. конф. (Київ, 15.05.2007). К.: КНУКІМ, 2007. С. 26–27.

42. Голосніченко І. П., Голосніченко Д. І. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. 2011. № 1 (9). С. 147–155. URL: [http://ela.kpi.ua/jspui/bitstream/123456789/4891/1/11%20-%201\\_9\\_%20-%2025.pdf](http://ela.kpi.ua/jspui/bitstream/123456789/4891/1/11%20-%201_9_%20-%2025.pdf) (дата звернення: 08.01.2018).

43. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436–IV // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.

44. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6.11.1991 № 1798–XII // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56.

45. Грудницкая С. Н. Правовой институциональный подход: сборник научных трудов. Киев: Видавничий дім «АртЕк», 2017. 600 с.

46. Грудницкая С. Н. Экономико-правовая сущность и понятие предприятия на современном этапе // Підприємництво, господарство і право. 2010. № 11. С. 57–61.

47. Грудницкая С. Н., Никитченко Н. В. Системоорганизующая функция хозяйственного права в современном мире // Часопис Київського університету права. 2014. № 3. С. 128–133.

48. Грудницкая С.Н. Наука хозяйственного права и сбалансирование интересов // Материалы IV международной научно-практической конференции «Эффективные направления модернизации права – 2008» (г. Прага, 03-15.04.2008). Прага: Publishing House «Education and Science», 2008. Т. 8. Право. С. 75-77.

49. Грудницька С.М. Конституційні основи господарської правосуб'єктності підприємств: поняття і структура господарсько-правового інституту // Часопис Академії адвокатури України: електрон. вид. 2010. № 3 (8). 12 с. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/chaau/2010-3/content.html> (дата звернення: 08.01.2018).

50. Грудницька С. М. Сутність і поняття правосуб'єктності: господарсько-правове визначення // Становлення сучасної юридичної науки: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 29.04.2008). Тернопіль, 2008. С. 67–68.

51. Гуторова Н. О. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство // Юридичний Радник. 2007. № 2. С. 6–9.

52. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 1: А–З. Воспроизведено со второго издания 1880–1882 гг. М.: Гослитиздат, 1935. 723 с.

53. Демченко С. Ф. Складники ефективності господарського судочинства // Вісник Академії управління МВС. 2010. № 2 (14). С. 21–27.

54. Деревянко Б. В. Важливість функціонування усталеної оптимальної системи господарських судів в Україні // 10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації : зб. доповідей наук. практ. конф. (14.11.2014, м. Київ) / голова ред. кол. О.П. Подцерковний. Одеса: Юридична література, 2014. С. 345–349.

55. Деревянко Б. В. Забезпечення прав власників майна приватних ВНЗ при їх реорганізації // Форум права електрон. наук. фахове вид. 2010. № 4. С. 286–291. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10dbvpir.pdf>. (дата звернення: 08.01.2018).

56. Деревянко Б. В. Застосування до іноземних холдингових компаній та їх українських корпоративних (дочірніх) підприємств зобов'язань з виконання державних програм // Visegrad journal on human rights. 2014. № 2/2. С. 117–121.

57. Деревянко Б. В. Ліцензування як засіб регулюючого впливу держави на діяльність навчальних закладів // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2011. № 4. С. 167–178. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11dbvdnz.pdf>. (дата звернення: 08.01.2018).

58. Деревянко Б. В. Питання накладення арешту на майно // Господарсько-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України : Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» (м. Донецьк, 14.11.2008) : У 3-х частинах. Частина друга. Донецьк : ТОВ «Цифрова типографія», 2008. С. 76–77.

59. Деревянко Б. В. Послуги у сфері освіти: правове регулювання: монографія. МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2013. 387 с.

60. Деревянко Б. В. Правове регулювання господарської діяльності навчальних закладів : дис. .. докт. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2014. 504 с.

61. Деревянко Б. В. Правове регулювання захисту прав суб'єктів господарювання : навч. посібник. МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2013. 148 с.

62. Деревянко Б. В. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності : навч. посібник. МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк : Видавничий дім «Кальміус», 2012. 204 с. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/12715> (дата звернення: 08.01.2018).

63. Деревянко Б. В. Правові питання підвищення ефективності використання майнової основи господарювання навчальних закладів // Вісник господарського судочинства. 2012. № 4. С. 56–65.

64. Деревянко Б. В., Грудницька С. М. Державне регулювання функціонування промислово-фінансових груп у сфері підприємницької діяльності : монографія / за ред. М. К. Галянтича. К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва, 2005. 176 с.

65. Джунь В. В. Теоретико-прикладні проблеми реформування законодавства України про банкрутство : автореф. дис. .. докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право». К., 2009. 30 с.

66. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. К.: Юрінком Інтер, 2001. 255 с.

67. Добровольский В. И. Анализ и комментарий корпоративного законодательства и судебной практики. М.: Волтерс Клувер, 2007. 464 с.

68. Додонов В. Н., Ермаков В. Д., Крылова М. А. и др. Большой юридический словарь. М.: «Инфра-М», 2001. 790 с.

69. Єфименко А. Корпоративне управління за Законом «Про акціонерні товариства»: здобутки та помилки. // Юридичний журнал. 2009. № 9. С. 22–29.
70. Живко З. Б. Рейдерство: фермент ринкової економіки : монографія. Львів: Ліга–Прес, 2009. 270 с.
71. Жук Л. А., Жук І. Л., Неживець О. М. Господарське право : навчальний посібник. К.: Кондор, 2003. 400 с.
72. Зеркалов Д. В. Рейдеры: способы. К.: КНТ, 2007. 118 с.
73. Знаменский Г. Л. Хозяйственное законодательство Укрины: формирование и перспективы развития. К.: Наукова думка, 1996. 63 с.
74. Знаменський Г. Л., Липницький Д. Х., Хахулін В. В. та ін. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. В. К. Мамутова. К.: Юрінком Інтер, 2004. 688 с.
75. Кальман О. Г., Погорецький М. А. Рейдерство: причини та заходи протидії // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2009. № 3. С. 150-160.
76. Карабін Т. О. Співвідношення повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: теретичні і практичні питання : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Ужгород, 2007. 202 с.
77. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины. Учебное пособие. Х.: фирма «Эспада», 2001. 288 с.
78. Киреев А. Ю. Рейдерство в российской экономике: сущность, тенденции и возможности противодействия : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством». М., 2008. 24 с.
79. Киреев А. Ю. Рейдерство в российской экономике : сущность, тенденции и возможности противодействия : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством». М., 2008. 217 с.
80. Кісілюк Е. Кримінально-правова основа протидії рейдерству // Підприємництво, господарство і право. 2009. № 1. С. 111–114.
81. Коваль А. Способы жестких поглощений // Юридическая практика. 2004. № 29 (343). С. 1–7.
82. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7.12.1984 № 8073–Х / Верховна Рада УРСР // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122.

83. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

84. Копелєв І. Ю. Рейдерство як феномен ринкової економіки // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. 2010. № 1 (47). С. 305–314.

85. Кравченко Р. С. Судебная и внесудебная защита: корпоративное право в Великобритании // Журнал для акционеров. 2001. № 2. С. 19–24.

86. Кравчук В. Загальні збори акціонерів: порядок скликання та проведення // Юридичний журнал: електрон. наук. фахове вид. 2003. № 5. Justinian : URL : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=233> (дата звернення: 08.01.2018).

87. Кравчук В. М. Корпоративне право: Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. К.: Істина, 2005. 720 с.

88. Кравчук С. Й. Господарське право України : навчальний посібник. К.: Кондор, 2007. 264 с.

89. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341–ІІІ // База даних «Законодавство України»/ВР України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

90. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651–VІ // База даних «Законодавство України»/ВР України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

91. Крисань Т. Є. Юридичні гарантії фізичних осіб у системі корпоративних правовідносин // Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 162–167.

92. Кричевський Н. А. Рейдерство: штрихи до портрета явища // Незалежна газета. 2007. С. 8.

93. Кулакова Є. Компетенція: поняття, суб'єкти, особливості // Підприємництво, господарство і право. 2006. № 3. С. 11–14.

94. Курило Ю. Закон про захист від рейдерства: реальні механізми чи профанація? // Аналітичне видання «Юрист і закон». 14.02.2014–20.02.2014. № 07. Дата оновлення: 20.02.2014. URL: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/ua/EA006226.html?utm\\_source=newsletter&utm\\_medium=email&utm\\_campaign=laws](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ua/EA006226.html?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=laws) (дата звернення: 08.01.2018).

95. Лаврін О. Захист прав суб'єктів господарювання, його форми та способи // Підприємництво, господарство та право. 2002. № 11. С. 56–59.

96. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления. М.: Юрид. лит., 1971. 280 с.

97. Лапина Н. Два цвета современного рейдерства // Российская газета. 2006. № 4136. С. 5.
98. Лаптев В.В. Предмет и система хозяйственного права. М.: Юрид. лит., 1969. 176 с., с. 68.
99. Лепешкин А. И., Ким А. И., Мишин Н. Г., Романов П. И. Курс советского государственного права. М.: Госюриздат, 1962. 591 с.
100. Литвак О., Кучеренко І. Проблема рейдерства очима кримінолога і цивіліста // Вісник національної академії прокуратури України. 2010. № 3(19). С. 40–44.
101. Малейн Н. С. Гражданский закон и права личности в СССР. М.: Юрид. лит., 1981. 216 с.
102. Мамутов В.К. Совершенствование правового регулирования хозяйственной деятельности. К.: Наук. думка, 1982. 238 с.
103. Мамутов В. К. О соотношении понятий компетенции и правосубъектности государственных хозяйственных органов // Изв. вузов. Правоведение. 1965. № 4. С. 56–63.
104. Мамутов В. К. Предприятие и вышестоящий хозяйственный орган. М.: Юрид. лит., 1968. 240 с.
105. Мамутов В.К., Знаменский Г. Л., Хахулин В. В. и др. Хозяйственное право : учебник / под ред. Мамутова В.К. К.: Юринком Интер, 2002. 912 с.
106. Матузов Н. И., Малько А. В. Правовые режимы: понятие и виды // Правовая наука и реформа юридического образования : Сб. науч. тр. Вып. 4: Право и политика : современные проблемы соотношения и развития. Воронеж: Изд-во ВГУ, 1996. С. 12-21.
107. Мілаш В. С. Господарське право: курс лекцій: у 2 ч. Ч. 1. Х.: Право, 2008. 496 с.
108. Молчанов А. Запобіжники від шахраїв // Закон і бізнес: електрон. вид. 10.12.2016–16.12.2016. № 50 (1296). Дата оновлення: 16.12.2016. URL: [http://zib.com.ua/ua/126738-chi\\_budut\\_efektivnimi\\_zakonodavchi\\_novovvedennya\\_poklikani\\_p.html](http://zib.com.ua/ua/126738-chi_budut_efektivnimi_zakonodavchi_novovvedennya_poklikani_p.html) (дата звернення: 08.01.2018).
109. Мороз П. Антирейдерський закон Мін'юсту: з якими змінами його прийняла Верховна Рада?. URL: <https://investgazeta.info/blogs/item/1075-antirejderskij-zakon-min-yustu-z-yakimi-zminami-jogo-prijnyala-verkhovna-rada> (дата звернення: 08.01.2018).
110. Морозов С. М., Шкарапута Л. М. Словник іншомовних слів. К.: Наукова думка, 2000. 663 с.

111. Москаленко С. М. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби // Юридичний журнал: електрон. наук. фахове вид. 2007. № 3. С. 117–119.

112. Нечаева Т. В. Конституционно-правовые принципы установления компетенции субъектов федерации (в рамках предметов совместного ведения) : автореф. дис. на соискание учёной степени канд. юрид. наук : спец. 23.00.02; 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право». М., 2006. 28 с.

113. Никитенко И. Г. Компетенция субъектов Российской Федерации в сфере местного самоуправления : автореф. дис. на соискание наук. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право». Казань, 2006. 26 с.

114. Нотаріусів зобов'язали перевіряти судові рішення у реєстрі // Закон і бізнес: електрон. вид. 09.09.2016. Дата оновлення: 09.09.2016. URL: [http://zib.com.ua/ua/125502-notariusiv\\_zobovyazali\\_pereviriyati\\_sudovi\\_rishennya\\_u\\_reestr.html](http://zib.com.ua/ua/125502-notariusiv_zobovyazali_pereviriyati_sudovi_rishennya_u_reestr.html) (дата звернення: 08.01.2018).

115. Общая теория права. В двух томах / С. С. Алексеев. Т. 1. М.: Юрид. лит., 1981. 361 с.

116. Орлеан А., Якимчук Н. Рейдерство: загальна характеристика та правові засоби протидії // Вісник академії прокуратури України. 2007. № 4. С. 34–40.

117. Павлов А. А. Присуждение к исполнению обязанности в натуре как способ защиты гражданских прав в обязательственных правоотношениях : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. С.–Пб., 2001. 219 с.

118. Пащенко О. М. Правове становище державних сільськогосподарських підприємств // Аграрне право України : Підручник / за ред. О. О. Погрібного. К.: Істина, 2004. 448 с.

119. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів : постанова КМУ від 29.06.1999 № 1172 // База даних «Законодавство України»/Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF> (дата звернення: 08.01.2018).

120. Пилецкий А. Е. Теоретические проблемы предпринимательской правосубъектности в смешанной экономике : моногр. М.: ЧеРо, 2005. 336 с.

121. Пігач Я. М., Труфанова Л. М. Господарське законодавство : Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 624 с.

122. Плотницький Б. Ідея ліквідації господарської юрисдикції ігнорує реальний стан судової системи та економіки держави // Закон і бізнес: електрон. вид. 27.09.2014–03.10.2014. № 39 (1181). Дата оновлення: 03.10.2014. URL: [http://zib.com.ua/ua/102493-chomu\\_ne\\_potribno\\_likviduvati\\_gospodarsku\\_yurisdikciyu\\_-\\_dum.html](http://zib.com.ua/ua/102493-chomu_ne_potribno_likviduvati_gospodarsku_yurisdikciyu_-_dum.html) (дата звернення: 08.01.2018).

123. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755–VI // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 08.01.2018).

124. Подоляка А. М. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2009. 39 с.

125. Подцерковний О. П., Савук І. П. Правові принципи планування господарської діяльності в Україні // Правова держава. 2005. № 8. С. 72–77.

126. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 № 242 // База даних «Законодавство України»/Міністерство фінансів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99> (дата звернення: 08.01.2018).

127. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23.10.2011 № 1063/2011 // База даних «Законодавство України»/Президент України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011/print1394102138340388> (дата звернення: 08.01.2018).

128. Порватова Н. Боротьба з рейдерством: чи подолає Україна рейдерство на законодавчому рівні? // Громадська думка про правотворення. 2013. № 18 (54). С. 10–13.

129. Порошенко підписав антирейдерський закон. Дата оновлення: 31.10.2016. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/porosenko-pidpisav-antirejderskij-zakon> (дата звернення: 08.01.2018).

130. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 // База даних «Законодавство України»/Міністерство юстиції України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12> (дата звернення: 08.01.2018).

131. Порядок здійснення контролю у сфері державної реєстрації: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 №990 // База даних «Законодавство України»/Кабінет Міністрів України. URL:

<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249617674> (дата звернення: 08.01.2018).

132. Потапенко В. Іноземці нам допоможуть. Аналіз можливостей використання іноземних компаній для антирейдерського захисту // Юридичний радник. 2007. № 2 (16). С.18–21.

133. Право викупу акцій міноритаріїв – захист від рейдерів // УНІАН. економіка: електрон. вид. Дата оновлення: 08.07.2010. URL : <http://economics.unian.net/ukr/detail/52079> (дата звернення: 08.01.2018).

134. Прийнято рішення щодо внесення змін до законодавства, що попереджатимуть випадки рейдерства. URL : <https://minjust.gov.ua/ua/news/48581> (дата звернення: 08.01.2018).

135. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514–VI // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2008. № 50–51. Ст. 384.

136. Про визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерів СП ЗАТ «Укрсибтрансавіа»: Постанова Вищого господарського суду України від 23.01.2007. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/388043> (дата звернення: 08.01.2018)

137. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 10.10.2013 № 642–VII // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 22. Ст. 773.

138. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : зауваження до проекту Закону України. URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=45160](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45160) (дата звернення: 08.01.2018).

139. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України від 06.10.2016 № 1666-VIII // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 47. Ст. 11.

140. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів : Закон України від 15.12.2006 № 483–V // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 9. Ст. 77.

141. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України від 07.04.2015 № 289–VIII // База

даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 25. Ст. 188.

142. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів : пояснювальна записка до Проекту Закону (до реєстр. № 2259 від 27.02.2015). URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=54219](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54219) (дата звернення: 08.01.2018).

143. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств : Закон України від 17.11.2009 № 1720–IV // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2010. № 8. Ст. 51.

144. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств : зауваження до Проекту Закону (до реєстр. № 0887 від 17.04.2013). URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=45160](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45160) (дата звернення: 08.01.2018).

145. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 26.11.2015 № 834–VIII // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 1. Ст. 37.

146. Про внесення змін до статті 67 ГПК України щодо забезпечення позову : Закон України від 17.09.2008 № 513–VI // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2008. № 49. Ст. 361.

147. Про внесення змін і доповнень у деякі законодавчі акти України про встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство) : Проект Закону України від 13.03.2007 № 3300. URL:

[http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_2?id=&pf3516=3300&skl=6](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3300&skl=6)  
(дата звернення: 08.01.2018).

148. Про внесення зміни до пункту 12 Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: постанова КМУ від 08.09.2016 № 594 // База даних «Законодавство України»/Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/594-2016-%D0%BF> (дата звернення: 08.01.2018).

149. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 № 1576–XII // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. Ст. 682.

150. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30.10.1996 № 448/96–ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 51. Ст. 292.

151. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 51. Ст. 553.

152. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2015 № 1127 // База даних «Законодавство України»/Кабінет Міністрів України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF/print1457466347563248#n23> (дата звернення: 08.01.2018).

153. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2003. №31. Ст. 263.

154. Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності : Указ Президента України від 23.07.1998 № 817/98 // База даних «Законодавство України»/Президент України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/817/98> (дата звернення: 08.01.2018).

155. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин : постанова пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 № 4 // База даних «Законодавство України»/Вищий господарський суд України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> (дата звернення: 08.01.2018).

156. Про деякі питання практики застосування ГПК України судами першої інстанції : постанова пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 № 18 // База даних «Законодавство України»/Пленум Вищого господарського суду України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0018600-11> (дата звернення: 08.01.2018).

157. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 // База даних «Законодавство України»/Міністерство фінансів

України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/print1399368389040095> (дата звернення: 08.01.2018).

158. Про затвердження Порядку проведення перевірок дотримання вимог законодавства про цінні папери щодо професійної діяльності на фондовому ринку та діяльності саморегулювних організацій професійних учасників фондового ринку: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.02.2013 № 161 // База даних «Законодавство України»/Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0377-13/print1384278582695947> (дата звернення: 08.01.2018).

159. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7.06.1996 № 236/96–ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 36. Ст. 164.

160. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 23.03.2001 № 2210–ІІІ // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. Ст. 64.

161. Про заходи щодо посилення захисту прав власності: постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 № 1673 // База даних «Законодавство України»/Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1673-2006-%D0%BF> (дата звернення: 08.01.2018).

162. Про заходи щодо посилення захисту прав власності: Указ Президента України від 12.02.2007 № 103/2007 // База даних «Законодавство України»/Президент України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/103/2007> (дата звернення: 08.01.2018).

163. Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах: Указ Президента України від 21.03.2002 № 280/2002 // База даних «Законодавство України»/Президент України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/2002> (дата звернення: 08.01.2018).

164. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 № 611 // База даних «Законодавство України»/Президент України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF> (дата звернення: 08.01.2018).

165. Про підсумки соціально-економічного розвитку України у 2006 році та основні завдання на 2007 рік: постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2007 № 544 // База даних «Законодавство України»/Кабінет Міністрів України. URL:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/544-2007-%D0%BF> (дата звернення: 08.01.2018).

166. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову: постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 № 9 // База даних «Законодавство України»/Пленум Верховного Суду України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06> (дата звернення: 08.01.2018).

167. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 13 // База даних «Законодавство України»/Пленум Верховного Суду України // Вісник Верховного Суду України.–2008. № 11.

168. Про створення робочої групи з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Розпорядження Київської міської державної адміністрації від 25.06.2007 № 765 // База даних «Законодавство України»/Київська міська державна адміністрація. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1024.16425.0> (дата звернення: 08.01.2018).

169. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97–ВР // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 13. Ст. 52.

170. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185–V // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 46. Ст. 456.

171. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2007 № 257 // База даних «Законодавство України»/Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/257-2007-%D0%BF> (дата звернення: 08.01.2018).

172. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006 № 3528–IV // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 34. Ст. 291.

173. Пушкин А. А. Правовые формы управления промышленностью в СССР: автореф. дис. на соискание наук. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Гражданское право, семейное право, гражданский процесс, международное частное право». Харьков, 1964. 27 с.

174. Рахуба С. В. Рейдерство: загальна характеристика // Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 1. С. 62–63.

175. Рейдери захопили Коростенський щебзавод. Дата оновлення: 12.07.2013. URL : <http://vlasti.net/news/170123> (дата звернення: 08.01.2018).

176. Рєзнікова В. В. Правове регулювання спільної господарської діяльності в Україні : навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 280 с.

177. Рогачов О. Статут як спосіб усунення деяких недоліків Закону про АТ: погляд корпоративного секретаря. Yust.kiev: електрон. вид. URL : <http://yust.kiev.ua/ua/publications/63> (дата звернення: 08.01.2018).

178. Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве. Львов: Высшая школа, 1985. 180 с.

179. Руденко Л. Д. Оскарження учасниками та засновниками договорів, укладених господарським товариством // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2015. - № 2(11). – С. 55-59.

180. Руденко Л. Д. Суб'єкти права на комерційну таємницю // Правничий часопис Донецького університету. – 2009 - № 1. – С 115-121.

181. Рурак В. С., Туркот О. А. Щодо прибутку акціонерного товариства та його розподілу // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2017. Вип. 2. С. 135-144.

182. Рурак В. С., Туркот О.А. Щодо поняття та структури майна акціонерного товариства // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Міжгалузеві зв'язки цивільного, господарського та трудового права» (м. Кривий Ріг, 28.09.2017 р.). Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2017. С. 235-239.

183. Самойленко В. Некоторые юридические аспекты сделок по слиянию и поглощению в Украине // Юридичний радник. 2005. № 4 (6). С. 29-34.

184. Селиванова И. А. Правовые аспекты поглощения компаний в Украине // Юридичний радник. 2006. № 3 (11). С. 35–38.

185. Скрипник С. Поле бою // Український юрист. 2008. № 2. С. 28–29.

186. Словарь терминов по теории государства и права: учебное пособие / рук. авт. кол. Н. И. Панов. Х.: Основа, 1997. 180 с.

187. Смітюх А. В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації // Вісник господарського судочинства. 2008. № 3. С. 92–101.

188. Смітюх А. В. Щодо причин поширення в Україні практики корпоративних загарбань («сірого» та «чорного» корпоративного рейдерства) // Підприємництво, господарство і право. 2008. № 5. С. 7–10.

189. Смолин Г. В., Туркот О. А. Новації законодавства щодо захисту від рейдерів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2017. Вип. 1. С. 150–158.

190. Смолин Г. В., Туркот О. А. Щодо вдосконалення системи захисту від рейдерів // Теоретико-правові проблеми державного регулювання господарської діяльності в умовах євроінтеграції: Збірник наукових праць / колектив авторів: Адам В. М., Бутинська Р. Я., Гасцька-Колотило Я. З. та ін. // Кафедра господарсько-правових дисциплін факультету № 6 ЛьвДУВС. Львів. Ліга-Прес 2017. С. 38–46.

191. Смолин Г. В. Господарське право України. Загальна частина. Навчальний посібник. Л.: ЛДУВС, 2008. 467 с.

192. Спасибо-Фатєєва І. В. Міноритарні акціонери в механізмі зміни структури корпоративної власності. URL : <http://corpravo.com/biblioteka/statti/spasibo-fatejeva-v-mnoritarn-akconeri-v-mehanzm-zmni-strukturi-korporativnoji-vlasnost> (дата звернення: 08.01.2018).

193. Спасибо-Фатєєва І. В. Рейдерство : розуміння, види, небезпека та способи боротьби // Вісник господарського судочинства. 2008. № 4. С. 46–53.

194. Сташевський О. М., Юлдашев О. О. Нормативне регулювання підготовки та якості проектів регуляторних актів // Європейські перспективи. 2011. № 4 ч. 3. С. 159-165.

195. Стратегія підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.05.2015 № 662-р // База даних «Законодавство України»//Кабінету Міністрів України. URL : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248295032> (дата звернення: 08.01.2018).

196. Татаринцева Е. В. О правосубъектности, компетенции и правоспособности государственных хозяйственных органов // Вопросы хозяйственной правосубъектности: сб. ст.; под ред. проф. Е. П. Торкановского. Куйбышев : Волжская коммуна, 1971. С. 35–53.

197. Титова О. В. Захист майнових інтересів учасників процесу ліквідації на підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». Донецьк, 2006. 24 с.

198. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса. М.: Изд-во М. Ю. Тихомирова, 1998. 798 с.

199. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции // Журнал российского права. 2000. № 10. С. 22–32.

200. Труш І. В. Господарська компетенція комунального підприємства. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/418/439> (дата звернення: 08.01.2018).

201. Туркот О. А. Аналіз поняття та обсягу компетенції акціонерних товариств під час захисту від посягань на їх майно та органи управління // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16-17.02.2013. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 100–102.

202. Туркот О. А. Господарський кодекс України як основа захисту суб'єктів господарювання від посягань на їх органи управління та майно // 10 років застосування Господарського кодексу України : сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації : зб. доповідей наук. практ. конф. 14.10.2014, м. Київ / голова ред. кол. О. П. Подцерковний. Одеса : Юридична література, 2014. С. 156-158.

203. Туркот О. А. Забезпечення державою захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління // «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети»: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 23-24.01.2015). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. С. 46–48.

204. Туркот О. А. Історія розвитку посягань на майно та органи управління акціонерних товариств: «рейдерство» // Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17-18.05.2013). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. С. 447–450.

205. Туркот О. А. Компетенція акціонерних товариств під час захисту від посягань на їх майно та органи управління // Науковий вісник Ужгородського університету (Серія «Право»). 2012. Вип. 19. Т. 2. С. 217–218.

206. Туркот О. А. Механізм захисту прав акціонерних товариств від протиправного встановлення контролю в Російській Федерації // Нове міжнародне та національне законодавство. нові завдання юридичної науки: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 16–17.02.2012. Київ: у 3-х томах. К. : Центр правових наукових досліджень, 2012. Т.1. С. 110–112.

207. Туркот О. А. Напрями захисту акціонерних товариств з часткою державного майна від посягань на їх майно та органи управління // Актуальні проблеми правового забезпечення господарської діяльності в

Україні: матеріали круглого столу; м. Харків, 12.03.2015. Харків: ХНУВС, 2015. С. 190–192.

208. Туркот О. А. Норми законодавства, спрямовані на захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління // Науковий вісник Херсонського державного університету (Серія «Юридичні науки»). 2014. Вип. 2. Т. 1. С. 231–236.

209. Туркот О. А. Окремі питання досвіду зарубіжних країн у протидії протиправному встановленню контролю над акціонерним товариством («рейдерству») // Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Тернопіль, 2012. С. 135–137.

210. Туркот О. А. Питання захисту інтересів акціонерів державними органами і громадськими організаціями // «Розвиток правової системи України в умовах сьогодення»: міжнародна науково-практична конференція, м. Донецьк, 16–17.02.2013. Д.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2013. С. 72–73.

211. Туркот О. А. Посягання на права інтелектуальної власності господарських товариств як частина «рейдерського плану» // Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: захист від контрафакції, піратства та плагіату: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (9.10.2012, м. Одеса) / за заг. ред. О. І. Харитоновой / упоряд. Р. Є. Еннан, Г. О. Ульянова. Одеса, 2012. С. 115–117.

212. Туркот О. А. Правовая защита акционерных обществ от посягательств на их имущество и органы управления средствами материального права // Закон и жизнь. 2013. № 9/3. С. 237–240.

213. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2016. Вип. 3. С. 100–108.

214. Туркот О. А. Процесуальні проблеми, які виникають при вирішенні справ щодо захисту від протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації // Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (2014, м. Київ) / Укладачі: І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин. С. 227–229.

215. Туркот О. А. Способи захисту майна та органів управління акціонерних товариств від посягань // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2013. № 4 (55). С. 54–59.

216. Туркот О. А. Удосконалення Закону України «Про акціонерні товариства» як основа протидії порушенню прав акціонерів // Університетські наукові записки. 2013. № 3 (47). С. 285–289.

217. Туркот О. А. Щодо актуальності розвитку питань протиправного встановлення контролю над господарським товариством // Господарсько-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку економіки України». Частина перша (м. Донецьк, 25.11.2011) / Ред. кол. М. Л. Шелухін, Б. В. Деревянко, В. В. Родіна. Донецьк: Видавничий дім «Кальміус», 2011. С. 220–223.

218. Туркот О. А. Щодо вдосконалення господарського законодавства відповідно до вимог Євросоюзу // Проблеми розвитку науки господарського права і вдосконалення господарського законодавства. Матеріали Круглого столу (м. Київ, 04.12.2015). К.: Вид-во Ліра-К, 2015. 254 с.

219. Туркот О. А. Щодо визначення поняття протиправного встановлення контролю над акціонерним товариством («рейдерства») // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2012. № 1. С. 1008–1014. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP\\_index.htm\\_2012\\_1\\_160](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_160) (дата звернення: 08.01.2018).

220. Туркот О. А. Щодо захисту суб'єктів господарювання від «рейдерів» при здійсненні реєстрації майна // Актуальні проблеми цивільного та господарського права: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 07.10.2016). Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2016. С. 123–125.

221. Туркот О. А. Щодо змін у відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації // Актуальні проблеми адміністративного та кримінального права і процесу : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (в авторській редакції), (Донецьк 15.03.2014). Донецьк : ООО «Цифровая типография», 2014. С. 322–323.

222. Туркот О. А. Щодо реалізації стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки // Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 22-26.02.2016) / наук. ред. А.Г. Бобкова, А.М. Захарченко; Донецький національний університет. Маріуполь: ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 2016. С. 115–119.

223. Туркот О. А. Щодо рейдерських посягань на нерухоме майно суб'єктів господарювання // Актуальні проблеми юридичної науки: збірник тез Міжнародної наукової конференції «П'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 21-22.10.2016) у 2-х частинах. Частина перша. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 157–159.

224. Туркот О. А. Щодо судового захисту акціонерних товариств, які зазнали посягань на їх майно та органи управління // «Право, суспільство і держава: форми взаємодії»: Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 16-17.01.2015. К.: Центр правових наукових досліджень, 2015. С. 34–36.

225. Украинский Советский Энциклопедический Словарь. В 3-х т. / Редкол.: А. В. Кудрицкий (ответ. ред.) и др. К.: Глав. ред. УСЭ, 1988. Т.1. 756 с.

226. Устименко В. А., Джабраїлов Р. А. Про роль засобів державного регулювання у забезпеченні досягнення соціального результату в сфері господарських відносин // Международная научно-практическая интернет-конференция «Экономико-правовые исследования в XXI веке». URL: [http://www.hozpravo.com.ua/conferences/uchastnik/index.php?ELEMENT\\_ID=405](http://www.hozpravo.com.ua/conferences/uchastnik/index.php?ELEMENT_ID=405) (дата звернення: 08.01.2018).

227. Фоміна К. Шляхи подолання рейдерства // Правовий тиждень. 2008. № 39 (112). С. 1.

228. Хозяйственное право : учебник / под ред. В. В. Лаптева. М.: Юридическая література, 1983. 528 с.

229. Хозяйственное право. Изд-е 2-е, перераб. и дополненное / [под ред. В. В. Лаптева]. М. : Юридическая література, 1970. 448 с.

230. Хрімлі О. Г. Судовий захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право». Донецьк, 2011. 18 с.

231. Хроніка повторного захоплення заводу Nemiroff на Вінниччині. Дата оновлення: 19.03.2014. URL : <http://www.vinnitsa.info/news/hronika-povtornogo-zahoplennya-zavodu-nemiroff-na-vinnichchini.html> (дата звернення: 08.01.2018).

232. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435–IV // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

233. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618–IV // База даних «Законодавство України»/ВР України // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40, 40–42. Ст. 1530.

234. Чепелюк О., Крючкова О. Взаємозв'язок корупції та рейдерства // Вісник прокуратури. 2009. № 8(98). С. 98–103.

235. Чернадчук Т. Щодо захисту цивільних прав: деякі аспекти // Підприємництво, господарство та право. 2001. № 12. С. 26–27.

236. Черних Д. Протидія «рейдерству» : теоретико-правовий аспект // Вісник прокуратури. 2007. № 5. С. 64–69.

237. Чому юристи виступають за збереження господарських судів ? // Закон і бізнес: електрон. вид. 27.09.2014–03.10.2014. № 39 (1181). Дата оновлення: 03.10.2014. URL: [http://zib.com.ua/ua/102487-chomu\\_yuristi\\_vistupayut\\_za\\_zberezhennya\\_gospodarskih\\_sudiv.html](http://zib.com.ua/ua/102487-chomu_yuristi_vistupayut_za_zberezhennya_gospodarskih_sudiv.html) (дата звернення: 08.01.2018).

238. Шахрай В. Уперше на законодавчому рівні українські парламентарі спробують визначити поняття «рейдерство» // Юридичний радник. 2007. № 2 (16). С. 15–17.

239. Швайка І. Зміна підсудності при вирішенні корпоративних справ як перешкода рейдерству // Юридичний радник. 2007. № 1 (15). С. 38–40.

240. Швайка І. Окремі питання виконання ухвал про забезпечення позову // Юридичний радник. 2006. № 6 (14). С. 20–22.

241. Шелухин Н. Л. Экономическая безопасность субъектов хозяйствования: теория и практика: сборник научных трудов. Донецьк: Изд-во «Ноулидж» (донецкое отделение), 2014. 412 с.

242. Шемшученко Ю. С., Горбатенко В. П., Касьяненко Ю. А. та ін. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 992 с.

243. Шустік О. Ю. Корпоративні конфлікти: удосконалення процедури вирішення // Юридичний радник. 2007. № 1. С. 1–9.

244. Щербина В. С. Господарське право : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2005. 592 с.

245. Щербина В. С. Господарське право : підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 480 с.

246. Щербина В. С. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування як учасники відносин у сфері господарювання // Вісник господарського судочинства. 2008. № 1. С. 111–117.

247. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : моногр. К.: Юрінком Інтер, 2008. 264 с.

248. Щербина В. С., Пронська Г. В., Вінник О. М. та ін. Господарське право : практикум / за заг. ред. В. С. Щербини. К.: Юрінком Інтер, 2001. 320 с.

249. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. : Ю.С.Шемшученко (відп.ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5. : П-С. 736 с.

250. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. Т. 4 : Н-П. 2002. 720 с.

251. Australian Securities and Investments Commission Act 2001 : as of 01.07.2014 / Australian Parliament. Act № 51, 2001. URL : <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2014C00470>.

252. Bohrer S. D. Merger and Acquisition: Protecting the Rights of Minority Shareholders in Privately Owned Companies // Insights. Vol 21(4). 2007. pp. 1.11. URL : [https://www.jurists.co.jp/en/publication/tractate/docs/o\\_070606\\_sdb.pdf](https://www.jurists.co.jp/en/publication/tractate/docs/o_070606_sdb.pdf).

253. Companies Act 2006 : of 8.11.2006 (Акт про компанії) / Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. URL : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.

254. Corporation Act 2001 : of 19.12.2015 / Australian Parliament. Act № 50, 2001. URL : <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2015C00003>.

255. Delaware Code : of 01.01.2015 / Delaware General Assembly. 112 p. URL : <http://delcode.delaware.gov/title8/c001/index.shtml>.

256. Grossbauer J. F., Morton M. A., Anderson M. R. Recent Developments in Delaware Law Concerning Standards of Judicial Review in Going Private Transactions // Find Law. 2008.

257. Sheehy B. Australia's Eggleston principles in takeover law: Social and economic sense? // Australian Journal of Corporate Law. 2004. № 17. URL: [http://works.bepress.com/benedict\\_sheehy/16/](http://works.bepress.com/benedict_sheehy/16/)

258. Sixth Council Directive 82/891/EEC of 17 December 1982 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies // EEC. Brussels: OJ L 378, 31.12.1982. pp. 47-54.

259. Turkot O. Pojęcie kompetencji spółek akcyjnych w zakresie obrony przed zamachami na ich majątek i organy zarządzania // Nauka i Studia. (Seria prawo). 2012. № 21 (66). S. 16–23.

260. Weinberger v. UOP, Inc. // Case Briefs. URL : <http://www.casebriefs.com/blog/law/corporations/corporations-keyed-to-klein/mergers-acquisitions-and-takeovers/weinberger-v-uop-inc/> . – Дата доступу: 22.02.2015

261. Williams Act 1968 (Public Law 90-439) // U. S. Congress. Washington D. C. : U. S. Government Printing Office. 1968. pp. 454–457. URL: <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Williams+Act+of+1968>.

## ДОДАТКИ

